

Часопис за духовни препород

Уместо увода

Догматика

**Огледи из канонског и црквеног
права**

Библијска теологија

Уметност и историја

Вера и наука

Духовни путокази

Из старе црквене штампе

Прикази

Међуцрквена хроника

Савремена хроника

Година седма / Призрен 1999 – Бр. 1 [25]

Година седма / Призрен 1999 – Бр. 1 [25]

С благословом Његовог Преосвештенства
Епископа рашкопризренског др Артемија

Издаје: ЕПАРХИЈА РАШКОПРИЗРЕНСКА

Главни и одговорни уредник:
ѵроѵојереј Трајан Којић

Уређивачки одбор:
архимандрит Јован (Рагосављевић)
ѵроѵојереј стѵаврофор Милутић (Тимоѵијевић)
ѵроѵојереј Зоран Грујић
ѵроѵосинђел Аѵанасије (Ракиѵа)
јеромонах Симеон (Виловски)
јеромонах Сава (Јањић)
јерођакон Јусѵин (Јездић)

Технички уредник:
Војислав Јовичић

Дизајн корица
Радомир Левајац
Гордана Вировкић

Тираж: 1000 примерака

Часопис излази четири пута годишње.

Адреса издавача: ЕПАРХИЈА РАШКОПРИЗРЕНСКА
38400 ПРИЗРЕН, тел. 029/25426

Компјутерска припрема АС, Београд
Штампа: Нови дани, Београд, Војводе Бране 13

УМЕСТО УВОДА

УСКРШЊИ ПРОГЛАС СРПСКОМ НАРОДУ КОСОВА И МЕТОХИЈЕ

Христољубива и христоверна децо духовна,

ХРИСТОС ВАСКРСЕ!

Годинама смо вођени беспућима којима одавни нико не иде, и ево нас, доведени смо не на руб, него на дно пропасти. Томе је, нажалост, допринело како зло домаће, тако и зло спољашње. Тога ради на наше светиње, на наше домове, на наша села и градове падају свакодневно бомбе и ракете одузимајући нам део по део нашег духовног, националног и биолошког бића. За утеху и узврат тога што губимо, актуелна данашња власт (чијом смо погубном политиком у задњих 10 година доведе и доведени), нуди нам посевдневно и посвуноћно филмове пуне партизанштине, братоубилачке мржње и отровног безбожништва, прекидане повремено вестима пуним неистина и полуистина.

И поред ових горких чињеница нема и не може бити никаквог оправдавања за ово неразумно и злочиначко дејство НАТО пакта који својом, сулудом политиком, и својственом му осиношћу покушава да зло злим излечи, да применом силе и насиља спречи и ублажи страдање недужних жртава на Косову и Метохији независно којој националности или вероисповести припадају. То се, ваистину, никада и ничим неће моћи оправдати, и остаће као најцрња мрља на савести човечанства на крају 20. века. Овде се ради о узрочно последичној повезаности где једно зло изазива друго, често пута много веће и горе, повећавајући и ширећи тако спиралу зла и насиља с једне стране, и страдања недужних људи са друге стране. Тачно онако као што каже реч Божја: „Једно зло прође, ево иду још два зла за овијем“ (Откр. 9, 12).

Зла која трпимо и подносимо (оно од власти, оно од албанских терориста и ово од НАТО-а) не зависе од нас, нити ми можемо на њих утицати колико ће дуго трајати ни када ће престати. То је у власти оних који су и до сада одлучивали о животу и смрти читавог народ.а

Треће зло, које је и најпогубније по све нас, зависи искључиво од нас самих. Хоћемо ли бити и остати људи или нељуди, хоћемо ли бити браћа међусобно и добре комшије са народима друге нације и вере, хоћемо ли ово хаотично стање користити да учинимо добро или зло нашем ближњему, зависи само и искључиво од нас. Ако смо хришћани, ако смо људи, онда треба да се држимо речи светог Јеванђеља: „Све, дакле, што хоћете да чине вама људи, тако чините и ви њима“ (Мт. 7, 127).

Нико од нас не жели да га неко унижава, мучи, пљачка или убија. Не чинимо онда ни ми другима та зла. Нажалост, на нашу бруку и срамоту, чујемо да се у многим местима догађају такве ствари од неразумних појединаца или група, који користећи се одсуством чврстог закона, реда и поретка, наносе зла једни другима, обијају и пљачкају радње и куће својих комшија, отимају и киднапују, муче и убијају једни друге. Таквим поступцима зло расте и умножава се, да би нам се на крају вратило, као бумеранг, само са још већим бесом и силином.

Стога Ми, као Ваш духовни Пастир, апелујемо и молимо: Да би се прекинуло зло, насиље и страдање народа Косова и Метохије, која толико дуго трпимо, управимо очи срца нашега на небо, тражимо и молимо милост и заштиту нашег јединог Пријатеља и Заштитника – Бога, јер на земљи сада другог пријатеља и помоћника немамо. Истовремено, учинимо све што до нас стоји да зло умањујемо, да зла дела избегавамо, а да добра дела чинимо свима који за њима имају потребу, јер смо ми сви људи и много нам је штошта заједничко: и радост, и бол, и страдање, и живот и смрт. Не губимо из вида да је људски живот од врхунског значаја, да је господар живота сваког човека само његов Творац – Бог, те да ми немамо право да лишавамо један другога тога највреднијег Божијег дара. Посебно се чувајмо да не дирамо у верске објекте, културне споменике и светиње народа других вера и народности. Апелујемо на Вас, наше вернике, да мирно и достојанствено, као људи, решавате све своје несугласице, како међусобно, тако и са онима друге вере и националног порекла.

Само тако чинећи и поступајући, драга наша децо духовна, можемо имати наде да овом наношеном нам злу и пострадању видимо крај и дочекамо боље и срећније дане у будућности. Наш је дуг и света обавеза да поколењима која иза нас долазе, нашим потомцима, оставимо у наслеђе оно што смо од наших светих предака примили и наследили, а то је истинита вера и човечност, као и наша добра дела и врлине. Само тако ми ћемо њима бити узор за подражавање и узрок поноса и дике што су имали такве претке. Будемо ли присутни друкчије, као нељуди, упитајмо се шта ћемо им у наслеђе оставити? Само оно због чега ће се стидети пред собом и пред другима што су потомци таквих, недостојних предака.

Нека нам свакодневно пред очима, на језику и у срцу буду ове кратке молитве:

- Дај ми, Боже, снаге да променим оно што променити могу!
- Дај ми, Боже, снаге да издржим оно што променити не могу!
- И мудрости да то двоје разликујем!

На крају, у ове дане Христовог и нашег страдања, све Вас поздрављамо поздравом вечне наде и радости

ХРИСТОС ВАСКРСЕ! – ВАИСТИНУ ВАСКРСЕ!

Ваш молитвеник пред лицем Васкрслог Бога

27. март 1999. год.
Призрен

Епископ рашко-призренски
+ Артемије

УМЕСТО УВОДА

ГЛАС ОТАЦА

ПОКАЈАЊЕ

Св. Кирило Јерусалимски

ПРЕДГОВОР

Покајање је камен темељац духовног живота. Отуда, никада довољно, а камоли сувишно, говора о том дару неба. Спознавање наше грешности, бол и туга што смо ожалостили Бога, одлука за једну промену живота и прибегавање исповести сачињавају почетак нашег спасења.

Свети Претеча и сам Господ почињу своју проповед призивајући на покајање. Нико не може да се спаси, ако се не покаје. Док само покајањем велики разбојник (на крсту) уграбио је и сам рај.

Дакле, демонска је обмана да хришћани запоставе покајање и исповест. Наравно, овде не мислимо на окамењене који тврде да нису учинили ништа грешно, или на оне који сами измишљају „свој“ начин исповедања (пред иконом Спаситеља, и сл.) јер неће да смире себе и клекну под епитрахиљ духовника, као што богонадахнути црквени поредак одређује. Овде углавном имамо у виду случај многих хришћана, који се задовољавају тиме што обављају друге хришћанске дужности или неким учешћем у мисионарском делу или у небопарним разговорима са духовним Старцима, без и најмањег расположења да „држе строге путеве“. Тако верују да достижу врхове, док у ствари батргају у смртоносном благу непокајања, неосетљивости и умртвљености.

Наша незаинтересованост за једно одлучно покајање јасно се показује кроз наше занимање и бављење животом и погрешкама других.

Нека би многобројни примери покајања које наводи свети Кирило Јерусалимски обновили у нама ревност за једно стварно покајање. Нека би нам помогли да прибележимо и да исповедимо без икаквог устручавања или прикривања или оправдања све наше

тајне болести, ране и страсти које пустоше нашу душу, за њену чистоту ради које је Господ пролио крв своју. Нека најзад и малени стид који осећамо пред духовником, ослободи нас од неизмерног срама пред свим људима и пред анђелима у страшни час Суда.

С. О. Параклитос

ПОКАЈАЊЕ

1. Страшно зло и опака болест душе јесте грех. Раслабљава је подмуклошћу и паралисану је предаје вечном огњу. Међутим, зло је у толико горе што зависи од наше воље. Грех је плод нашег слободног избора.

Страшно је зло грех, али не и неизлечиво. Њега лако лечи покајање. Докле год неко држи у руци жеравицу, неминуовно га она пече. Међутим, чим је баца, престаје да га пече. Исто се дешава и са грехом, који је такође један огањ који сагорева човека. За оне, пак, који не осећају ово горење, говори Свето Писмо: „Хоће ли ко узети огањ у недра а хаљине да му се не упале“? (Приче, 6, 27).

2. Грех није никакав непријатељ који те напада споља, него зло које ниче и развија се у теби. „Очи твоје нека гледају целомудрено“ (Приче, 4, 25) и нећеш осетити срамну жељу. Сећај се будућег суда, па нити ће блуд, ни прељуба, ни убиство, ни безакоње овладати тобом. Међутим, када заборавиш Бога, тада почињеш да размишљаш лукаво и да делаш безаконо.

3. На грех те вуче свезли ђаво. Гура те, али не може да те натера да сагрешиш, ако му се одупреш. Не може да ти науди, макар те и годинама саблажњавао, ако срце своје имаш закључано. Међутим, ако без отпора прихватиш неку рђаву жељу, коју ти он убацује, заробиће те и бацити у брлог греха.

Али можда ћеш рећи: „Јак сам у вери и неће овладати мноме нечиста жеља, ма колико често је примао“. Не знаш, изгледа, да често и камен раздроби једна жила која траје. Не прихватај, дакле, семе греха (рђаву помисао) јер ће ти уништити веру. Искорени зло пре него процвета. Можда показујући у почетку немарност, доцније ћеш бити кажњен и искусићеш секиру и огањ. Побрини се да се излечиш благовремено, када се болест ока налази у зачетку, да не би узалуд обилазио лекаре, када већ будеш ослепио.

4. Ђаво је први погрешно и он ствара сва остала зла. То не кажем ја, него сам Господ: „Ђаво греши од почетка“ (I Јн. 3, 8). Нико није сагрешио пре њега. Сагрешио је ђаво, иако га на то ништа није нагнало, јер би тада одговоран за грех био Бог. И њега је Бог створио добрим. Сагрешио је, међутим, својом сопственом вољом и по своме делу назван је ђаво. Иако је био архангел пао је дотле да је

почео да опада, то јест да клевета, Бога пред првозданим (људима), и зато је назват ђаво = опадач. Док је још био верни слуга Божји, постао је Сатана, то јест непријатељ и супарник Бога. Зато што реч Сатана преводи се као противник, онај који се налази на супрот, дакле супарник.

Ђаво после свога пада одвукао је многе у отпадништво. Он сеје грешне жеље у оне који га следују. Од њега потиче прељуба, блуд и свако друго зло. Он је одвео праоца Адама у непослушност и у изгнанство. Због њега, Адам је уместо раја, где је без труда користио чудесне плодове, наследио земљу, која производи трње.

* * *

5. Шта да чинимо сада? Преварени смо и изгубили смо рај. Зар, дакле, нема спасења? Ослепили смо. Зар никада више нећемо видети светлост? Постали смо сакати. Зар никада више нећемо правилно ходити? Једном речју: умрли смо. Зар нећемо васкрснути?

Браћо моја, Онај који је подигао из гроба четвородневног Лазара, зар нема снаге да много лакше подигне тебе, који си још жив? Онај који је пролио крв своју за нас, зар нас неће спасити од греха? Не губимо наду. Не падајмо у очајање. Страшно је изгубити наду на опроштај. Ко не очекује спасење, греши без размишљања. Међутим, ко се нада на спасење, хита да се покаје.

Змија свлачи и напушта стару кожу. Зар ми нећемо да напустимо грех? Земља која је препуна трња, ако се усрдно обради, постаје плодносна. Зар ми не можемо да се исправимо?

6. Бог је човекољубив, неизмерно човекољубив. Зато не говори: „Учинио сам блуд, учинио сам прељубу, згрешио сам. И то не једанпут, него много пута. Зар ће ми опростити? Зар ће ме ослободити од осуде“? Чуј шта каже псалмопевац: „Како је велико мноштво добротe твоје, Господе“ (Пс. 31, 19).

Греси твоји не могу победити мноштво милосрђа Божјег. Ране твоје никада не могу превазићи Његову исцелитељску моћ. Само му се предај вером. Исповеди страст своју. Реци и ти са Давидом: „Исповедам Господу преступе своје“ (Пс. 32, 5). Тада ће уследити оно што у продужетку наводи исти стих: „И ти скиде с мене кривицу греха мојега“ (Пс. 32, 5).

7. Хоћеш ли да упознаш човекољубље Бога и величину дуготрпљења његовог? Послушај шта се десило са Адамом. Преступио је заповест Божију Адам првоздани. Није ли Бог могао одмах да га преда смрти? Наравно да је могао. Међутим, шта чини Човекољубац? Изгони га из раја (пошто више није био достојан да борави тамо). Поставља га, међутим, да станује према њему, да гледа одакле је отпао, шта је изгубио и докле се спустио, да би се покајао и спасао.

Кајин, први човек који се родио, постао је братоубица, проналазач зала, началник завидника и човекоубица. И премда је убио брата свога, нашта је осуђен? „Даље ћеш живети уздишући и дрхтећи“ (Пост. 4, 12). Страшан је злочин. Мала, међутим, осуда.

8. Ваистину је велико човекољубље које је показао Бог на Кајину. Још је веће, међутим, оно које следи: Сети се времена Ноја. Гршили су дивови и проширило се веома на земљи безакоње. Казна за то требала је да буде потоп. Њиме је претио Бог. Међутим, шаље га тек после пуних сто година!

Видиш ли величину човекољубља Божјег? То што је учинио после сто година, није ли могао да учини одмах? Одлагао је, међутим, тако дуго време казне да би дао време за покајање. Да су се покајали грешници, Бог не би пустио страшну праведну казну.

9. Хајдемо сада на примере грешника који су се спасили покајањем.

Можда ће нека жена рећи: „Упрљала сам душу и тело сваком врстом бестидности. Зар дакле могу да се спасем“? Сети се, жено, Раве блуднице, па и ти очекуј спасење. Јер ако се она, која је гршила јавно и пред свима, спасила покајањем, зар се ти нећеш спасти на исти начин?

Тражиш да сазнаш како се она спасила. Само је ово рекла: „Ваш Бог је једини истинити на небу и на земљи“ (Ис. Нав. 2, 11). Због дубоког осећања своје бестидности није се усудила да каже „Бог мој“, него је само рекла „Бог ваш“. Имаш потпуно јасно написмено сведочанство њеног спасења у стиховима Псалама: „Опоменуох се Раве и Вавилона који ме знају“ (Пс. 86, 4 – по слов. Библији).

Како је велико човекољубље Божије! Помиње и блудницу у Светом Писму. И чак не каже просто: „Опоменуох се Раве и Вавилона“, него додаје: „који ме знају (који ме познају и поштују)“.

Постоји, дакле, спасење и за људе и за жене. Спасење, које производи покајање.

10. Чак ако и читав један народ погреша, грешност његова не превазилази човекољубље Божје. Израилски народ у пустињи Синајској обожавао је златно теле. Међутим Бог није престао да пројављује своје човекољубље. Људи су га се одрекли. Међутим, Он се није одрекао сам Себе. Иако су се клањали идолу, Бог није престао да их спасава.

Није тада згрешио само народ. Згрешио је заједно са њим и Аарон архијереј! Ко што наводи Мојсије: „Беше се Господ разгневио и на Аарона... па сам се молио и за њега и Бог му је опростио“ (Упор. Пета књ. Мојс. 9, 20).

* * *

11. Сагрешио је Давид. Тек што се беше дигао у поподневно време са постеле и коракнуо по соби, гледао је неопрезно и – пао у грех. Међутим, није умртвљено у њему добро настројење да призна свој грех.

Дошао је пророк Натан да га изобличи и излечи од ране. Поданик је рекао цару: „Сагрешио си и Бог се разгневио на тебе“. Одевен у порфиру Давид није узнеговдовао. Није обратио пажњу на лице пророка, него је своје мисли уздигао Ономе који га је послао. Није га озлоједио егоизам његове власти над толиким мноштвом војника које је имао око себе, зато што је имао у уму анђелску војску Господа. Искусио је борбу осећајући као видљивог Невидљивога. И одговорио је пророку, боље рећи Богу који га је послао: „Сагреших пред Господом“.

Видиш ли смиреноумље цара? Видиш ли његову исповест? Можда је раније био изобличен од некога? Можда је схватио свој велики грех? У кратком времену је сагрешио, и одмах се појавио пророк. Чим му је упутио прекор, кривац је исповедио свој грех. И пошто га је исповедио са искреним покајањем, убрзо се пројавило и оздрављење, тј. опроштај.

12. Пророк Натан је утешио Давида објављивањем опроштаја од стране Бога. Међутим, онај није напустио покајање. Уместо царске порфире, обукао се у кострет и врећу слуге. Уместо у златом украшени престо, сео је у прах и пепео. И не само што је сео у пепео, него је пепео и јео, као што сам каже: „Једем пепео као хлеб, и пиће своје растварам сузама“ (Пс. 102, 9).

Квасио је очи сузама, које су биле повод да схвати срамну жељу: „Сваку ноћ квасим одар свој, сузама својим натапам постелу своју“ (Пс. 6, 6).

Велможе његове молиле су га да прекине пост свој. Међутим, он није попустио. Читаву седмицу постио је од сваке хране. Ако је, дакле, један цар на такав начин показао своје покајање, ти, обичан човек, зар да се не исповедиш?

Доцније опет, када се побунио Авесалом, иако су постојали многи други путеви да побегне, Давид је изабрао да се спасава бежећи ка гори Маслинској, као да се молио Искупитељу, који је требао отуда да се (доцније) узнесе на небо. У овој заиста тешкој ситуацији, Семеј му је упутио погрдне речи. Давид је, међутим, то поднео са смирењем и трпљењем, говорећи: „Оставите га. Бог му је допустио да ме ружи“. Спознао је да се опраштају греси ономе који опрашта другима.

13. Видиш ли корист од исповести? Видиш ли да се спасавају они који се кају?

Ахав, цар самаријски, био је веома безакони идолопоклоник, пророкоубица, неморалан и неправедан. Када је, међутим, он са својом царицом Језавелом убио Навутеја, дошао је пророк Илија и

запретио му, одмах је показао покајање. Раздро је царску одору и обукао се у врећу жалости. Шта је тада рекао човекољубиви Бог Илија? „Видиш ли покајање Ахавово? Нећу га казнити“!

Опрашта човекољубиви Бог Ахаву, премда је овај имао намеру да настави са својим гресима. Наравно, није Богу била непозната његова будућност, али сада, у време покајања, дарује му одговарајући опроштај. Карактеристика је праведног судије да се постави аналогно према свакој ситуацији која се појави.

14. Цар Јеровоам приносио је жртве на олтару идолском. Пошто је наредио да ухвате пророка, који га је осуђивао за идолопоклонство, рука му се осушила. Чим је осетио казну Божију замолио је пророка: „Помоли се за мене“. Резултат покајања било је исцељење руке. Ако је пророк исцелио Јеровоама, зар Христос не може да те спасе опраштајући грехе твоје?

Веома грешан био је и Манасија. Наредио је и претестерисали су пророка Исаију. Оскврнио се идолопоклонством. Залио је Јерусалим крвљу невиних. Међутим, када је одведен као заробљеник у Вавилон и искусио казну, похитао је да се исцели покајањем. Каже Свето Писмо: „Понизио се Манасија пред Господом и молио се. Господ је примио његову молитву и поново му даровао његов престо“. Ако се спасао покајањем овај који је претестерисао пророка, ти, који сигурно ниси сагрешио тако страшно, зар се нећеш спасти? Пази, да не посумњаш у моћ покајања.

15. Исповест може и огањ да угаси и зверове да припитоми. Ако сумњаш, сети се шта се десило са Ананијом, Азаријом и Мисаилом у пећи Вавилонској.

Које славине би могле да угасе пламен који се подизао у висину четрдесет девет стопа? Међутим, тамо где се подизао огроман пламен, тамо као река излила вера три младића, тамо се чула покајничка молитва: „Праведан си, Господе, за све што допушташ да пострадамо, јер сагрешисмо и безаконовасмо“ (Дан. 3, 27. 29).

Покајање је уништило огањ! Увери се из овога у његову моћ да може угасити и огањ паклени.

Но, можда ће рећи неки од пажљивих читалаца: „Бог је спасао три младића не због њиховог покајања, него због њихове вере“. Пошто постоји и та могућност, навешћу вам један други пример.

16. Какво мишљење имате за Навуходоносора? Нисте ли чули из Светог Писма да је био подивљао, крволочан, окамењеног срца? Зар нисте чули да је раскопавао гробове и вадио кости царева? Зар нисте чули да је цео народ одвукао у ропство? Зар нисте чули да је ослепио цара, пошто га је најпре приморао да гледа клање своје деце? Нисте ли чули да је разбио херувиме? (Не мислим, свакако, на анђеле, да неко не помисли нешто тако. Мислим на кипове, који су заклањали Ковчег Завета, одакле се повремено слушао глас Божији). Навуходоносор је оскврнио чак и завесу храма. Узео је свеш-

тену кадионицу и послао у идолиште. Разграбио је све свештене сасуде. Подметнуо је огањ и спалио храм до темеља.

Са колико казни је заслужио да буде кажњен овај који је побио цареве, који је спалио храм, који је заробио цео народ, који је поставио свештене сасуде храма међу идоле? Није ли био достојан да буде убијен хиљаду пута?

17. Сазнали сте до сада мноштво злочина Навуходносора. Ходите сада да сазнате и човекољубље Божије. Кажњен је звероподобни цар да живи као дивља звер у пустињи. Кажњен је, међутим, да би се спасао. Никли су му нокти и длаке као у лава, јер је раније као лав отимао светиње и урлао. Јео је траву као во, јер је раније живео као животиња, будући да није познавао истинитог Бога који му је поверио царско достојанство.

Када је, међутим, помоћу ових васпитних казни упознао вишњег Бога, молио се и покајао се, тада му је Бог опет даровао царско достојанство.

18. Навуходносору, који је толико много сагрешио и покајао се, Бог је даровао опроштај и царство. Ако се, дакле, и ти покајеш и будеш живео хришћански, неће ли ти подарити опроштај грехова и царство небеско?

Човекољубив је Господ. Брз на опроштај. Спор на казну. Није, дакле, да не губи наду за своје спасење.

Петар, корифеј и вођа апостола, уплашио се једне слушкиње и три пута се одрекао Христа. Покајао се, међутим, и плакао горко. Плач је показао сведушно његово покајање. Зато је добио не само опроштај због одречења, него и васпостављање у апостолско достојанство.

19. Имајући, дакле, браћо, толике примере људи који су грешили, кајали се и спасли се, зажелите и ви да се покајете и да се исповедите. Тако ћете добити опроштај грехова својих и удостојићете се да наследите царство небеско заједно са свима Светима „у Христу Исусу, коме нека је слава у векове векова“. Амин.

Превео
Епископ Артемије

ДОГМАТИКА

МИ, РОМЕЈИ... РАЗМАТРАЊА О ПРАВОСЛАВНОМЕ ПОРЕКЛУ ФРАНЦУСКЕ

Архимандрит Плакида (Десеј)

*„Светиѝа који Ти ѝриѝада, ѝрекрасна царице,
о, Риме, ѝраде,
сред небеских светѝила ѝрихваћен!
Оѝадржбину једину од најмноѝоврснијих народа саздао јеси,
од разделене васелене, један једини ѝрад саѝворивши...
шѝѝо но владаш, још и више досѝѝоји Ти владичѝѝѝи.“*

Rutilius Namatianus,
De reditu suo, 5,47-91

Током првога хиљадулећа наше ере, области које одговарају простору данашње Француске са на њима настањеним становништвом, припадаху истоме религиозноме свету, којега ми данас називамо Позноромејским или Византијским Царством. Склони смо, међутим, да на то древно доба на један преживели, застарели начин одражавамо наше савремене појмове нације и државе, као и наше разликовање између „Истока“ и „Запада“. Тако ето и дођосмо до тога да представимо себи једну галску нацију, најпре независну, све до пораза Версенжеторикса, а затим, по Цезаровим освајањима, потчињену иностраноме запоседању, да бисмо је наново затекли независном под Меровинзима и њиховим наследницима. Премда и живећи у пуној заједници вере са остатком хришћанскога света, Галија која потом постаде Француска, изгледа да већ тада имаде национално јаство.

Прва заблуда којој бисмо се тако изложили, била би сматрати Византијско Царство каквим Источним Царством, које је тобоже одувек било мање-ише туђе нашим западним подручјима. Заправо, а још нарочито током раздобља које нас овде занима, „Царства Византијскога“ и не бејаше: постојало је *једино* Римско Царство које није било ни Источно ни Западно, али које је тежило, по слову га-

лоромеја Рутилија Наматијана „да од разделене васелене сатвори један једини град“. Похристијанивање Царства, по преобраћењу Светога Цара Константина (312. г.), само је још више учврстило његово свеобухватајуће (свесаборно, васеленско) обележје, сачинивши од њега као какво земаљско оваполотење Народа Божијега, разасутога по васцеломе свету. Преузевши и благодарећи евангелскоме квасцу преобразивши јелинистичку културу, у којој се јелинско-римска сушт бејаше обогатила од доба Александра Великога приносима приспелима са обала Нила и из далеке Азије, ово се Царство мало-помало обдариваше једном особито хришћанском и саборном (сабирно-свеобухватном) културом, којој различите покрајине те неизмерне целине смогаху да дадну свој нарочити нагласак, без икаквих упоједињавања.

Од 395–476. године, Царство уистину бејаше подељено на Источно и Западно, али та ће деоба ипак успети да очува његово уставно и духовно јединство. А када 476. године, последњи цар западнога дела Царства Ромулус Августул би свргнут, то не означаваше, чак ни на Западу, свршетак Римскога Царства, већ само крај деобе отпочевше одмах по Теодосијевој кончини и повратак Запада под власт цара који је сада један једини, са пребивалиштем у Константинопољу, „Новоме Риму“.

Друга погрешка у сагледавању којој смо изложени, тиче се постојања галске, а затим француске нације, током тога првога хиљадулећа. Наиме, до Цезаровога завојевачкога похода, келтска се населеништва распростираху по највећему делу Европе, од Атлантскога океана до Црнога мора и Киликије; она често ратоваху међу собом и никакво их осећање припадности било каквој националној заједници не обједињаваше. Управо ће Цезаров завојевачки поход Галију обдарити границама, које ће у извесној мери преуобличити (предодредити) границе Француске и усталити у њима племена што дотле бејашу непрестано у покрету. Цезар ће особито омести Хелвете да крену пут западних области Галије и тамо се настане.

У последњем одбранбеноме трзају против већ успостављене римске превласти, знатни део галских племена обједини се око Версенжеторикса, младога краља племена Арверна; међутим, све наводи на помисао да би у случају победе, једно такво савезништво остало без сутрашњице.

РОМЕЈСКА И ХРИСТИАНСКА ГАЛИЈА

После римскога завојевачкога похода, Галију не би требало себи представљати као какву запоседнуту област. Гали се поромејише утолико лакше што јелинско-римска култура бејаше издашно продрла међ келтска племена још много пре римскога освајања.

Јелинизација бејаше, уосталом, претходила поромејивању (пороманивању) нарочито благодарећи утицају града Марсеља, те се тако могло написати да је брзо пороманивање Галâ дошло отуда што „напослетку Галија римска и није друго до стапање појелињених Римљана са делимично појелињеним Келтима“.¹ Веома брзо, Галија постаде саставни део Царства, а Гали без икаквога осећања ниже вредности, држаху да су „Ромеји“. Тој припадности они знађаху да присроде приврженост својој маленој отаджбини галској, којој не бејаше својствена икаква тежња ка отцепљењу или самосталности. Тако и Рутилије Наматианус, кога смо већ наводили, пошто постаде начелник града Рима 414. године, писаше приликом најезде из 417. године: „Чедо сам Галије, галске ме војне зову... Када наступе свеопшти покори, свакоме је дужност жртвовати се“.²

Христианство бејаше прилично рано продрло у Провансу и у долину Роне, благодарећи присуству снажних јелинских мањина азијскога или сиријскога порекла. Средином II столећа, Лион имаде за епископа Светога Потена који несумњиво бејаше дошао из Мале Азије. Он је један од мученика пострадавших 177. године, чија се мученичка житија преписана Јевсевијем Кесаријским у његовој „Црквеној Историји“, убрајају у најлепше животописе древне Цркве. Његов наследник, Свети Иринеј, у младости својој често бејаше походио у Смирни епископа Светитеља Поликарпа, ученика Светога Апостола и Евангелиста Јована Богослова. Писанија Светитеља Иринеја Лионскога учинише од њега Светога Оца Цркве, а утицај његов брзо досегну до Мале Азије и Египта.

И други градови такође имађаху своје мученике, премда, прогањања бејаху мање смртоносна у Галији неголи у другим областима Царевине. Од мученика најдостојенијих молитвенога поштовања, могли бисмо навести: Светога Виктора од Марсеља, Светога Сатурнена од Тулузе, Светога Симфориана од Автена, Светога Маркела од Шалона на Сони, Светога Валериана од Турнуса, Свете Донатиана и Рогатиана од Нанта, Светога Приватија од Манда и Свете Мученике Арнверске, Светога Ђенесија од Арла, Светога Дионисија од Париза, Светога Квантена од Вермандуа, Светога Маврикија од Агона и Свете Мученике Тебанске легије, Светога Бодила од Нима, Светога Фереола од Виена и Светога Јулиана од Бриуда, Светога Венсена, Свету Веру и Светога Капреа Ажанских...

Средином III столећа, Нарбонеза и келтска Галија бројаху више од тридесетак епархија; ове се умножише крајем столећа, док се земља с муком опорављаше од најезде из 257. године. Поштеђена Диоклетиановим прогањањем, благодарећи умерености кесара

¹ К. F. Šerner, *Les Origines*, Paris, 1984., стр.137

² *De reditu suo*, I, 20

Константиа Хлора, Црква у Галији смогаде се у миру устројити још и пре константиновске ере.

У IV столећу, Свети Иларије од Поатијеа (315–367), „Свети Атанасије Запада“, јавља се као један од највећих међ латинским Светим Оцима Цркве. Свети Мартин од Тура припадаше његовоме свештенству пре него што и сâм постаде епископ. Монашком животу он припоји и апостолску делатност која имаде дубоки утицај на галска селâ. Његов гроб у Туру постаде веома често посећивано место поклоништва. А „плашт“ његов, ношен у биткама, биће моћно окриље и заштита (palladium) и франачкој краљевини под Меровинзима и Каролинзима.

Почетком V столећа, Свети Јован Касијан оснива у Марсељу манастир Светога Виктора и саставља за монахе у Прованси Упутства-Правила општежителнога монаштва („*Institutions cénobitiques*“) и Поуке-Настављенџа („*Conférences*“) – што су плодови његовога дугога пребивања међу египатским монасима. Манастир који на Леринскоме острву око 410. године оснива Свети Онорат (429.), будући арлски епископ, бејаше прави расадник епископâ и црквених писаца, као што су: Свети Фавст од Риеза и Свети Евхирије Лионски, Свети Венсен Лерински и Свети Салвиан Марсељски, Свети Иларије и Свети Кесарије од Арла. Монаштво леринскога узора распростре се по васцеломе југоистоку Галије, нарочито у Јурогорју, захваљујући Светоме Роману и Светоме Луписену, и у Валешкој области где ће се манастир Светога Маврикија из Агона одржати као важно духовно средиште.

На то галоромејско монаштво Египат врши врло дубоки утицај и учестале су међусобне размене; лионски архиепископ Свети Јуст и један од његових свештеника Свети Виатер, завршиће чак свој живот у Скитској пустињи.

Поуке свештених писаца Галије у потпуности су истоврсне поукама Светих Отаца јелинскога језика; галски се црквени писци разликују од јелинских једино наглашеном склоношћу ка нравствовању, као и тиме што мање настоје на обожењу човека благодаћу Божијом. Међутим, овде је још разлика тек у нагласку, која не подразумева икакво значајно разлижење када је реч о учењу Цркве; сви они заједно припадају једноме истоме духовном свету. Па ипак, још од самога V столећа, заједничко осећање дивљења према личности и учењу епископа ипонскога Блаженога Августина, већ наговештава искључивост августиновскога учења, које ће касније обележити западну мисао и одиграти замашну улогу приликом раскида између латинскога хришћанства и осталог православнога света. Али у V столећу, и упркос незнању јелинскога језика које ће у потпуности захватити свеколики Запад, Галија још увек живи у присуноме заједничарењу са целином хришћанскога царствија, а богослови су њени кадри били исправити и преуравнотежити Августи-

нову мисао, нарочито када је реч о његовоме учењу о благодати, сучељавајући га са пунотом Светога Предања. Ово ће поглавито бити дело Провансалаца, Светога Касијана од Марсеља и Светога Кесарија од Арла.

У Галоромеја, који себе једноставно сматраху Ромејима, вечни Град (Рим) изазиваше неку врсту опчињености. У њиховим очима, углед древнога Рима не могаше друго до да се одрази и на Седиште својега епископа, утолико више што овај дуговаше своје порекло Светоме Апостолу Петру, „Кнезу Апостолâ“. Овако се да видети како се помаљаше склоност Запада ка похристијанивању стародревне замисли о васеленскости римској, оваплотујући је пре у једно признато првенство римскоме папи, него ли у Царство поставше хришћанским, са „Новим Римом“ као престолницом. Ова тежња, међутим, не излагаше хришћанско јединство опасности цепања, све док папа остајаше, у грађанском смислу, поданик цару и све док његово духовно првенство уважаваше самосталност помесних Цркава. Као што је то већ и написано, „ма колико оне и биле саједињене са апостолским седиштем, Цркве Галије ипак задржаваху једну велику слободу у својему владању. Прибегавања Риму за помоћ бејашу посве изузетна за највећи број овијех Цркава. Још ређа бејашу својевољна мешања Цркве Римске. У добром броју области на које ће Рим доцније проширити своје право надзора, Цркве помесне уживаху једну готово потпуну независност“.³

Углед Рима ће довести помесно Предање да унеколико заташка јелинско и азијско порекло првих галских хришћана, приписујући римским папама прегалаштво у оснивању првих цркава Галије. Негде око 250. године, седам епископâ изгледа бејашу из Рима отправљени у Галију: у Арл – Свети Трофим, у Нарбону – Свети Павле, у Тулузу – Свети Сатурнен, у Арверн (данас Клермонферан) – Свети Австремоан, у Лимож – Свети Марсиал, у Тур – Свети Гасиан, у Париз – Свети Дионисије. Итекако је могуће, уосталом, да је негде око средине III столећа, можда под владичанством папе Фабиана (236–250), више епископâ било отправљено из Рима у Галију; али указивања Светога Григорија од Тура о послању седморице епископâ нису притом мање непоуздана, у најмању руку када је реч бар о неколико епископских седишта.

МЕРОВИНШКА ГАЛИЈА

Дошавши јамачно као и други Германи, из скандинавских области и са балтичкога прибрежја, Франци се још и пре хришћанске ере бејашу населили у доњему току Рајне. Бејашу то непријатељски

³ E. Griff, *La Gaule chrétienne à l'époque romaine*, t. II, Paris, 1966, стр. 197

упади управо ових Франака и Аламана који током последње четврти III столећа прекинуше у Галији готово тристолетни мир и привредно благостање. А када се околности изменише набоље, многобројне франачке заробљенике и таоце римска управа помести у Галији, у својству слободних сељака обавезних да служе у војсци. Света Геновева Паришка, пореклом својим бејаше из једне од тих туђинских породица, настањених у оно време у Галији.

Римске војске, чак и оне на Истоку, бројаху и иначе у својим редовима велику множину варвара, особито Франака. Известан број овијех, од рода племенитога, бејаше се удостојио највиших војних одличја. Али од времена цара Константина, Царство постаде једна војничка држава у којој ће војска, строго се разликујући од грађанске управе, у све већој и већој мери господарити политичким светом, док ће остали грађани имати као главни задатак да је хране и издржавају. Овакво ће стање проузроковати веома значајне последице када, под царем Теодосијем (395) врбовању туђина у римске војне јединице буде уследило настањивање на земљама Царства читавих варварских народа (премда бројчано безначајних), чији ће се челници заоденути двоструком дужношћу – да буду краљеви својим народима и римски ђенерали задужени да бране *Романију* од других варвара.

Оно што се називало „варварским најездама“, у V столећу, нарасе се састојаше у томе насељавању Гота, Бургунда и Франака у Италији, Шпанији и Галији, у својству савезничких јединица. Управо због тога, упркос мноштва узгредних крвопролића, оне бејаху неизмерно мање пустошене од најезда у правоме смислу те речи, крајем III столећа. Ове не уништише, нити пак трајно пореметише имовинско благостање или верско-црквено устројство у датим областима.

Кловис и меровиншки краљеви, проширивши своју власт на највећи део Галије, остајаху притом саједињени са старешинским устројством Царства. Та зависност, чак и када бејаше веома теоријске природе, а понекад и изрично порицана, далеко од тога да не имаде икаквога значаја. Меровиншка Галија пребиваше у окриљу онога што Димитрије Оболенски назива „византијском заједницом“ (Commonwealth), културном и религиозном заједницом ромејскога хришћанскога Царства – као што ће касније то помало бити случај са сербском и бугарском државом у балканској Европи. Како у области вере, тако и у уметничкоме и културноме делокругу, меровиншко се доба непрекидно наставља на ромејско.⁴

Стапање римскога са деловима франачкога становништва бејаше олакшано обраћењем Кловиса из германскога многобоштва у православно хришћанство. Заправо, Готи и Бургунди бејаху аријан-

⁴ cf. K.F.Šerner, *Les Origines*, Paris, 1984, стр. 349–362

ци у време када се настанише у Галији; стога се они и не мешаху са хришћанским становништвом, те понајчешће ишчезаваху не остављајући трага. Напротив, у краљевини Франака, бар северно од Лоаре, галоромејска народност која сачињаваше велику већину становништва, доспе до тога да себе чак стаде сматрати за франачку. Али ови „Франци“, ако су и изгубили име Ромеја, и ако су народносно више Келти него Германи, не остајашу притом мање у бити поромејени, када је реч о језику или пак о култури.

Ма колико били и неотесани обичаји и понашање франачкога племства, светост вршише на меровиншко друштво веома снажан утицај. Уосталом, мало које доба узроди толиким светитељима. Овијех је знатан број међу саветницима краљева, па чак и у краљевским породицама. Могли бисмо поменути Свете краљице Клотилду, Радегонду, Ватилду, као и Светога краља Гонтрана од Бургоње, Свете епископе Григорија од Тура, Ремија од Ремса, Светога Елуаа, Светога Уена, Светога Дидјеа, Светога Лежеа и многобројне ученике Светога Коломбана, светитеље Арморике. А о сáмоме Кловису дало је се написати: „Оно што се читају из најверодостојнијих приповести, јесте присност у односима између краља и светитеља, као и благоисправност унутарњега порива који подстицаше краљевство да се приближи онима који понајбоље представљаху хришћанске тежње свога народа. Са једним прекрасним чувством за оно што је од истинскога значаја за круну, без страха да не нахуди своме угледу, Кловис са присношћу приступаше понизним и сиромашним људима, које свеопште уважавање заодену једним вишњим величанством. А ореол њихове светости делимично обасјаваше и чело самодржца. И ништа ваистину толико није доприносило његовој омиљености у народу колико пријатељство са светитељима“.⁵

КАРОЛИНЗИ И ЦЕПАЊЕ ДУХОВНОГА ЈЕДИНСТВА ЕВРОПЕ

Као и ромејска, меровиншка Галија бејаше саставни део простране *Романије* која се распростираше од источнога Средоземља и Црнога мора, па све до Атлантскога прибрежја. Напуклина која ће изазвати расцеп тога духовнога јединства Европе, стаде да се оцртава у VIII столећу под утицајем више чинилаца.

Први је ширење ислама. Муслиманско запоседање Средоземља, мање него ли што се то понекад сматрало, одиста је, међутим, допринело издвајању Западне Европе, преносећи њено тежиште са југа према северу.

⁵ G.Kurth, *Clovis*, Paris, 1978, стр. 477

Други пак чинилац образују словенске најезде. Словени се, на име, у подунавским и балканским областима Царства не настанише у својству савезних јединица, попут Германа на Западу. Бејаху то дивљи завојевачи који утреше готово сваки трах хришћанства и ромејства у тим пространим појасевима што дотада бејаху преимућствена спона јединства између јелинскога света и европскога Запада. Хришћанско, ромејско или поромејено становништво тих области, не имаде другога излаза до да утекне у планине, водећи тамо чобански живот. (Би ово постанак румунскога народа, као и Влаха Македоније и Јеладе).

Један трећи а и најпресуднији чинилац огледа се у начину на који први Каролинзи и римске папе одговорише на ту привидну издвојеност, у коју их ставише неповољни стицаји повесних околности.

Године 739, брижан да спречи ломбардскога краља Луитпрана да уједини Италију под своју власт, а што би подразумевало зависност римскога епископа у односу на њега, папа Григорије III позива дворскога управитеља Карла Мартела, који покушаваше да се оокристи смрћу Тјерија IV, не би ли истиснуо Меровинге, а његовој помоћи заузврат, он му обећа да ће одустати од сваке заклетве на верност константинопољскоме цару и ставити се под искључиво покровитељство краља Франака. Григорије III би последњи папа који од константинопољскога цара затражи потврђење свога наименовања. А његови ће пак наследници проглашавати своја на двору Каролинга, благословивши овима приграбљивање владарскога права Меровинга.

Отцеплење франачкога света од римскога папства, с једне, као и од Ромејскога царства константинопољскога, с друге стране, на овакав ће начин бити довршено. Одиста, реч је о расцепу политичкога јединства: међутим, уколико се узме у обзир богословски смисао којег јединство Царства имаде у древно-хришћанској мисли, то јест ововремени (овоземаљски) израз јединства народа Божијега, овај расцеп не могаде а да не породу једну, у правоме смислу речи, религиозну деобу.

Хришћанско Царство, свечано установљено Царем Константином, бејаше само „преобраћено“ незнабожачко Римско Царство; док се законодавство поступно прожимаше хришћанским вредностима, односи између световне власти цара и духовне власти црквене јерархије уравнотежаваху се по начелу „симфоније“ (сазвучја, сагласја), свака од њих задржавајући сопствену јој састојитост (особеност, суштственост), не упијајући једна другу. А Царевина коју утемељи Карло Велики исходијаше из једнога посве различитога надахнућа. У бити, она полаже право да буде једино истинито хришћанско васеленско Царство; међутим, она нити располовљује Царство Константиново, нити га пак наслеђује. Она га заправо истискује, сматрајући га пропалим, затварајући се истовремено у некакво

западно упоједињавање. Осуђивање Светога Седмога Васеленскога Сабора о поштовању икона, увођење августиновскога филиоквеа у Символ Вере, постварнише ту жељу одбацивања древне *Романије*. Поврх тога, у тој новој Царевини односи између духовнога и световнога не управљају се више по начелу симфоније, већ по једној представи проистеклој из „Града Божијега“ Блаженога Августина. Световно губи своју састојитост и упијено је духовним. Када грађанска власт буде снажна – што очигледно и бејаше случај за владе самога Карла Великога – ово ће поимање породити цезаропапизам, једну „краљевску теократију“, у којој краљ управља како Црквом тако и Државом, које сада чино једно; „такав би нас један поредак могао подстаћи, уза сву уздрживост на коју нас позива овакво поређење, на размишљање о тоталитарним земљама XX столећа, у којима држава и партија делају у служби једне заједничке идеологије⁶. А када пак буде преовладала духовна власт, а нарочито папство, уочиће се помаљање једне епископске теократије у којој ће свеколика власт, чак и она световна, бити потчињена епископу римскоме – сан у којему налази себи изражаја не толико неко људско честољубије, колико једна чисто религиозна намисао, премда туђа древноме Предању Цркве. Тако је настало поимање првенства римских епископа које заправо обухвата римски појам империум, појам врховне и васеленске власти, међутим, истовремено се супротстављајући древноме Риму, одбацујући га, чак ни издалека не желећи да буде његово продужење или преображај, као што је то био случај са *Романијом* Цара Константина. Папски Рим жели да своју „царску“ власт утемељи једино на власти Светих Апостола Петра и Павла. Већ папа Свети Лав Велики, свечано провозглаваше: „Ово су ти мужевии славни, о, Риме граде, који учинише да Ти заблиста Свето Евангелије Христово; Ти што си учитељ заблуде био, гле, постаде сада следбеник истине... Света Столица Блаженога Петра сатвори од Тебе главу васелене (Caput orbis), а Царство Твоје распростре више вера божанствена, неголи надмоћност Твоја земаљска“.⁷

Постоји нека тајновита складност између овога поимања римскога првенства и августиновскога „песимистичкога“ разумевања односа природе и благодати. Могло би се рећи да ће у једној веома издашној мери, извесно читање Блаженога Августина, усредсређено више на особености његовога дела неголи што води бригу о томе да га изнова протумачи, базирајући се на целину Светоотачкога Предања, положити темеље Западу као једноме хришћанскоме свету одвојеноме од предањске *Романије*. Из различитих разлога, сукоби између Свештенства и Царства, папска средњовековна теократија и њена каснија преуобличавања, клерикализам и њиме про-

⁶ R. Fedou, *L'Etat au Moyen Age*, Paris, 1971, стр. 75.

⁷ *Пройовег*, 82, 1

узроковани противклерикализам, висока схоластика као и средњевековне јереси, протестантско преустројство, извесни видови галиканизма, расправе о благодати у XVII столећу и јансенизам, дужници су августинизма и свих оних спорних питања која он као такав повлачи.

„ROMA AETERNA“

Премда је и определио пресудан избор за будућност Европе, избор који ће изазвати расцеп њенога духовнога јединства, долазак Каролинга на власт није утолико прекинуо постојање константиновскога Царства. Смерања западних сила ка насилноме припајању и уједињавању (анексији и унији) која ће се свршити освајањем Константинопоља 1204. године, дубоко потресоше Царство Константиново, иако ће оно наново познати једно величанствено духовно и културно зарење под владарском лозом Палеолога, нарочито благодарећи исихастичкоме (молитвено-тиховатељскоме) покрету уочи турске најезде. И у оној мери, у којој мит „Москва – Трећи Рим“ садржи један незанемариви део истине, могли бисмо рећи да је оно преживело све до Рускога Преврата 1917. године. Али та православна „заједница“ (commonwealth) сакупљаше једино народе Источне Европе и Балкана. Међутим, Ромејско хришћанско Царство, Романија, представљаше нешто много више од једнога пукога политичкога битија, што му је управо и осигурало да преживи све до наших дана. У његовој најдубљој стварности могли бисмо га обележити као једну особену хришћанску цивилизацију, где су приноси најразличитијих култура, претопљени у вигњу јелинске словесности постали преображени хришћанским квасцем, а саборни живот људи био проникнут хришћанским вредностима, барем онолико колико је то могућно овде на земљи.

Хришћанска цивилизација, зарење Светога Евангелија сред земаљске стварности, не бејаше уосталом искључиво преимућство православнога света, већ и својина оне друге Европе, Запада, који ју такође бејаше добио у наследство. Упркос расцепима и деобама, он ју је очувао и развио на свој начин, задуго још чувајући своју проникнутост хришћанством које имаде своје корене у током осам столећа неразделној *Романији*. И он је такође пресађиваше с ону страну својих граница путем послања и својега културнога зрачења, доприносећи њеној васеленскости (католичанскости).

Међутим, од XVIII столећа и Францускога Преврата, један хуманизам, у почетку деистички и противхришћански, а затим отворено безбожнички, предузео је уништавање тога наслеђа хришћанских столећа. Он намишља да сазда један свет где ће Човек, упрестољен наместо Бога, бити мерило свих ствари. Тај се пак свет

разоткрива као ужасно нечовечан, једном када се разоткрије његово право лице, али путем својих опсена које се одражавају посредством свих средстава јавнога обавештавања, он излаже светине опасности завођења у заблуду. Па застадне човек себе у размишљању о тајанственоме Слову Господњем: „Али Син Човечији када дође, хоће ли наћи вјеру на земљи“ (Јк 18, 8). Свети апостол Павле нас је на то упозорио: ми знамо да: „... неће доћи док најпорије не дође оштришиво и не појави се човијек безакоња, син погубли, који се прошиви и преузноси изнад свега што се зове Боџ и светиња, иако да ће сам сјесити у храм Божији као Боџ, тврдећи за себе да је Боџ“ (2 Сол 2, 3–4), што ће Свети Јован Златоусти протумачити: „Не само у храму јерусалимскоме, већ свугде по Црквама“.⁸

Други одеоци Новогa Завета стављају нам на знање да ће се након једнога веома дугога раздобља привиднога мира, током којега ће, као што је горе већ наведено, хришћански квасац утицати на саборни живот људи, на Цркву наново свалити искушења и гоњења до другога доласка Христовогa. Међутим, такође нам је било благовештено и да је коначна победа већ задобијена: „Ово сам вам казао, да у мени мир имате. У свијету ћете имати жалост, али не бојте се, ја сам побједио свијет“ (Јн 16, 33).

са францускога превели
Милан Ј. Радуловић и
Љубиша Пантић

⁸ Пројовед на 2 Сол 2,3–4.

ПРАВОСЛАВНА ЦРКВА И ЗАПАД*

Архимандрит Плакида (Десеј)

ПРАВОСЛАВНА ПРОШЛОСТ ЗАПАДА

Присуство Православља на Западу нити је новина, нити је пак какав инострани принос. Ма где била, Црква Православна себе нигде уосталом и не може сматрати туђинском, пошто је свесна да је она Црква Христова, по суштини својој католичанска, а не једна обична скупина људи повезаних заједничком културом и народословљем (фолклором). Осим тога, у православних Француске и Запада дубоко је осећање надовезивања на првобитне корене своје земље и своје цивилизације.

Доиста, не треба никада губити из вида да су христиани Запада током једнога хиљадулећа живели у духовној заједници са својом браћом од православнога Истока, изузимајући једино оне случајеве када би се ту и тамо разопштавали од овијех, приступајући каквој кривоверној дружини. Данашњи православци су без икаквих преиначења сачували учење и основно Предање те неразделне Цркве из првога хиљадулећа. Од XI столећа, Западна се Црква у својему устројству и изражавању вере поступно мењала. Те поступне измене она је сматрала као један природан и неопходан развој првобитне (зачетне) клице, док су их остали христиани духовно доживљавали као раскид са Предањем примљеним од Светих Апостола. У овоме заправо и лежи порекло раздвајања између Римокатоличке и Православне Цркве, као и узрок готово потпунога нестајања Православља на Западу, између XI и XX столећа.

Упркос свему, Православље, које утолико ипак не бисмо могли окривити да је отврдло и неплодно, јер никада није престаја-

* Напис *L'Eglise orthodoxe et l'Occident*, Le Messenger Orthodoxe, n°87, Paris, 1981, објављен као свеска 1995. год., старањем братства манастира Светога Антонија Великога, францускога метоха светогорскога манастира Симонопетре.

ло да рађа безбројне светитеље и мученике, остаје дакле, тако, верним сведоком Цркве, онакве каквом ова бејаше на Истоку и на Западу, и сматра да је и Запад такође био „православан“ током целокупнога овога раздобља.

Тако је, наиме, од апостолскога доба па све до прага Средњег Века, на Западу живео велики број православних светитеља. Многа француска села носе имена светитеља који, онда када то не бејашу Свети Апостоли или мученици, католичански (саборно) прослављани по васцеломе хришћанском свету, готово сви живљаху у гало-римско или меровиншко доба, што значи пре IX столећа. Житија ових светитеља у потпуности су слична животописима свих оних светих што живљаху у оно време, а и до наших дана, у земљама по предању својему православним, наиме земљама Источнога Средоземља, словенским и у Румунији.

Запад је такође имао Свете Оце Цркве признате васцелом Црквом Православном, те наведимо тек највеће од њих: у Италији и Риму наилазимо на папе – Светога Лава Великога и Светога Григорија Великога „Двојеслова“, Светитеља Амвросија Миланскога и Блаженога Јеронима; Галија је пак имала Светога Иринеја Лионскога, Светога Иларија од Поатјеа и Светога Јована Касиана Марсељскога. Нажалост, Запад ће их касније помало заборавити, повевши се готово искључиво за учењем Блаженога Августина, великога јерарха хришћанске Африке. Блажени Августин бејаше светитељ диван и један од најмоћнијих духовних великана хришћанства. Али његову је мисао често одвећ личну, упркос његовој жељи да остане безусловно веран апостолскоме Предању, требало преуравнотежити и допунити доприносима свих осталих Светих Отаца, а нарочито Отаца јелинских. Преодвише искључиво позивање на Блаженога Августина јамачно је један од разлога који ће понајвише и допринети потоњему одвајању Запада од осталог хришћанскога света. Може се рећи да су римокатолицизам и протестантизам у великој мери – августинизми.

На православне корене Запада подсећају нас многобројни споменици који сежу, у најмању руку, делимице, до тога доба. Оваквих је споменика у Италији право изобиље и мало које поклоништво може тако живо подсетити на то стародревно хришћанство од ходочашћа катакомбама и развалинама древних римских василика. У Француској још увек имаде крстионица и богомоља из V столећа, попут црквица на Леринском острву или остатака испоснице светога Јована Касиана у цркви Светога Виктора у Марсељу. Шпанија је очувала предивна здања визиготскога доба, а у Немачкој, свеколика рајнска област богата је споменима који потичу из тих давнашњих времена.

Започет још у IX столећу, у време када Карло Велики саздаде једно ново царство које настојаше да нађе ослоња својему законит-

оме постојању у измишљеним оптужбама изреченим на рачун Јелина „за јерес“, један дубински расцеп саврши се у XI столећу чије се последице врло брзо показаше. Могло би се без икаква претеривања рећи да се један француски хришћанин с почетка XI столећа, по свој прилици осећао ближим једноме хришћанину Мале Азије V столећа, неголи некоме другоме хришћанину из Француске XIII столећа. Док су романско неимарство и фреске из XI и XII столећа још увек веома блиски онима из православнога света, готска пак уметност XII столећа већ се запућује прилично разноликим путевима. Док богословље и духовно учење бенедиктинаца и цистерсиана XI и XII столећа још увек у издашној мери припадају духовноме свету Светих Отаца Цркве, схоластичко богословље и нова духовност који их истискују у другој половини Средњег Века, знатно се већ од њих разликују.

Промена, међутим, није свеобухватна. Један Тома Аквински који се толико дивео патриарху Генадију Схоларису, ученику светог Марка Ефескога, сматра себе знатно више присталицом Светих Отаца неголи Аристотела: истинско познавање светих Дионисија Ареопагита, Григорија Нискога, Јована Дамаскина и других јелинских светоотачких писанија, допустило му је да по важним поставкама утаничи готово искључиви августинизам својих претходника, премда је томе истоме августинизму, са других гледишта, и сам остајао одвећ подложен. Од самога краја XIII столећа, рајнско-фламандски подвижници чијим ће стопама кренути Шпанац Јован од Крста, разрађују једно мистичко учење у великој мери надахнуто делима светог Дионисија Ареопагита; а Владимира Лоскога, рецимо, нарочито ће стати да занима Мајстор Екхарт. У XVII столећу, у Француској ће се око кардинала де Берила (de Bérulle) развити једна духовна школа која ће изнова, делимице, пронаћи учење о обожењу хришћанина из поука јелинских Светих Отаца. У истоме раздобљу, и даље у Француској, отац Лалман (Lallemant) ће са својим ученицима распрострањивати учење о стражењу над срцем и о покорности Духу Светоме које садржава сродности са предањем молитвенога тиховања (безмолвија). XVII столеће ће се осведочити и једним големим подухватом издавања и превођења Светих Отаца Цркве, подухватом који ће се продужити кроз XIX век джиновским издањем двеју Патрологија, јелинске и латинске, трудом опата Миња (Abbé Migne), па све до XX века са четиристотина издатих књига у збирци *Хришћански Извори (Sources Chrétiennes)*. Извесни сред најбољих познавалаца дела Шарла Пегија (Charles Régue) истакли су сродност његове мисли са православним учењем. Оваквих примера дало би се наћи још мноштво.

Доиста, све ове истоврсности не би требало прецењивати. Ниједан од ових писаца, као што ниједно од ових дела нису православни, у правој смислу речи. Па ипак све ово сведочи о стварним уза-

јамностима и о неизменивим узорима заједничких извора. За римокатолицизам, с обзиром на његову теорију о развоју учења Цркве, Свети Оци и хришћанство првих столећа представљају значајан али на изванредан начин већ *превазиђени* ступањ у животу Цркве. „Писанија Светих Отаца су попут каквога споменара Цркве када јој бејаше седамнаест лета“, песнички знаде да каже кардинал фон Балтазар (Von Balthazar).

Православни Француске, међутим, могу и другачије протумачити ове преживеле остатке. Оживљавајући Православну Цркву на Западу, они су свесни да се истовремено надовезују на своје порекло, колико и да воде пуноме процвату један зачетак који тајновито пребиваше присутан у свему ономе најбољему што је духовни живот Запада изнедрио. Они такође знају да присуство Православне Цркве са њеним интелектуалним и духовним зарењем може помоћи многим римокатолицима да сачувају или изнова пронађу смисао важних састојака хришћанскога Предања који су у већој или мањој мери на Западу били заташкавани. Доприносити на овакав начин поновном укоренјивању западних хришћана у славно Предање Светих Отаца није баш улога за занемаривање, макар она појединачно и не уводила велико мноштво у Православну Цркву.

ПРЕПОРОД ПРАВОСЛАВНЕ ЦРКВЕ НА ЗАПАДУ

Препород Православља у Западној Европи је у неку руку тако био призван и припреман самом прошлошћу ових подручја. А постварнио се он као промисаона последица двеју од највећих драма XX века – Совјетскога преврата и изгона Јелина из Мале Азије 1922. године.

До ових догађаја, у Западној Европи постојао је веома мали број православних цркава, обично на услузи дипломатскоме особљу као и иностраним, бројчано веома ограниченим насеобинама. Случај оца Владимира Геттеа (Vladimir Guettée), римокатоличкога свештеника од значаја који је постао православан после Првога Ватиканскога Сабора, бејаше посве изузетан.

Наиласком руских изгнаника, установљена је Руска Западно-европска Архиепископија са седиштем при Саборној Цркви у улици Дари, и касније припојена Васеленској Патријаршији Константинопољској.

Напоредо, установиле су се две друге скупине руских исељеника закупањених, може бити, понајвише потврђивањем своје припадности помесној Цркви у Русији. Једна од њих ставила се под јурисдикцију Московскога Патријарха, док је друга, сматрајући да је Московска Патријаршија показала и сувише велику покорност у односу на совјетску власт, у канонској зависности од заграничнога

Синода епископа и жели да представља „слободни део Руске Цркве“.

Руско иселјеништво су прославили богослови и писци о духовности од великога значаја, премда мисао појединих од њих каткада позива на опрез или на употпуњење. Имена отаца Сергија Булгакова, Николаја Афанасјева, Георгија Флоровског, Александра Шмемана и Јована Мајендорфа, као и професора Павла Евдокимова, позната су васцеломе православноме свету. Владимир Лоски, пресвећени епископ Василије (Кривошејин) и отац Киприан (Керн), убрајају се у најзнатније творце обнављања православнога богословља, светоотачкога и паламитскога надахнућа. Два знаменита иконописца, Леонид Успенски и отац Григорије (Круг), знатно су допринели оживљавању иконописа и богословља иконе. Велики руски духовник који је дуго времена проживео на Светој Гори Атонској, архимандрит Софроније (Сахаров), свету је открио преподобнога Старца Силуана и извршио снажан утицај из свога манастира у Енглеској. Православни богословски Институт Светога Сергија у Паризу играо је веома важну улогу више од пола столећа у образовању и васпитању свештенства, а и најузоритијих мирјана Православне Цркве на Западу.

Јелинска Митрополија у Француској била је установљена 1963. године, окупивши све јелинске парохije образоване после изгона 1922. године. Истоврсне митрополије установљене су у већим земљама Западне Европе. Јелинске црквене заједнице броје школе у којима се предаје грчки језик, студентске као и старачке домове; оне се старају да остану верне културноме предању своје родне земље. На југоистоку Француске где су православни јелинскога порекла нарочито бројни, био је савршен значајан напор у прилог њиховога уклапања у помесни живот и француско говорно подручје.

Напоследку, на Западу постоје и скупине православних Румуна, Срба и Арапа. Сви они имају данас свога епископа који столује у Паризу. Процењује се да укупни број православних који пребивају у Француској досеже и до две стотине хиљада. Две до три хиљаде су чисто францускога порекла.

Још од самога почетка рускога избеглиштва, Православна Црква на Западу извршила је значајно духовно зарење, несразмерно слабашноме броју својих расположивих средстава. Тај духовни утицај је још и данас веома осетив у извесним римокатоличким срединама, премда оне собом не представљају у потпуности сав француски римокатолицизам. Готово да и нема продавнице црквених потрепштина где се не може наићи на иконе; у Француској оне су у римокатолика готово сасвим истиснуле кипове и уобичајене верске сликовне представе. Римокатоличка опатија Белфонтен издаје збирку светоотачких и православних списа који се нашироко распрострањују. Неколико римокатоличких духовних обитељи, па чак и

скупине мирјана, усвојиле су византијску литургију или су пак од ње позајмиле извесне делове не би ли обогатиле своју сопствену им латинску. Одиста, све ово може потхрањивати једну опасну двомисленост у области еклесиологије; чује се каткад како римокатолички монаси, који су усвојили византијски обред, веле: „Није ми баш неопходно да постанем православан, јер сам то већ у потпуности, остајући једнако римокатоликом“. Усвајање битних састојака православнога Предања отргнутих од њихових црквених околности, у којима једино могу пронаћи своје истинско значење, може бити више штетно неголи корисно за духовни живот. Али Бог се може свим овим послужити не би ли справедиве душе приближио пуности Предања Цркве. Може ли ико испитати намере Његове?

САДАЊЕ ПОТЕШКОЋЕ ПРАВОСЛАВНЕ ЦРКВЕ НА ЗАПАДУ

Чињеница да присуство православних у Западној Европи дугује данас свој настанак великоме јелинском и руском избеглиштву, као да су се и њена канонска устројства уредила у зависности од потреба тих избеглица, могла би нас навести на помисао да Православна Црква представља само неку туђу Цркву која није у вези са стварношћу својственој земљи која јој пружа уточиште.

Међутим, треба заправо узети у обзир две чињенице.

Понајпре, деца и унучад исељеника из двадесетих година овога столећа данас су се у потпуности уклопила у живот земље која их је прихватила. Најчешће они и немају намере, нити пак могућности да се врате у земљу својих предака, као што немају или неће имати у будућем поколењу бригу да очувају културно предање. Да ли би требало да се због тога одрекну вере им православне?

Осим тога, неколико хиљада западњака постали су православни на крају различитих трагања на духовном путу, зато што су у Православној Цркви открили пуноту Цркве Христове. Приопштити јој се било је за њих питање духовнога живота или смрти. Али морају ли они при томе да постану Јелини или Руси?

Одговор на то двоструко питање покушала је да да једна скупина која се назива „Француска католичка православна Црква“ (E.C.O.F.), чија је правно-канонска припадност доживела многе мѐне. Та скупина која се образовала око сјајнога рускога избеглице Јевграфа Коваљевског основала је епархију која није ни руска, ни јелинска, нити пак румунска, и која жели да буде као какво поновно извирање Православне Цркве Запада, онакве каква је она била до расцепа. Њена литургија представља заправо једно прилагођавање древне западне литургије Галѝ, која је претходила ширењу на Западу римскога обреда.

Подстицај овај бејаше занимљив. Он ће страсно загрејати људе од вредности који ће му посветити много од своје даровитости и великодушности. Музичко и литургијско дело Максима Коваљевског представља неоспорну вредност за свеколико Православље францускога језичкога подручја. Међутим, тај покушај стварања Православне Цркве западнога обреда није наишао на потпуну једногласност међу православнима Француске. Поводи противљења са којима се она сусретала у различитим срединама су сложени; жестока и тако мало непристрасна противдејства више су него једанпут отежала један плодан назидателни разговор. Али извесно је да старање о надовезивању на једно древно литургијско Предање може учинити још тежом потпуну сраслост (уметнутост) нових обраћеника у Православну Цркву данас, која је готово у својој свеукупности предања византијскога.

Једна самостална и уједињена Православна Црква која би имала своју сопствену духовну особитост могла би се родити у Француској једино из споразумнога прегнућа различитих јурисдикција, али за то још увек није наступило време. За сада, упутно би било задовољити се садашњим поретком сапостојања ових јурисдикција. Ово уређење, при стању у којему се Запад данас налази, далеко је од тога да представља само непогодности.

Ове су пак неподесности дакако очигледне. Најопаснија од њих састоји се несумњиво у томе што ове јурисдикције образују епархије које напоредо постоје у једној истој области, сакупљајући своје вернике поглавито у зависности од њиховога народноснога порекла. У овоме лежи двострука неправилност зато што јединитост епископа за сваку епархијску област јесте темељна датост хришћанске еклисиологије, а пошто се припадност овој или оној Цркви не може одредити по народносном обележју, „филетизам“, је био осуђен са Престола Васеленске Патриаршије.

Овакво једно стање не може се дакле сматрати коначним, али по „икономији“, на изврстан начин, оно може бити засад прихваћено уколико се поведе рачуна о две ствари:

На првом месту треба рећи да уколико се превазиђе искуством саздано становиште, ако се нађемо с ону страну привида (спољашњега изгледа ствари), ово комадање на јурисдикције не угрожава суштину Цркве. У свакој парохији, ту где се служи Божанаствена Литургија, ту је и Црква Божија. Када Свети Иринеј прослављаше Бога у Лиону, тиме не бејаше представљена Црква у Смирни; сакупљена заједница верних коју сачињаваху трговци јелински и ново-преобраћеници галски бејаше једноставно Црква Божија у Лиону. И до дана данашњега, Црква се Божија поима на исти начин. Онаква каква је данас у Француској, Црква је Православна већ истински Француска Црква, или још боље, Црква Божија у Француској. Припајање једној Матери Цркви Јелинској или Руској, од спореднога је

значаја и дотиче се једино човечанске стране црквенога устројства. Тако један Француз који припада парохији чији је свештеник клирик Васеленске или Московске Патриаршије, ипак не постаје Јелин или Рус.

Доспе ли се једнога дана до саједињења свих православних парохија у Француској под канонску власт једног јединог архиепископа, до установљења обласних епархија, било би одиста веома добро, пошто би опште стање у Цркви поново тако постало саобразно светим канонима. Али када је о суштаственоме реч, та саједињена у својемо устројству Црква, неће тиме бити више Француска Црква неголи што је то садашњи јурисдикцијски мозаик.

На другом месту, ваљало би рећи да је веза са Јелинском или Руском Црквом далеко од тога да буде штетна; при садањемо стању ствари, ова је веза чак и неопходна, уколико се не жели ишта чинити неприпремљено или се предавати пустоловини.

Наиме, има ево већ једно хиљадулеће како Црква на Западу није више православна. Ова се чињеница не може порећи, нити се пак можемо владати онако као да она више не постоји. Свето Предање подразумева непрекидност живота и не познаје „прескоке“. Православље се не састоји једино у исправноме исповедању вере; оно собом повлачи многоструке последице на живот и понашање, и претпоставља такав „смисао“ хришћанских битности (стварности, истинâ), којег се човек не може олако и без припреме домоћи. Данашњим православним Французима, скорашњим преобраћеницима или пак унуцима избеглицâ у којих је остала само једна далека веза са изворном отаџбином, уопште узев, недостају корени, исто као и предање. Често су то веома умни и образовани људи, унеколико склони бркању размишљања као таквога и самога живота. Преко им је потребно да одржавају везу са Црквама које су одвајкада православне, где је читав један народ носилац Светога Предања и њиме живи. Њима је немогуће да се стопе са бесценблагом Православља, уколико пуни смерности, не ступе у школу православних народа, нарочито Јеладе, нама свакако најприступачније.

ИЗИСКИВАЊА САДАЊЕГА СТАЊА

Садања различитост јурисдикцијâ могла би се, дакле, привремено и одржати у томе стању, а можда још и доста дуго, али под следећим условима:

А) Требало би понајпре да православни имају једну јасну еклисиолошку представу. Требало би да буду веома свесни чињенице да Црква Православна није напросто *истични вид* (облик) хришћанства, већ Црква Христова у својој пуности. Она дакле не може пристати на то да се на Западу сведе тек на збир свештеничких услу-

га иностраним држављанима. Све једнако и желећи да са осталим хришћанским заједницама одржава односе у које су утиснути мило-срђе и дубоко поштовање личности, она утолико не може да у већој мери сасвим безусловно уважава римокатоличке и протестантске Цркве западних земаља као помесне, правозаконите и веродостојне Цркве ових земаља. Одвојене од Православља, ове Цркве нису више, с обзиром на веру православно – Једна, Света, Саборна и Апостолска Црква Христова, присутна у свим земљама у свој својој од искони пуноти.

Доиста, није у духу Цркве Православне да се предаје несмотреној помами проверавања, нити пак једној смишљеној и устројеној мисионарској делатности. Не би ли јој се зато утолико више требало клонити свакога препирања. Дејственост њенога духовнога послања произилази од благога зарења њених богослужења, њене вере и самога живота њених свештеника, монаха и верника: она не настоји да постигне призорите и примамљиве успехе. Али она не може ограничити своју улогу на очување под својим окриљем „православних по пореклу“: било би то равно издајству послања којег јој је Христос поверио. Дужност јој је да прихвати све оне који у слободи, а подстакнути непатвореним духовним побудама, ишту и моле да буду примљени у њену заједницу. Реч је, уосталом, овде о ономе на шта са своје стране полаже право и сама Римокатоличка Црква.

Један претворан екуменизам не би требало да нас заведе у заблуду по овоме питању. Жудња за јединством хришћана здрава је и саобразна Божијој вољи уколико води до тога да међу хришћанима различитих вероиповести завладају поштовање према личности у слободи савести и хришћанска љубов, уколико тежи да их саједини у једноме целовитоме (потпуноме) исповедању вере, ништа не придодавајући, нити пак изостављајући од онога у шта се веровало „свагда, од свијех и свугде“ до шизми (расцепâ) и кривоверјâ наступивших у другоме хиљадулећу. Екуменизам ће, међутим, постати једно погубно кривоверје, исто толико са становишта Православља колико и римокатоличке вере, уколико собом обухвати одрицање видивога јединства Цркве, исповеданог у Символу Вере, и уколико буде полагао право на то да је јединита Црква Христова данас подељена на различите хришћанске вероиповести. По оваквим „екуменистима“, очевидно јединство Цркве тобоже не постоји и требало би га изнова „сложити“ из његових саставница, полазећи од садањих различитости. Но по православној вери, видиво јединство Цркве дато нам је од Бога још од сада у Цркви Православној. Извесне скупине хришћана су се у већој или мањој мери одвојили од Цркве, међутим, Црква се не може разделити.

Б) Православни на Западу морају веома брижниво бдети над међусобним споразумевањем различитих јурисдикција. То међусобно усклађивање је преко потребно, међутим, оно не би требало да

доведе до једнога одвећ усредишњенога устројства које неће уважавати оправдану различитост и слободу личности. Овоме делу међусобнога усаглашавања посветио се међуепископски одбор, којим председава јелински митрополит Француске. Овај је епископ утолико више вичан оваквоме задатку уколико узмемо у обзир да Васеленски Патриаршијски Престо има повесно призивање да унапређује све оно што може ићи наруку јединству помесних Цркава. Током једнога путовања у Константинопољ, пре неколико година, могао сам установити колико Васеленска Патриаршија има изоштрено осећање тога јединства и васеленскости (свеобухватности) Цркве, колико је она и обавештена о свим спорним питањима у свакој земљи и колико жели да у разговору са иновернима (кривовернима) верно сведочи веру православну.

Особито у Француској, различита православна удружења, састављена од припадника постојећих јурисдикција, доприносе овоме споразумевању, а нарочито православно Братство Западне Европе, које пружа различите услуге и сакупља сваке треће године на саборе и до седам-осам стотина људи.

Већина православних јурисдикција има у Француској своје манастире који привлаче многобројне поклонице и посетиоце. Од 1978. године, основано је три манастира који су, као метохије манастира Симонопетре, у канонској надлежности Свете Горе Атонске. На тај начин они се налазе изван супарништва (трвења) међу јурисдикцијама. Присуство у Француској атонских монаха може тако бити чинилац јединства и међусобнога духовнога приближавања православних различитогa порекла.

В) Употреба западних језика требало би да буде увођена поступно. При садањему стању ствари, примена тих језика не може међутим бити искључива. У ствари, с једне стране, православне заједнице представљају знатан број недавно приспелих исељеника, или пак старијих људи за које је употреба црквенословенскога или јелинскога језика неминовна. С друге стране, а ово је можда и најбитнији разлог, познавање изворних литургијских плетенија као и јелинских или црквенословенских слаткопојних напева који им пристају, јесте и остаће још задуго неопходан услов како би њихово преобличавање и препев на француски језик били верни духу предањске Литургије. Света Литургија на францускоме језику не може се саздати на брзу руку, већ мора бити до танчина обрађена у тесној вези са источницима.

Па ипак, увођење западних језика је нужно уколико се истовремено уважавају, како потребе нових поколења деце старих избеглица који ће Православљу окренути леђа ако у њему виде једино живописно, али њима несхвативо народословље (фолклор) својих дедова, тако и захтевања православних западногa порекла. Да би човек себе проникнуо учењем и духом Цркве Православне и стекао

православну осетивост и урођеност понашања, нема успешнијега средства од учествовања на Светој Литургији и другим богослужењима. Али за ово је потребно да Света Литургија и богослужења буду приступачни верницима. Западњаци још и више имају потребе за том условном разумивошћу богослужбених плетенија од Руса или Јелина, који су мање склони „расуђивању и разматрању“ и који су још с детињства погружени у Православно Предање.

ЗНАЧАЈ ПРАВОСЛАВНОГА СВЕДОЧЕЊА НА ЗАПАДУ

Из свега што је претходно било речено, можемо закључити да је присуство Православља на Западу једна животна неопходност, пре свега зато што Црква Православна јесте Црква Христова у свој својој пуности. Како нас томе поучава свеколико Предање, Црква је истински заветни ковчег спасења васцеломе човечанству, средство Богом установљено да би људи получили спасење и живот вечни. Као таква, требало би да буде свугде присутна и да буде зарење свету. А плодови којима ће узродити то присуство, потом ће зависити од слободнога одзивања људи.

Запад је иначе од XVI столећа болно подељен између римокатолицизма и вероисповести проистеклих из протестантске Реформе. Ваљани повесничари држе да се Реформа никада не би ни догодила, да се знаменито отцепљење од Православља не бејаше догодило у XI столећу. Преустројитељи су усхтели да се супротставе злоупотребама и одступањима који у највећој мери бејаху својствени западноме хришћанству, а који се бејаху развили током последњих столећа Средњег Века, захваљујући одвојености од осталог хришћанскога света. Ови преустројитељи, међутим, живљаху у једноме од древнога Предања већ одсеченоме свету, а и сами бејаху прожети августинизмом; управо стога и нису могли да пронађу пуноту првобитнога хришћанства. При оваквој сплету околности, присуство Православне Цркве, далеко од тога да буде чинилац нових деоба, може бити моћан квасац поновноме саздавању духовнога јединства Европе. Онога јединства које се може засновати, као што је већ претходно речено, једино на вери коју су сви хришћани заједнички исповедали током првога хиљадулећа. Управо те и такве вере, као и пуноте Светога Предања првих десет столећа, Црква је Православна свима сведок и живи спомен.

Напоследку, Запад је већ поодавно подвргнут једноме току обесхришћанивања који подрива саме темеље његове цивилизације (просвећености и друштвене усклађености) и који га, по свој прилици, може довести у наступајућим десетлећима до неизбежнога заласка. Ово је особито осетно у Француској, где је овај ток обе-

схристиањивања посредна последица Реформе из XVI столећа, као и одвећ клерикалнога и силовитога противдејства римокатолицизма раздобља Противреформе. Овај је ток у веома тесној вези са обесхристиањавајућим делом Францускога Преврата, из којег су проистекли колико икономија неограничене слободе тржишта (икономски либерализам), толико и марксистичко неограничено свевлашће.

Пред опасношћу од највишега степена духовне обамрлости која им прети, многобројнима се западњацима догађа да потраже мало кисеоника у мање-више занемаривим сектама, или пак у мудростима Далекога Истока. Но чак и међу овима, има људи који напослетку откривају у Православној Цркви један духовни источник што одвајкада извире; источник који је у великој мери остајао туђ највећему броју сукоба који ће приуговорити раскомадавање западнога света, и напослетку, источник што носи у себи предукус и претпоставку Живота вечнога.

са францускога превели
Милан Ј. Радуловић
и Љубиша Пантић

СВЕТИ ЛАВ ВЕЛИКИ

(око 390–461)

ЖИВОТ И ЛИЧНОСТ

Св. Лав Велики је вероватно највећи и најправославнији богослов на катедри римских епископа. Рођен је у Риму или, како каже *Liber Pontificalis*¹, у Тоскани, око 390. г. О његовом животу се ништа не зна. За Лава се чуло тек онда када је постао значајна личност у животу римске Цркве. Први пут се помиње 429. г. као утицајни ђакон римског епископа Св. Целестина. Управо по настојању Лава је те године већ остарели Св. Јован Касијан написао за римског епископа своје познато дело *О вайлоћењу Госѿоуњем (De Incarnatione Domini)* да би њега и цео Запад упознао са христолошком темом и посебно са споровима на Истоку које је изазвао Несторије. Око 431. г. Кирило Александријски је писао Лаву да спречи римску Цркву у пружању било какве подршке амбицијама Јувеналија Јерусалимског. А године 440. Лав је ишао у дипломатску мисију у Галију да изглади неспоразуме између двојице генерала, Аетија и Албина. Док се он још тамо налазио, римски епископ Сикст III, наследник Целестинов је умро. За новог папу изабран је, у одсуству, ђакон Лав.

Као римски епископ Лав је буквално господарио Западом и у црквеној и политичкој сфери. Исток је у његово време горео у ватри христолошких спорова. Године 449. умешао се у то и Лав, пославши цариградском патријарху Флавијану онај свој чувени *Томос*, више познат у историји као *Томос ѿаѿе Лава*. *Томос* је требало да се не само прочита него и прихвати као коначна христолошка формула на „Разбојничком сабору“ у Ефесу исте године. Тако је мислио римски епископ. Но, диоскор Александријски, председавајући на сабору, није дозволио ни да се он прочита. А кад је поново сазван сабор у Халкидону 451. г., уз велику његову помоћ, Лав је послао своје представнике да га заступају и у његово име председавају сабору. Тада је прочитан и Лавов *Томос*.

¹ *Liber Pontificalis* је Књига о папама; садржи збир биографија раних римских епископа.

Лав Велики је био веома јака личност, са огромним владалачким даром. У време општег беспоретка на Западу, напада Хуна и Вандала, он је успео да ојача улогу Цркве. Упоредо с тим он је више од својих претходника учврстио примат римског епископа у односу на све друге епископе на Западу. Чак је, после сламања отпора епископа Иларија из Арла, изнудио од западног римског цара Валентинијана III едикт којим он потврђује папску јурисдикцију над свим западним провинцијама. Покушао је Лав да римски примат наметне и Истоку, али у томе није успео. Чувени 28. канон Халкидонског сабора такву власт римског папе одбацује, због чега Лав није признао тај канон.

Било је то такође време насељавања варварских народа у западној Европи. Италију су 452. г. напали Хуни. После заузећа Аквиле је они су пустошили на северу, и предузели марш на Рим. Њих је зауставио Лав Велики, који је дошао у хунски логор и лично се сусрео са страшним Атилом, убедио је Атилу да се врати са свога похода. Али Лаву није пошло за руком да спасе Рим од пљачки када су се 455. г. Вандали, предвођени краљем Гајзерихом, нашли пред његовим зидинама.

Лав Велики се упокојио 10. новембра 461. г. У православној Цркви он се празнује 18. фебруара, а у латинској 10. децембра.

КЊИЖЕВНА ДЕЛА

Лав је био и сјајан писац. Од њега нам је на жалост сачувано само *96 Пројоведи* и *143 Писма*. Садржај његових Писама и Проповеди је догматски, литургијски и црквенодисциплински. Најпознатији је по томе поменути *Доџмајџски Томос – Epistola Dogmatica*, или *Писмо 28.* у штампаним издањима његових дела. Црквене беседе Лав је држао углавном приликом различитих литургијских свечаности и показују га као реформатора литургије на Западу. Лав је писао јасним, хармоничним стилем, служећи се вешто техником класичне реторике. Његов је језик пун литургијских слика, антитеза, поређења, асонанци и других фигура. Најмање је прецизних богословских израза. Лавова *Писма* и *Беседе* налазе се у Мињовој PL LIV–LVI. Критичко издање *Писама* налази се код Е. Шварца у АСО, II, 4 (1932), а *Беседа* у *Хришћанским изворима* (SCh), 22, 49, 74, 200.

БОГОСЛОВЉЕ

Богословски је најзначајније Лавова *Epistola Dogmatica*. Она садржи најбољу везију христолошког богословља латинске Цркве. Лав је верно репродуковао јеванђелски лик Христа. Истакао је једи-

нство и јединственост његове Личности, означавајући је речју *ἰερсона*, и пуноћу двеју природа у тој Личности, Божанске и човечанске природе означава речју *форма*, која потиче још од Тертулијана. Јасним литургијским језиком Лав описује живот двеју природа у Христу. Свака природа је задржала своје особине и своје активности. Тако, једна природа блиста чудесима, а друга се потчињава страдању. Међутим, Лав подвлачи да међу природама постоји трајно општење – *communicatio idiomatum*. Отуда обема природама припадају и слава и страдање. И исправно је казати да је Син Човечији сишао с Неба, иако је Он у ствари своју људску природу примио од Дјеве. А исто тако је исправно казати да је Син Божји распет и да је погребен, иако Јединородни Син Божји није пострадао у своме Божанству, које је вечнопостојеће и једносуштно са Оцем, него у људској природи, која је подложна страдању. Очигледни су овде сотириолошки мотиви којима се Лав руководио. Оци Халкидонског сабора су закључили да постоји потпуна сагласност између Лавовог *Томоса* и христолошког исповедања Св. Кирила Александријског. „Кирило говори кроз Лава – *Λεὸν εἶπε τὸ Κυρίου*“, казали су. Међутим, Лавово исповедање има и бројних недостатака. Прво, не знајући грчки језик, и све тешкоће које су настале на Истоку око проналажења тачних богословских израза, он је на своме латинском намерно избегавао да буде прецизан. Он се служио литургијским а не богословским речником, и његово свечано исповедање вере се не може узети као догматска дефиниција.² Лав је остављао могућност за различита тумачења. И несторијанци и халкодонци су могли да читају његов *Томос* као свој. Само ако се чита у духу Кириловог богословља он постаје јасан и потпуно прихватљив. Овако је Г. Флоровски окарактерисао његове недостатке: „Остало је нејасно да ли Лавова *ἰερсона* одговара Кириловој *ὑπόστασις* или *φύσις* или Несторијевом *Πρόσωπον τῆς ἐνώσεως*. Да ли латинска реч *natura* одговара јелинској *φύσις*? Како тачно треба да разумемо његово јединство личности у двама природама, оно сусретање двеју природа у једној личности? На крају оно што је најнејасније код папе Лава јесте концепт *форме*, који је он узео из далеке али чврсте тертулијановске традиције“.³

В. Болотов закључује да неки други исти такав богословски спис какав је *Томос* не би имао ни приближно такав утицај да га је којим случајем написао неко други а не римски епископ Лав Велики. Углед Лавове личности чинио је и овај спис значајнијим.⁴ Лав је „живео у таквом времену“, каже Болотов, „када су читави сабори

² G. Florovsky, *Collected Works*, vol. VIII, p. 293.

³ Исто, стр. 295.

⁴ *Лекции по истории древней Церкви, IV, – История Церкви в период вселенских соборов*, Петроград 1918, стр. 278.

тврдили да говорити о двема природама у Христу значи сматрати да је у Христу човечанство одвојено од Божанства. Но, не обзирајући се на то, он је имао храбрости да изјави да је недопустиво исповедати у Христу ни човечанство без истинитог Божанства, нити Божанство без истинитог човечанства“.⁵

У томе је управо значај Лава Великог као богослова.

Примарна литература: Она коју смо цитирали у раду; T. Jalland, *The Life and Times of Saint Leo the Great*, London – New York, 1941; J. N. D. Kelly, *Early Christian Doctrines*, New York, 1978, и друга.

Преводи на српском: Томос папе Лава I Великог патријарху Флавијану, превео (али не са Шварцовог критичког издања текста) др. Радомир Поповић, у *Васељенски Сабори*, Србиње–Београд–Вашево 1997., стр. 56–64.

Протосинђел Атанасије Ракита

⁵ Исто, стр. 279.

СВЕТИ ЈУСТИН ЂЕЛИЈСКИ (1894 – 1979)

ЛИЧНОСТ

Јустин Ђелијски (Поповић) је један од највећих подвижника, мислилаца, богослова и духовних вођа у православној историји Срба, настављач великог просветитељског дела Светог Саве и Светог Николаја Жичког, а по некима и „централна личност српског Православља у двадесетом веку и, доста вероватно, у двадесет првом веку“¹, па чак и више од тога – „савест Српске и читаве Православне Цркве и народа“ свога времена.²

Јустинов живот³ пада у доба тешких страдања Српског народа. Рођен је на Благовести (25. марта по православном календару) 1894. г. у Врању од родитеља Спиридона и Анастасије. На крштењу је, према дану, добио има Благоје. На његово духовно усмеравање и узрастање највише је имао утицаја манастир Св. Прохора Пчињског, који је он као дечак често посећивао. Од своје четрнаесте године Благоје је почео да се дружи и живи са Јеванђељем, завео је правило, кога се доследно држао до краја живота, да свакога дана из њега прочита макар по три главе. За разлику од Николаја Жичког, Благоје беше и телесно веома обдарен, средњег раста, али широких и јаких рамена и хитар на ногама.

Благоје је стекао богословско образовање у најбољим школама онога времена. Најпре је завршио деветоразредну београдску Богословију (1905–1914), где је имао за учитеља и великог Николаја Жичког, који је ценио његову љубав према богословљу и огромне литерарне способности. И Јустин је активно учествовао у Првом светском рату, служећи у српској војсци као болничар. Заједно са

¹ Владета Јеротић, *Слово о Оцу Јустину*, у часопису „Свети Кнез Лазар“, 1998, бр. 2, стр. 139.

² Јован Кармирис, у књизи еп. Атанасија Јевтића, о Јустину *На Бољочовчанском њују*, Београд 1980, стр. 325.

³ Главни и довољан извор за житије Јустина Ђелијског је поменута књига његовог првог ученика и следбеника еп. А. Јевтића *На Бољочовчанском њују*.

прогнаном Србијом прешао је Албанију, и, на путу, замонашио се у Скадру на дан Св. Василија Великог 1. јануара 1916. г. Узео је име Јустин, по узору на Св. Јустина Мученика и Философа, на кога ће се свагда угледати у философији по Христу и добровољном страдаштву за веру вољом, савешћу и сузама. Исте године српски митрополит и краљ шаљу га са Крфа у Петроград на даље школовање. Због большевичке револуције прешао је 1917. г. у Оксфорд. Године 1919. вратио се у Србију, и мудри патријарх српски Димитрије одмах га шаље у Грчку, у Атину, на даље школовање и, како он рече, „да се тамо оправослави“, јер, као ни Јустин, патријарх није имао поверења у западно хришћанско образовање. Али управо када му је докторат био на дохват руке, ускраћена му је стипендија и повучен је у Србију.

У октобру 1921. почео је као наставник да предаје у карловачкој Богословији. Јустин је донео потпуну новину у образовни и васпитни живот Богословије. Енергично је потискивао схоластички безживотни и протестантски рационалистички начин школовања и заводио је православне светоотачке методе за изучавање православне науке и црквености. За њега је просвета била неодвојива од светости. Зато је своје ђаке и васпитанике уводио у лични подвиг и духовно уобличавање по Јеванђељу, учио их је животу у Цркви и Литургији. Године 1922. је покренуо чувени часопис „Хришћански живот“, који је уређивао са истом светоотачком савешћу и ревношћу.

Но, то јеванђелско и светоотачко опредељење Оца Јустина – већ су га тако звали побожни – наишло је на жесток отпор, а њему је прибавило страдања. Најпре му је украдена, са његовог радног стола, готова докторска дисертација, а онда је и он 1927. г. уклоњен из Сремских Карловаца и протеран у призренску Богословију.⁴ Остао је тамо годину дана, колико је било довољно да се заувек угаси његов часопис, и онда је поново враћен у Карловце.

Јустин је у међувремену докторирао у Атини 1926. г., написавши поново своју докторску тезу *Проблем личности и познања по учењу Св. Макарија Еџипћанског*.

Године 1930. Јустин је изабран од Синода Српске Цркве да прати епископа Јосифа Цвијовића на православној мисији у Поткарпатској Русији (у данашњој Чешкој) међу насилно поунијаћеним православцима који су се сада враћали у веру својих отаца. Боравио је тамо до 1932. г.

Због успешног рада у овој мисији и његове синовске оданости Цркви, Јустину је 1931. г. понуђен архијерејски чин и управљање новообновљеном Мукачевском епархијом у Поткарпатју. Али сва убеђивања од стране архиреја и патријарха, остала су без резултата.

⁴ Имао сам част да станујем у соби у којој је он становао. Ех, да би ме Бог, његовим молитвама, удостојио учешћа с њиме и у другим стварима.

Како је све у животу схватао озбиљно, а посебно служење у Цркви, Јустин је, сматрајући да он ни у чему није незамењив, захвалио на понуди и одбио рекавши: „Ја сам дуго и озбиљно гледао себе из Јеванђеља, огледао себе у Јеванђељу, судио себе Јеванђељем, и дошао до неизменљивог закључка и непоколебљиве одлуке: ја се ни у ком случају не могу и не смем примити епископског чина, јер немам ни најосновнија јеванђелска својства за то... Мени је врло тешко своју сопствену душу држати у границама Христовог добра, а камо ли стотине хиљада туђих душа“.⁵

Вероватно као казна за то, уследило је његово постављење за професора Богословије у Битољу (1932–1934). 1934. г. Јустин је изабран за доцента Богословског факултета, на катедри упоредног богословља, а онда, 1935. г., за професора догматике.

Време Другог светског рата Јустин је провео углавном по српским манастирима, помажући, колико се могло, Српској Цркви и распетом народу. После рата Божја промисао о Српском народу сачувала је Јустина од стрељања од стране комунистичке власти, али је зато заувек лишен рада на Богословском факултету и онемогућено му је свако јавно учешће у животу Цркве и народа. У мају 1948. г. Јустин је дошао у женски манастир Св. Архангела – Ђелије код Ваљева, и ту остао до краја живота као свештенослужитељ и духовник.

Живот Јустинов, за разлику од Николаја Жичког, личио је на једну праву усходну линију. Како је започео свој монашки подвиг, још пре монашења, није скретао ни на лево ни на десно, него је напредовао „из славе у славу“. А ђелијски период се одликовао посебном светошћу живота. Више пута је затваран и испитиван од комуниста. Своја страдања је стрпљиво подносио: „Црв прогони црва“ – био је његов коментар. Време је проводио у молитви, у атмосфери Светог Писма и Светих Отаца које је целога живота проучавао, уводећи у свој лични живот њихово богословско и благодатно-подвижничко искуство. Из своје молитвене тишине пратио је живот Цркве и народа, а у најкритичнијим тренуцима је успевао да одлучно и пресудно интервенише, најчешће писменим путем. Иако му је било онемогућено кретање и забрањено да прима посете – Јустин је био скривена савест Цркве. Преко својих ученика и духовне деце је одржавао живу везу са целим светом, тако да је учествовао у животу целе васељенске Цркве Христове. Иако није био епископ, догодило се оно за шта је он себе сматрао недостојним – стотине хиљада људи који су на разне начине долазили у додир с њим, биле су духовно разбуђене или макар потпомогнуте у проналажењу свога спасења.⁶

⁵ Ово стоји у његовом писму еп. Јосифу написаном 2. септембра 1931.

⁶ Захвалан сам Богу што ме удостојио да га, по наговору садашњег еп. Атанасија Јевтића, лично видим у ман. Ђелијама 1. јануара 1978.г.

Јустин Ђелијски се упокојио на Благовести 1979. г. Тело му почива у његовом манастиру. „Благодатна препорођајна чуда на његовом гробу по његовим молитвама већ су забележена, а очекује се и његово скоро свечано увршћивање у календар Светих Српске и васцеле Православне Саборне Цркве.“⁷

КЊИЖЕВНА ДЕЛА

Јустин је био веома плодан и разноврстан богословски писац. Његов књижевни опус обухвата око четрдесет томова. Још му нису сва дела издата, а од онога што је објављено није све на српском језику, јер је писао и на грчком, а многа његова дела преводе се данас на друге европске језике. По тематици Јустинова дела се могу поделити на: *догматска*, *философска*, *библијско-еџеџејска*, *пайрисийска*, *агиографска*, *аскејска*, *литурџичка*, *беседе*, *исма*, *преводе светиооџачких* и *литурџијских тексџова* на говорни српски језик и друга. Као писац, Јустин је био сјајан стилиста. Мада није писао стихове, по његовој распеваној прози се јасно види да је би рођени песник. Језик му је громовнички, али прожет молитвом – никада није писао, а да се претходно не обрати молитвом Богу и Светитељима. „О Богу се најбоље мисли молитвом, и најдубље и најсавршеније“, говорио је Јустин (Стослов II, 24). Дубока осећања љубави према Богу терају га и да Му као дете тепа, а извесне речи и фразе да подавља много пута. То не оптерећује његов стил, него га чини још стварнијим, моћнијим у свести читаоца. Особиту пажњу привлачи језичка креативност Јустинова. Као прави дубински богослов који је писао на савременом српском језику, морао је, да би се адекватно изразио, да ствара и богословску терминологију на српском језику, а он је волео и умео да то чини.

Најпознатија су следећа Јустинова дела:

1) *Православна философија Исџине: Догматска Православне Цркве*, у три тома. Први том, који је штампан 1932.г., садржи православно тројичко богословље и уводне, опште догматске теме. У другом тому, објављеном 1935.г., је Христологија – Личност Христова и Христово Дело спасења човека и света. Трећи том, објављен 1978.г., чини тематски продужетак другога, сав је посвећен Цркви – Телу Христовом. Догматика Јустинова, посебно њен други и трећи том, високо је оцењена у православном свету. Георгије Флоровски, који је видео само њена два тома, ставио је Јустинову Догматику, истичући посебно њен други том, на списак обавезне литературе својим студентима на Харварду и Принстону. А други знаменити светоотачки богослов Јован Мајендорф, после читања прва два

⁷ Епископ Атанасије Јевтић, *Живо џредање у Цркви*, стр. 360.

тома Јустинове Догматике, напомиње како су неуспеле књиге догматике руских и грчких писаца прошлога и овога века, па каже: „Међутим, један православни аутор је показао да сама чињеница што се пише уџбеник не води у ‘схоластику’: нешто пре Другог светског рата српски православни богослов Отац Јустин Поповић је издао *Домџмајџику*, која успева, много боље него све њене претходнице, да одрази основну вредносну структуру Светог Писма и Отаца, усредсређену на теоцентричној природи човека и појму ‘обожења’ као њеног смислу и циљу. Отац Јустин је доказао да је могуће написати догматски систем теологије, а да се остане веран светоотачкој традицији. На жалост, његово дело је недовршено“ (ово је Мајендорф казао 1973. г.).⁸ Несумњиво, од времена Светог Јована Дамаскина у Цркви се није појавила боља догматика од Јустинове.

2) *Жиџија Свеџих*, подељена по месецима у дванаест томова. Први том је изишао 1972., а дванаести том 1977. године. Као и *Домџмајџика*, Јустинова *Жиџија* су најкомплетнија и најбоље написана Житија у православном свету. Приликом писања Јустин је користио све раније агиографске текстове, нарочито Св. Димитрија Ростовског,⁹ али као одличан познавалац православног богословља и светоотачке књижевности умео је да се послужи целокупним Предањем Цркве. Многи светитељски животи се по први пут појављују описани тек у његовим томовима. Преко својих *Жиџија* Јустин продужава кроз сва времена да врши преображајну духовну мисију у своме народу.

3) *Философске урвине* (Минхен 1957).

4) *Свеџосавље као философија животиа* (Минхен 1953).

5) *Пуџ Боџојознања* (1989); садржи и његову докторску дисертацију.

6) *Исџина о Срџској Православној Цркви у комунистџичкој Јуџославији* (1990).

7) *Досџојевски о Евроџи и Словенсџиву* (1940).

8) Зборник радова под насловом *На Боџочовечанском џуџу* (1980). Поред Јустиновог житија написаног од еп. Атанасија Јевтића и других сведочанстава о Јустину, књига садржи изванредан избор из његових беседа, чланака, молитвеног дневника и богослужбених текстова. Споменимо само: *Подвижничка и боџословска џоџлавља* – три стослова, *Срна у изџубљеном рају*, *Унуџарња мисија наше Цркве* и сл.

9) *О суџџини џравославне ексџолоџије и криџериолоџије* (1935).

⁸ Приказ књиге Јована Кармириса *Православна ексџолоџија*, превод у „Теолошким погледима“, 1975., бр. 2., стр. 139.

⁹ Погледај наш рад, *Свеџи Димџирије Росџовски*, Шабац 1998.

10) *Православна Црква и екуменизам* (на грчком и српском, Солун 1974).

11) Тумачење: *Јеванђеља ѿо Маѿеју, Јеванђеља ѿо Јовану*, свих Посланица Апостола Павла под заједничким називом *Са Аѿосѿолом Павлом кроз живоѿи*.

12) *Беседе*. До сада су штампана три тома Јустинових беседа, *Празничне, Недељне и Пасхалне*, према рукописним и магнетофонским забелешкама слушалаца (1998).¹⁰

БОГОСЛОВЉЕ

Основна особина која се запажа код Јустина јесте комплетност, целовитост, пуноћа његове личности, његовог живота, личног и црквенопастирског подвига и богословског виђења. Он је постигао веома широко савремено европско образовање, рвао се и борио са најстварнијим људским проблемима – најбољи пример тога је његово бављење Достојевским, али оно што је одређивало Јустинову мисао од саме младости био је његов подвижнички живот проведен у посту, унутрашњој молитви, Литургији, над текстовима Светих Отаца и Светога Писма, нарочито Апостола Павла. Зато је Јустин имао хармоничну мисао и јасан увид у сва питања која се тичу човека, његовог односа са Богом и са светом. Оличавао је онај пожељни тип богослова о којем је раније Николај Кавасила овако писао: „Ако бисмо бирали између простога необразованог Светитеља, но не мање због тога правога *свѿшћѿеља*, и Светитеља свестрано образованог, али такође не мање због тога *свѿшћѿеља*, онда бисмо изабрали овога другога, јер овај свакако има извесну предност, нарочито када је реч о богословљу.“¹¹

Јустин је богословствовао из Предања Цркве¹², или, како би то рекао Г. Флоровски, „из срца Цркве“. Отуда је његово богословље библијско, светоотачко и црквено-литургијско, а као такво оно је живо и креативно. И сам Јустин објашњава да „богословље није дијалектика ни спретно жонглирање текстовима Светог Писма, него живо и делотворно урастање у велику тајну Христа и Цркве“.¹³ О богословској креативности Јустиновој довољно сведоче његова тумачења Светога Писма, у којима је Јустин показао да библијска

¹⁰ Најпотпунија, али још непотпуна Јустинова библиографија налази се у „Богословљу“, 1980, бр. 1 и 2, стр. 149-157, коју је сачинио С. Гошевић. – Јустинова *Писма*, чије је издавање у припреми, биће посебно драгоценца за читаоца.

¹¹ По еп. Атанасију Левтићу, *Духовносѿи Православља*, Београд 1990., стр. 246.

¹² Види о томе чланак еп. Артемија, *Оѿац Јусѿин у свѿшооѿачком ѿредању*, Теолошки погледи, 1984, бр. 1-2, стр. 95-110.

¹³ *На Боѿочовечанском ѿуѿу*, Београд 1980, стр. 73.

егзегеза у Православној Цркви не припада само прошлости, већ да је она могућа и у двадесетом и у сваком другом веку, и то по мерилима светоотачке, а не садашње протестантске или неке друге западњачке ерминевтике. Али Јустин се показао најкреативнији у својој *Догматици*. У њој је он, како то дивно рече Ј. Мајендорф у напред наведеном тексту, на који због његове важности опет подсећамо, „успео да изрази основну вредносну структуру Светог Писма и Светих Отаца, усредсређену на теоцентричној природи човека и појму обожења као њеном смислу и циљу... Доказао је да је могуће написати догматски систем теологије а да се, при томе, остане веран светоотачком Предању“. Јустин „свеколико Предање Светих Отаца Цркве промислитељски осавременује за наше столеће“.¹⁴

Дубине Јустиновог богословља најбоље се могу сагледати ако се оно посматра у оквирима Халкидонског догмата. Оно у суштини и јесте најдиректније сведочење и одбрана вере Цркве у заједницу Бога и човека – дефинисане у Халкидону 451. г. у нашем антихалкидонском времену, у времену разних „ревизионистичких“, хуманистичких хришћанстава и отвореног одбацивања Христа.

Јустиново богословље има два субјекта: Бога и човека. Они су обједињени у Личности Богочовека Христа. И Бог и човек су откривени и протумачени у Христу, само у Христу. Потпуно доследан Св. Максиму Исповеднику, и Јустин тврди да је Христос мерило свих и свега, и да зато не треба Христа мерити или објашњавати нечим или неким. „У двојединој теми Богочовека обухваћена је сва Јустинова богословска мисао и животна философија“, констатује еп. Атанасије Јевтић, и више од тога: „сва његова дубока и сложена личност, павлевских и достојевсковских димензија“, па додаје да се и „свеживотна Јустинова мисија мученика људског бића и мисли, пророка и благовесника у нашем веку и нашем народу“ састоји „у крсном, тужно-радосном, распето-васкрсном сведочењу о Богу и Човеку, сусретнутим и сједињеним, без сливања, умањења и губљења, у Христу Богочовеку, вечном Божанском Логосу и Творцу, али и Створитељу и Осмислитељу Човека“.¹⁵ Јустин је „сву хришћанску философију, сву православну теологију и антропологију спајао у јединствену Теантропологију“.¹⁶

Христолошко учење Цркве обухваћено је у богословском виђењу Јустина Ђелијског у свој његовој ширини. Он говори првенствено о Христовој Личности, а затим о Христовом Делу спасења света и човека, које се, како он истиче, не састоји само у искупитељском приношењу жртве, него и у сваком другом Христовом акту:

¹⁴ Жан-Луј Палијерн, *Савременост Оца Јустинова Појовића*, „Свети Кнез Лазар“, бр. 1, 1995, стр. 133.

¹⁵ *Живо Предање у Цркви*, стр. 461–462.

¹⁶ На истом месту.

рођењу, крштењу, преображењу, страдању, смрти, васкрсењу и вазнесењу, учењу и делању.

У Личности Богочовека Христа, Ваплоћеног Логоса одређен је, и Њоме је прокрчен, пут за човека. Човек је по својој природи логосно биће, и реализацију себе као човека налази само у заједници са Богом Логосом, потпуно оствареној у Логосовом Ваплоћењу. Зато се смисао и реални циљ човековог живота, свих његових напора, састоји у томе да достигне „у човека савршена, у меру раста пуноће Христове“ (Према Еф. 4,13).

Чудесна Личност Богочовека Христа као Творца, Промислитеља, Спаситеља и Обожитеља даје се човеку на делу, опитно и животно, благодатно-доживљајно, само у Цркви – у Његовом Телу.

И *еклисиологија* Јустинова има ширине својствене учењу Светих Отаца. Она је прожета православном тријадологијом, христологијом, пневматологијом и есхатологијом.

У светлости оваквог Јустиновог, светоотачког виђења Бога и човека и њихове заједнице у Цркви, разумљива је његова критика сваког лажног хуманизма – *човечанскости*, који предлаже човеку пут супротан од онога којим га води Богочовек у Својој Цркви; хуманизма који, *уместо Богочовека*, за мерило свега поставља *човекобога*. Последица оваквог човекобожног обрта јесте вечна смрт човекова и његова деградација у *погчовека*. Зато се Јустин грчевито држи Богочовека Христа. Није дозвољавао никакво ревидирање нити надомештање Његовог Божанског Откривења нити кварење Његовог Лица, у Његовом Телу, Цркви, а све то се већ одавно догађа у западном хуманистичком хришћанству. – „Ми смо за Богочовека зато што смо за човека“, често је понављао Јустин.

Хришћански живот у Цркви Јустин схвата као непрекидно остваривање Богочовека Христа у личности хришћанина. Он то једном речју назива – *богочовековање*. Јустиново богочовековање је један „свеобимни благодатно-вољевни подвиг“ човека у Цркви.¹⁷

Подвижнички живот, складно повезан са учешћем у Светим Тајнама, добио је своје заслужено место у Јустиновом схватању хришћанства. Кроз подвиге, нарочито кроз молитву и пост, који синтезирају цело Јеванђеље, „ми примамо Божанске силе, низводимо Божанске силе у своју душу“.¹⁸

А о значају хришћанског подвижништва на општем црквеном плану Јустин каже: „Подвижници су једини мисионари Православља; подвижништво је једина мисионарска школа Православља. Православље је подвиг и живот, зато се само подвигом и животом

¹⁷ На *Богочовечанском њуџу*, стр. 147. У овом контексту треба погледати изврстан рад еп. Игњатија Мидића *Значај богословља О. Јустинова за Православље код Срба*, у зборнику „Православна теологија“ Београд, 1995, стр. 413–417.

¹⁸ *Недељне беседе*, стр. 152.

проповеда и мисионари. Развити подвижништво лично и саборно – то треба да буде унутарња мисија наше Цркве у нашем народу. Од парохија треба начинити подвижничке центре. Но то може урадити само парох – подвижник.“¹⁹

Ово што смо казали о Оцу Јустину јесте само запис о нашем мисленом дружењу с њиме. Значај његове личности нисмо у стању да сагледамо и да оценимо. Али нећемо погрешити када кажемо макар то да је Отац Јустин, заједно са Николајем Жичким, богословски и свеукупни црквени живот код Срба поново увео у дубине апостолског Предања Цркве и да је Јустин, са Светим Савом и Николајем – да се изразимо Југиновим речником – *духовни владар Срба*. Јустин Нови је Светитељ и богослов Васељенске Цркве Христове.

протосинђел Атанасије Ракита

¹⁹ Унутрашња мисија наше Цркве, у зборнику *На Бољочовечанском љуљу*, стр. 284.

О ШЕСТОМ КАНОНУ IV ВАСЕЉЕНСКОГА САБОРА

У чланку „Избегло свештенство и канонско предање“ /„Свети кнез Лазар“, бр. 24, на стр. 21/ погрешно смо тумачили последицу рукоположења обављеног без назначења. Написали смо да такво рукоположење има ваљаности, али да рукоположени не може бити постављен на службу, и да не сме вршити никакве службе. Како грешка захтева исправљање, то молимо да се у читању поменутог чланка има у виду следеће разматрање.

У преводу Никодима Милаша /„Зборник правила Светих Апостола, Васионских и Помјесних Сабора и Светих Отаца која су примљена православном Црквом“, Нови Сад, 1886/ шести канон IV Васељенског Сабора у целини гласи:

„Никога без назначења не треба рукополагати, ни презвитера, ни ђакона, нити икаквога другога из црквенога реда, него рукоположени мора бити тачно одређен или за једну цркву градску, или сеоску, или за мученички храм, или за манастир. У погледу оних, који бивају рукоположени без назначења, наређује Свети Сабор; да постављење њихово буде ништавно и да никакве службе не могу вршити, на срамоту онога, који је рукоположење обавио.“ /6. канон IV Вас. Саб./

Израз „да постављење њихово буде ништавно и да никакве службе не могу вршити“ саобразно грчком тексту /– где Милаш употребљава реч „постављење“, стоји недвомислено реч „Хиротонија“/ заправо гласи: „да рукоположење њихово буде ништавно и да никакве службе не могу вршити“. Дакле Свети Сабор јасно наређује да рукоположење извршено без назначења / тј. без тачног одређења места за које се дотични рукополаже у односни степен чина / – јесте ништавно, те да тако рукоположени не може никакве службе вршити! Додаје се, да то бива на срамоту онога, који је рукоположење обавио. Валсамон у тумачењу ове одредбе пореди епископску хиротонију са клиришком, па закључује да као што епископ увек бива рукоположен за једну област, тако исто мора бити рукоположен и сваки клирик за једну цркву. Сваки степен чина скопчан је са службом,

а служба са народом односног места. Рукоположити човека у чин, а при томе не одредити тачно место при коме ће службом испунити свој чин, по наређењу Светога Сабора, није могуће, тј. ништавно је!

Изрази, „који бивају рукоположени без назначења“ и „који је рукоположење обавио“, говоре о томе да назначење мора бити учињено при рукоположењу, и само тада дакле, као део рукоположења на литургији, јавно, пред Богом, народом и анђелима.

Први део 6. канона IV Васељенског Сабора је изричит. „Никога без назначења не треба рукополагати...него рукоположени мора бити тачно одређен или за једну цркву градску...“. Реч – не треба – нема смисао препоруке, него заповести. То се види из другог дела исте реченице, који одлучно одређује правилно рукополагање, „...него рукоположени мора бити тачно одређен или за једну цркву градску...“. Ако рукоположени *мора* бити тачно одређен за неко место, тада се не може сматрати препоруком одредба да никога не треба без назначења рукополагати. Тачан смисао ове одредбе гласи: – Нико без назначења не сме бити рукополаган. Свакако, јер тако обављено рукоположење јесте ништавно!

Канон изреком говори о рукоположењу, па су неки тврдили да се не односи на оне клирике који се рукопроизводе /чаци, ипођакони.../. Међутим канон каже: „Никога...ни презвитера, ни ђакона, нити икаквога другог из црквенога реда...“. Ни презвитера, ни ђакона. Ови свештенослужитељи се рукополажу. Њихово набрајање обратним редом од реда стицања чина, уз наглашавање „икаквога другог из црквенога реда“, казује да канон подразумева и оне клирике, чији степени чина претходе свештенослужитељима, који се зову црквенослужитељи, и који се рукопроизводе. Валсамон о томе каже: „и чаци су клирици, и имају хиротесију архијереја, то јест, печат посредством руке архијереја; дакле, правило мора се свакако односити и к њима“ /Ат. Синт. II 231–232/.

Ред стицања чинова клиришких /чац, ђакон и презвитер/, који претходе епископском достојанству /10. канон Сард. Саб./, у 6. канону IV Васељенскога Сабора је приказан обрнуто – ни презвитер, ни ђакон, нити... Ако је рукоположење презвитера без назначења ништавно, то значи да назначење које је уредно имао као ђакон не прелази по никаквом аутоматизму на рукоположење у чин презвитера. Исто важи и за ђакона, и за ипођакона одн. чаца. Не може конвалидирати рукоположење ђакона извршено без назначења, то што је на хиротесији за ипођакона добио назначење, па макар све то било истог дана. Исто важи за сваки степен чина. – „Никога без назначења не треба рукополагати, ни презвитера, ни ђакона, нити икаквога другог из црквенога реда, него рукоположени мора бити тачно одређен или за једну цркву градску...“ /6. канон IV Вас. Саб./.

Одредба је ипак јасна.

Шести канон IV Васељенског Сабора је потврђен од Трулског, V–VI Васељенског Сабора, и од VII Васељенског Сабора /2. канон Трул. Саб. и 1. канон VII Вас. Саб./ . Начело које је штитећи изразило, да сваки клирик мора бити при једној цркви, за коју је од почетка постављен био од свога архијереја, је старо. Затичемо га у 15. и 16. канону I Васељенског Сабора. Дакле, одредбе 6. канона IV Васељенског Сабора су утемељене у ранијим обичајима и правилима Цркве, и имају највиши црквени ауторитет. Но, упркос томе, овај канон је у многим епископијама Српске Цркве запуштен.

Стари је црквени обичај, да се рукоположење клирика обавља у цркви у којој ће он служити, тј. за коју добија назначење. Овим се у једном чину стичу и рукоположење и постављење у службу. Отуда и једна реч у старословенским текстовима, наиме поставленије, која значи и рукоположење и постављење у службу.

Сада су преовладали други обичаји. Епископ обавља рукоположење у свом престоном граду, или иначе у другом свом граду, где је црквена слава, и том приликом не назначава клирика за место службе. „Клирик“ ће своје назначење дознати касније, кад добије грамату. А до тада може проћи доста времена, у коме ће исти без назначења /либеро/ служити у разним црквама, или по својој вољи, или где га позову. Тек кад добије грамату он бива постављен у службу при цркви назначења, како пише у грамати.

Овакво назначавање путем грамате, скоро натајно, није црквено ваљано. Одвојено је од рукоположења, и само рукоположење је обављено без назначења. А то по сили 6. канона IV Васељенског Сабора значи да је такво рукоположење ништавно и да тако рукоположени не може вршити никакву службу. Све што би предузео у смислу службе, било би ништавно!

Како овај проблем превазилази појединачне и издвојене случајеве, то мислимо да би Епископски Сабор Српске Цркве морао њиме да заокупи своју пажњу.

Жељко Которанин

О СМISЛУ ЕПИСКОПСКОГ ТЕСТАМЕНТА ДАНАС

Тестамент је правни акт, којим се имовином располаже за случај смрти. Из ове одреднице произилазе битни елементи садржаја тестамена. Тестамент је правни акт, што значи да је регулисан законом и да има одређен однос према другим правним актима. Када говоримо о епископском тестаменту, морамо додати да је он уједно и црквени акт, те да је регулисан канонима, и да има однос према другим канонским установама. Тестамент је акт воље тестатора, тј. човека који га саставља за случај своје смрти. Код епископског тестамена тестатор је епископ, што овај тестамент издваја од других, и чини га црквеном, тј. канонском установом. Тестамент је акт располагања имовином за случај смрти тестатора. Обичај је да се у тексту тестамена нађу и моралне поруке тестатора, али без имовине нема тестамена. Осим што утврђује обим имовине, тестамент мора да утврди и лица /физичка или правна/ на која се установљена имовина распоређује по вољи тестатора за случај његове смрти. Без лица, на која се по одређеном начину распоређује имовина, нема тестамена.

КАНОНСКО УТЕМЕЉЕЊЕ ЕПИСКОПСКОГ ТЕСТАМЕНТА

Бројне су канонске одредбе које штите светињу црквене имовине.

„...Нека буде забрањено доносити к олтару ишта друго, ван уља за светиљке и тамјана, у вријеме кад бива свети принос.“
/3. канон Ап./

„Првине сваког другог плода нека се шаљу дому епископа и презвитера, али не к олтару. По себи се пак зна, да ће епископ и презвитери то подјелити и ђаконима и осталим клирицима.“
/4. канон Ап./

„Епископ нека води старање о свима црквеним стварима и нека њима управља, сјећајући се, да га Бог надзире; нити смије себи што од тих ствари да присваја, или да дарива својим рођацима оно, што је Божије; ако су сиромашни, нека им помогне као сиромасима, али под тим изговором нека не пропаде што је црквено.“ /38. канон Ап./

Црквена имовина се сматра оним „што је Божије“. Старање и управа овом имовином поверена је епископу, који је управитељ Божијим тајнама /I Кор. 4. 1./, и коме су поверене драгоцене душе људи /41. канон Ап./.

Старање о црквеној имовини јесте у првом реду брига да не пропаде што је црквено, или да се не расипа /26. канон Карт. Саб./, већ да све ствари које су уведене у црквену матицу, црквене остану, осим неке преке потребе /33. канон Карт. Саб./.

Управа црквеном имовином своди се на наменску употребу црквених ствари, тј. на раздвајање онима који су потребни.

„Наређујемо, да епископ има власт над црквеним стварима. Јер ако су њему повјерене драгоцене душе људи, то тијем више треба да је повјерено старање о новцима, тако да он има власт са страхом божјим и свом побожношћу свијем управљати, те средством презвитера и ђакона раздавати онима који су потребни...“ /41. канон Ап./

Власт епископа над црквеном имовином јесте његова црквена, епископска власт, јер „су њему повјерене драгоцене душе људи“. Зато старање, и управа црквеном имовином јесу у свему вршење црквене власти, јесу са печатом светиње на себи. Зато епископ, према као епископ има власт над црквеним стварима, он као човек не „смије себи што од тих ствари да присваја, или да дарива својим рођацима оно, што је Божије“. Сиромашне своје рођаке може као епископ помоћи на начин и од ствари као и друге сиромаше што Црква помаже, а као човек, може их помоћи од своје имовине. Ово упућује на потребу разликовања црквене од приватне имовине, и власт епископа над црквеном имовином од његове власти над својом имовином...

„Нека су тачно познате ствари епископове /ако таквих има/ и тачно познате Господње; да епископ има власт, умирући, оставити коме хоће и како хоће, и да се под изговором црквених ствари не оштете епископове, који може бити да има жену и дјецу, или рођаке, или слуге. Јер је ово правично и пред Богом и пред људима, да ни црква не претрпи какву штету, кад се не знају ствари епископове, нити епископ, или његови рођаци, да буду под изговором цркве подвргнути заплени иметка, или да упадну у тужбе они, који му припадају, те се подвргне злим гласовима смрт његова.“ /40. канон Ап./

Канон одређује да епископ има власт да својом имовином управља за случај своје смрти, тј. да сачињава тестамент. Али мора се тачно знати шта сачињава имовину епископа, а шта имовину црквену. Задатак је епископа да црквене ствари буду познате као такве, и да његове ствари буду такође познате као његове. Јер је он тај, који се *сѣара* о црквеној имовини. Свакако да епископ неће тек тестаментом извршити разграничење своје од црквене имовине. Црквена имовина мора бити „тачно позната“, дакле, у свако време, и то „позната“ значи знана Цркви, а не само епископу на тајно у тестаменту.

Смисао тестаменту даје имовина. Да би епископ сачинио бесприговоран тестамент, он мора да сво време свог епископства учини Цркви познатом своју имовину, и имовину црквену. Ово је потреба ваљаног епископског тестамена. Ако Цркви није знано тачно шта је њено, а шта епископово, може доћи до оспоравања епископовог тестамена, тј. до тужби и заплене имовине, у тестаменту назначене као епископове. А тиме се подвргава злим гласовима смрт његова, и понижава се тиме епископско достојанство. Како 40. канон одређује да црквена имовина мора бити тачно позната, установљене су још и установе које би то требало да обезбеде. То су: економ и црквене матице.

„...установљује се да свака Црква, која има епископа, мора имати из свога клира и економа, који ће црквеним /добрима Ж.К./ управљати према напуцима свога епископа, тако да црквена управа не буде без свједока, и да се од тога не расипљу добра њезина...“ /26. канон IV Вас. Саб./

Установљава канон да свака Црква уз епископа мора имати и економа, свакако, из свога клира. Економ управља црквеним добрима, тако да та управа буде знана, и да се од тајне управе не расипају црквена добра. Економ управља према упутствима епископа. Епископ задржава власт над управом и старањем о црквеним добрима, али та власт установом економа бива са сведоком, и црквена имовина бива тачно позната.

Економ је дужан да води црквене матице, књиге у које се уписују црквена добра, а које узгредно помиње 33. канон Карт. Саб.

Начело 38. канона по коме епископ не сме себи присвајати црквене ствари, ни да исте дарује својим рођацима, свакако се односи и на присвајање и даривање црквених ствари за случај смрти епископа, тј. тестаментом. Отуда и веза у 40. канону Ап. између начела тачне познатости ствари црквених и ствари епископових, и начела да епископ има право завештавати /само/ своју имовину /ако је има/ својој жени и деци /ако их има/ или другим рођацима, или слугама, или коме хоће.

„Исто се тако наређује, да, ако који епископ претпостави Цркви јеретике или јелине, били му они у роду или ван рода, и постави их нашљедницима, противу таковога и последије смрти нека се изрече анатема, и име његово нека се не спомиње од Божијих свештеника; нити га треба оправдати тиме, што је можда умро без опоруче, јер, чим је постављен био за епископа, он је морао одмах расположити својим иметком по закону и као што приличи његовоме звању“. /80. канон Карт. Саб./

Епископ мора одмах по свом постављању расположити својим иметком по закону и као што приличи његовом достојанству и звању. Ако епископ има имовину своју када буде постављен, он мора одмах сачинити тестамент ваљан према државним законима и приличан његовом епископском звању. Ова обавеза епископа је у односу са забраном епископу да своју имовину завешта јеретику или јелину, као и да допусти законском реду наслеђивања да наследником имовине епископа огласи јеретика или јелина. Ван ове забране епископ може завештати своје ствари коме хоће и како хоће /в. 40. канон Ап./ али у Цркви. Завештати коме изван Цркве /јеретику, јелину, јудејцу или незнабошцу/ своје ствари, значи за епископа запуштање Цркве, и кажњава се постхумном анатемом, чак и кад су они јеретици или јелини /и др. сл. који су ван Цркве/ којима је епископ што своје завештао – његова родбина. Ово стога „пошто је сродство духовно важније од свезе по тијелу“ /53. канон Трул. Саб./, а обзиром да је епископ о свом звању духовни отац /жива слика Бога на земљи/ свима са којима чини епископију.

Обавеза да епископ мора своју имовину тестаментом расположити одмах по постављању за епископа, мотивисана је управо тиме да се одлагањем састављања тестаamenta не догоди да закон огласи, у случају изненадне смрти епископа, наследником његових ствари јеретика или јелина. Зато канон и напомиње да епископски тестамент мора да буде непрекоран „по закону“, да се јеретицима онемогући да га оспоре због мањкавости и да тако наследе епископове ствари. И уопште, епископски тестамент мора бити по закону, јер његово оспоравање, поготово од стране јеретика, води омаловажавању имена тога епископа.

Дакле, по канонима епископски тестамент има следеће одлике:

1. Признаје се епископу власт да саставља тестамент,
2. Својим тестаментом он може за случај своје смрти да располаже само својом имовином, а не и црквеном,
3. Епископски тестамент мора бити непрекоран по закону државноме,
4. Њиме се не може завештати било шта јеретицима или јелинима или другима који су изван Цркве, без обзира на сродство њихово са епископом,

5. Епископ када је постављен мора одмах да сачини тестамент, и тиме искључи могућност да јеретици и они други што су изван Цркве, наследе његову имовину по законском реду наслеђивања.

Смисао овако одређеног епископског тестамена јесте у очувању функције епископа као старатеља и управитеља црквеном имовином, те његове духовне улоге, тј. његовог звања, с једне стране, и у очувању његових права да располаже својом имовином /јер „може бити да има жену или дјецу, или рођаке“/, с друге стране.

ЕПИСКОПИ МОНАСИ И ЕПИСКОПСКИ ТЕСТАМЕНТ

Данас кад говоримо о епископском тестаменту морамо водити рачуна да се епископи бирају из редова монаха, људи који су се одрекли имовине и пригрлили сиромаштво. Очигледно је да та чињеница мора унеколико изменити смисао канонског епископског тестамена, премда све одредбе које га регулишу остају у пуној снази. Епископи монашког порекла, као они који немају имовину, зар могу састављати тестамент. Ако такви епископи немају своје имовине, чију ће завештати? Ако немају своје имовине, како се може говорити о очувању права епископа да располажу својом имовином, као суштином канонски постављеног епископског тестамена?

Канони су одређивали тестамент епископа уопште, а ми испитујемо, сагласно данашњему стању, тестамент епископа монашког порекла.

За нас су значајна два питања. Прво, однос монаха према имовини, и друго, да ли је епископ монашког порекла и после свог постављања за епископа, везан монашким заветом, или боље рећи, да ли је још увек монах премда је епископ.

I – Однос монаха према имовини

Монашки завет јесте у форми дијалога епископа и будућег монаха. Завет сиромаштва гласи овако:

Епископ – „Одричеш ли се свега у свету, по заповести Господњој?“

Искушеник – „Да, часни владико.“

Епископ – „Хоћеш ли све до смрти остати у нестицању и у добровољном сиромаштву Христа ради у општежићу, ништа себи самом не стичући нити чувајући, сем оно што је на општу потребу, и то из послушања, а не по својој вољи?“

Искушеник – „Да, с Божјом помоћи, часни владико.“

Монах се одрекао свега у свету, али он није тиме изишао из света. Он и даље има потребе људске за стварима /храна, пиће, одећа, кућа и др./ . Стога се монах, да би прецизирао своје одрицање од свега у свету, заветовао на доживотно нестицање ствари које су у свету, тј. да ништа сам себи неће стицати нити ће сам себи чувати. Он се не одриче ствари по себи, већ се одриче присвајања тих ствари стицањем или чувањем самом себи. Он може стицати или чувати ствари, али из послушања и на општу потребу. Свакако не својевољно и за самога себе. Својевољност (која се овде послушањем уништава) јесте управо покрет душе ка ствари да је придржи за себе самог. Напротив, монах се заветовао баш на добровољно сиромаштво Христа ради у општежићу. Општежиће је начин подмиривања људских потреба за стварима. Монах може стећи неку ствар, али за општежиће. Монах може из послушања чувати ствари, али за општежиће.

У принципу овај завет обухвата све ствари и све начине стицања ствари и све начине чувања ствари.

„Монаси не могу имати ништа свога, него све њихово мора бити уступљено манастиру. Јер блажени Лука каже о онима, који вјерују у Христа и који служе примјером монашке уредбе да ни један није говорио за имање своје да је његово, него им је све било заједничко. Према томе...“ /б. канон IX Пом. Саб./

Ово је општи део канона, део који безусловно одређује да „монаси не могу имати ништа свога“, а оно што је њихово „*мора* бити уступљено манастиру“, управо због тога што „монаси не могу имати ништа свога“. Ово је канонска потврда стања, које у погледу имовине за монаха у свом његовом монашком животу производи завет који је дао.

Даљи текст канона донет је обзиром на овај општи део, јер почиње речима: „Према томе“. И то је нормативни део.

„...Према томе, који желе ступити у монаштво, даје им се слобода, да прије о своме иметку расположе, и да га уступе којима хоће особама...Јер, пошто већ ступе у монаштво, манастир постаје власником свега њихова иметка, нити је њима допуштено управљати својим, или иначе тијем распоређивати...“ /б. канон IX Пом. Саб./

Који желе ступити у монаштво могу пре ступања по својој вољи разделити своју имовину. Не учине ли то све њихово постаје манастирско, и они више не могу тиме да управљају, ни да раздељују. Зашто? Зато што „монаси не могу имати ништа свога“. И јер је „примјер монашке уредбе“ оно што апостол Лука каже о нима, који верују у Христа:

„А сви који вјероваше бијаху на окупу и имаху све заједничко. И тековину и имање продаваху и раздаваху свима како је коме било потребно.“ /Дела 2. 44. 45./

У те заједнице верних ступало се тако што су се сва имања и тековина продавала и раздавала како је коме била потреба, јер је у заједници све било заједничко. Тада су у заједнице ступале целе породице, па продавањем и раздавањем све имовине нико, ни жена, ни деца, не би остајао незбринут. У монаштво се ступа појединачно, и стога, да би се обезбедиле особе које остају у монаштву, онима који желе да ступе у монаштво даје се слобода да тим особама /родитељи, жена, деца или др./ оставе свој иметак.

И сама државна власт је показала интерес у вези овога. Цар Јустинијан у 123. новели наређује, да онај ко жели да ступи у монаштво, а има живу своју децу, мора да раздели иметак међу децом, и онај део који преостане има прећи манастиру; а ако дотични жели сав иметак оставити деци, тада мора и себе урачунати заједно са својом децом, и тај, свој део са собом унети у манастир. /Нов. 123. ц.38./ Валсамон ову наредбу проширује и на родитеље онога који ступа у монаштво /Валсам. тум. II 670./.

Царски закон спречава запуштање породице, али истовремено чува успомену и обичај уношења имовине у заједницу, тј. у манастир. Али није услов ступања у монаштво то уношење имовине. Строго је забрањено условљавање пријема кога у монаштво златом или другим иметком.

„Толико је порок среброљубља завладао код управитеља цркава, да неки и између оних, који се побожни људи и жене називљу, заборавивши заповијед Господњу, заблудише, и за злато примају оне, који свештеничкоме чину и монашкоме животу приступају...“ /19. канон VII Вас. Саб./

Одредбе 6. канона IX Пом. Саб. претежно се односе на проблем имовине човека који ступа у монаштво. То се види и из завршног дела канона.

„...Нађе ли се ко да је за себе задржао какав посјед, који је морао манастиру уступити, и да је савладан страшћу лакомости – игуман, или епископ нека му тај посјед одузме, пак нека га пред многима прода и подјели међу сиромашнима и потребнима. Који пак смисли, као онај древни ананија, затајити такав посјед, Свети Сабор наређује, да се има уразложити пристојном казном...“ /6. канон IX Пом. Саб./

Задржи ли, или затаји ли ко какав посед и не уступи га манастиру кад ступа у монаштво, него га савладан лакомошћу хоће за себе самога сачувати по угледу на Ананију /Дела 5. 1.–10./, такав иметак му се мора одузети, и пред многим сведоцима /да би се избе-

гао приговор среброљубивог изнуђивања – в. 19. канон VII Вас. Саб./ продати и разделити сиромасима.

Тумачећи овај /6/ канон многи тврде да он важи само за случај о коме говори, а наиме о ступању у монаштво, и желе приказати да монах, који је већ дао завете и примио постриг, може стицати /наслеђивањем или поклоном/ нпр./имовину и њом као својом располагати. Свој став подупиру законом цара Лава Филозофа /886–912/, по коме монаси, који добију нешто, пошто су већ примили монашки чин, могу тиме да располажу како желе, ако су нешто дали у манастир, када су у исти ступили, а ако нису ништа дали, треба им допустити такође да тиме располажу, али морају да од свега трећи део манастиру оставе /Нов. 5. Zachariae, Јус. гр. – ром. III 73–76/. У другој половини XI века Михаил Аталијата наводи овај закон као обавезан, а и Валсамон се користи њиме у тумачењу канона.

Ваљаност овог закона цара Лава Филозофа, без обзира на ауторитете, проверићемо светоотачким установама које одређују монашко устројство, на које се тај закон директно односи.

„Монаси не могу имати ништа свога“ – каже Свети Василије Велики у својим монашким правилима. Светитељ се ту позива на устројство првих заједница верних, конкретно на опис истих у Делима апостолским 4.32.:

„А у народа који повјерова бјеше једно срце и једна душа; и ниједан не говораше за имање своје да је његово, него им све бјеше заједничко.“

Овај опис се слаже са оним /Дела 2. 44/ који смо навели, али који је следећим /45./ стихом управљен ка ступању у заједницу. Оба описа недвосмислено казују да је у заједници све што је било, било заједничко. Општи део 6. канона IX Пом. Саб. казује да су управо те заједнице „служе примјером монашке уредбе“ /!/ и затим понавља опис на који се позива и Свети Василије Велики /Дела 4. 32/, а који опис не говори о уласку у заједницу, већ о устројству ових заједница, тј. о животу оних људи који у њима живе, пошто су већ ушли /Дела 2. 45/ у заједницу. Дакле, да монаси не могу имати ништа свога, последица је стања устројства тих заједница, а не начина ступања у исте. Другим речима, монах не може имати ништа свога, не зато што је дужан свој иметак при ступању у монаштво /и само тада/ да уступи манастиру, већ стога што је монаштво у које ступа тако устројено да монах не може имати ништа свога. И Светитељ, и оци IX Пом. Саб. говоре – *монаси* не могу имати ништа свога. Дакле, монаси, а не онај, који тек улази у монаштво. Монаси /множина/ – значи монашка уредба. Монах је уредбу монашког живота примио кроз завет Богу у Цркви да ће до смрти остати у нестицању и нечувању никакве ствари за себе. Тако се опредељење канона да све монашко мора бити уступљено манастиру речју „него“ везује за исказ да монаси не могу имати ништа свога. Дакле, и то да се све што би

било монахово има бити уступљено манастиру, јесте установа монашкога живота у доживотном нестицању и нечувању за себе. Дакле, било кад да монах нешто стекне, обавезан је то уступити манастиру.

Чак и нормативни део истог /6./ канона то потврђује. Своју одредбу о ономе човеку који жели да тек ступи у монаштво, речима „према томе“ изводи из саме монашке уредбе. Дотичноме човеку се обзиром на монашку уредбу даје слобода да свој иметак уступе којим хоће особама, али пре ступања у монаштво. „Јер, пошто већ ступе у монаштво, манастир постаје власником свега њихова иметка, нити је њима допуштено управљати својим, или иначе тијем распоређивати“... Речено је: „пошто већ ступе у монаштво“, а није речено у манастир. Ступити у монаштво значи постати монах, значи примити монашку уредбу. „Према томе“, тј. према монашкој уредби, „све њихово мора бити уступљено манастиру“ /општи део/, или другим речима „манастир постаје власником свега њихова иметка“ /нормативни део/. Последица чега јесте то да њима, пошто ступе у монаштво, није „допуштено управљати /раније Ж.К./ својим, или иначе тијем распоређивати“.

Канон важи за случај о коме говори, о ступању човека у монаштво. Али то што о томе говори, канон говори обзиром на монашку уредбу, тј. на монаштво у које човек жели да ступи. Зато, канон образлаже монашку уредбу тако што је примењује на човека који жели да ступи у монаштво.

Ако који човек желећи да задржи какав свој посед при ступању у манастир, исти затаји – посед му бива одузет, продат и раздељен сиромасима. Ово је део санкције за преступ норме монашке уредбе, и норме канона.

Закон цара Лава Филозофа допушта монаху, кад је већ ушао у монаштво, да располаже иметком, који је добио, по својој вољи. Овим закон установљава:

1. Право монаха да стиче иметак, насупрот завету Богу,
2. Право монаха да држи у свом власништву ствари, које је добио, насупрот 6. канону IX Пом. Саб, и монашком правилу Светога Василија Великога,
3. Право монаха да тим иметком управља и распоређује по својој вољи, насупрот 6. канону IX Пом. Саб,
4. Право монаха да тај иметак не уступи манастиру, противно 6. канону IX Пом. Саб.
5. Стварање разлике у имовини међу монасима, који јесу и који нису нешто добили, насупрот завету на добровољно сиромаштво Христа ради у општежићу,
6. Стварање разлике између монаха који су нешто дали у манастир и оних који нису дали ништа при ступању у монаштво, противно духу 19. канона VII Вас. Саб.

Осим овога, није јасно каквог смисла има ригорозно одузимање иметка човеку који ступа у монаштво, ако ће потом као монах моћи да поседује свој засебни иметак, под условима закона цара Лава Филозофа. Тај закон није у складу с монашком уредбом!

Осим са ових разлога, закон цара Лава Филозофа није могуће уклопити међу изворе црквенога права и због карактера саме имовине. Она захтева бављење собом. А бављење имовином, изван послушања и општежића, особито неким стварима /крчма, нпр./, неспојиво је са чином монашким. Закон Лава Филозофа не прави никакву разлику међу стварима, које монах може да добије, већ за све ствари одређује једнако.

Чиме се монах може бавити?

„...И монаси свакога града и свакога мјеста нека буду потчињени епископу, нека тишину љубе, нека само у посту и молитви бораве и нека остају увијек у оним мјестима, у којима су постављени; нити се имају мјешати или учествовати у црквене или свјетске послове, запуштајући своје манастире, осим случаја да им то по неопходној потреби допуштено буде од епископа града...“ /4. канон IV Вас. Саб./

Редовно /ван неопходне потребе/ монах се може бавити само манастирским пословима. Он не сме напуштати манастир, ни манастирски посед осим по послушању. Као монах, њему је првенствено бављење тиховањем, молитвом и постом, и то у оном манастиру у коме је постављен. Осим овога он се може бавити и другим занимањима, као на пример, манастирском општежитељском економијом, „из послушања, а не по својој вољи“ /в. мон. завет/. Други послови, који се не тичу манастира, сврставају се у две категорије, у црквене и световне послове, и обе су забрањене за монаха, осим по неопходној потреби и допуштењу епископа града коме манастир припада.

Како закон цара Лава Филозофа не представља одредбу за случај неопходне потребе, то се бављење монаха добијеном имовином не може сврстати под дотични изузетак од забране да се монах бави световним пословима. Световни послови јесу скуп радњи које по својој, или туђој, али не игумановој вољи монах предузима у свом, или туђем, али не манастирском, интересу, у вези своје, или туђе, али не општежитељне, имовине или другога добра. Бављење светским пословима, или чак само учешће у њима од стране монаха канон осуђује као запуштање манастира.

„...Одређује према томе Свети и велики Сабор, да у напријед, нико, ни епископ, ни клирик, ни монах нема узимати под најам имања, нити предузимати вођење свјетовних послова...“ /3. канон IV Вас. Саб./

Канон изричито забрањује монаху узимање туђих имања у закуп /под најам/, и предузимање вођења световних послова. Закуп јесте такав правни посао /уговор/, који закупцу /овде монаху/ даје право употребе /обрађивања/ имања, скупљања и присвајања плодова, и право ограничене управе тим имањем, за одређено време. Монах који би закупио имање, обрађивао би га по својој вољи, у свом интересу, а плодове би присвајао за себе. И за све то морао би напуштати манастир, и манастирске послове. А све то насупрот својим заветима, и канонским одредбама.

Закуп је врло сличан својини. Разлика је у праву располагања /закупац не може продати имање нпр./ и у времену трајања /својина није временски ограничена/. Можемо рећи да је закуп „мала својина“, коју канон забрањује, јер представља извор богаћења монаха; и јер бављење њоме значи – бављење световним /неманастирским/ пословима. Ако канон забрањује „малу својину“, и бављење њом, зар не забрањује тиме и бављење правом својином, коју би монах добио? Тим пре што ствари које је сачињавају могу бити неспојиве са монашким чином.

„Исто се тако установљује, да ни епископи, ни презвитери, ни ђакони не могу бити закупници, ни премишљеници, нити зарађивати себи храну срамотном или бешчасном радњом; јер треба да имају пред очима да стоји написано: *Никакав који војује за Бога, не зайлеће се у шрговине овога свијета...*“ /16. канон Карт. Саб./

Сродношћу са 3. канонем IV Вас. Саб. ова одредба важи и у погледу монаха. Као што се ни епископи, ни презвитери, ни ђакони не могу бавити закупом, или светским пословима, или обављати срамотне или бешчасне радње, тако то не могу ни монаси.

Ако монах не сме узети у закуп имање, тада не сме ни да га држи у власништву, пошто га је добио, нити сме њиме располагати по жељи, већ га мора уступити манастиру! А шта ако добије крчму у наслеђе, на пример?

„Освећене особе, од презвитера до ђакона, и за тијем сви из црквенога чина, до ипођакона, или чаца, или појача, или заклињача, или вратара, или из монашкога реда, не смеју у никакву крчму улазити.“ /24. канон Лаод. Саб./

Монах не сме држати крчму, јер је то бешчастан посао, јер, „ако му није допуштено да улази у крчму, како ће он уз то још и другима да служи, и да обавља оно што му не приличи“ /в. 9. канон Трул. Саб./.

Да ли ће и крчму уступити манастиру? Никако! Да ли може крчму, коју је добио, дати у закуп, или не само крчму, већ и друге предмете, да би се њима бавио ко други да се сам монах избави све-

товних послова? Не, може, јер то такође представља осуђено учествовање у световним пословима /в. 4. канон IV Вас. Саб./.

Иметак, монахова сопственост, без обзира да ли је бављење њим часно /имање/ или нечасно /крчма/, јесте извор неманастирских, световних послова. Неки су осуђени поименично, а неки општом формулом бављења или учествовања у световним пословима.

„...Манастир постаје власником свега њихова иметка, нити је њима допуштено управљати својим, или иначе тијем распоређивати...“ /6. канон IX Пом. Саб./

Монаху није забрањено да добије и ли да наследи иметак, али изричито пише да манастир постаје власник тога иметка; затим, монаху није допуштено тиме управљати, нити распоређивати. Забрана управљања и распоређивања „својим“ иметком, јесте део опште забране да се монаси баве или да учествују у светским пословима.

По себи је јасно да монах неће примити иметак, који води нечасној радњи.

Закон цара Лава Филозофа треба у целини одбацити. Монаси не могу имати ништа својега!!!

II – Епископ монашког порекла и монашки чин

У суштини овога питања лежи проблем односа епископскога достојанства и службе према монашком чину и заветима које је монах положио. Ту се могу поставити два питања. Да ли монах обзиром на своје завете уопште може бити постављен за епископа; и да ли монах кад је већ постављен за епископа остаје и даље везан својим монашким заветима? Монашки завети као срж питања појављују се обзиром на то што се дају доживотно Богу у Цркви, што их Бог потврђује кроз тајну монашког пострига, и што је цело монашко уређење ненарушљиво – „а што је Бог саставио човјек да не раставља /Матеј 19. 6./!

Из целине монашких завета могуће је издвојити три групе: завете целомудрија, завете сиромаштва, и завете послушности.

Не постоји спор да епископ мора водити целомудрен начин живота.

„Аврелије епископ рече: Кад се на прошлome Сабору разбирало о начину уздржности и чистоће живота, установљено је, да ова три ступња, разумијем епископи, презвитери и ђакони, који су везани већ везом чистоће живота услијед самога посвећења, морају бити у свему уздржљиви, као што и приличи светим епископима, и Божијим свештеницима...“ /3. канон Карт. Саб./

Само посвећење по себи везује епископа за чистоћу живота у уздржности у свему. Та чињеница је отворила у Цркви питање брачног живота и епископства. Није спорно да постоји брачна уздржност и да брак није неспојив са епископством, нити са свештенством.

Апостол Павле допушта да епископ буде ожењен /в. I Тим. 3. 2./ Али он то не захтева. Јер кад каже: „добро је човеку да се не дотиче жене“ /I Кор. 7.1./ зар то не каже и за епископа. Зар није чудно да заповеда човеку–анђелу Цркве да мора бити у браку, а свакога мирјанина, ради врлина, саветује да се не дотиче жене? Зар епископу, који мора као анђеол Цркве да гледа свагда на оно што је Господње, не говори и ове речи: „Ко је неожењен брине се за Господње, како ће угодити Господу; а ко је ожењен брине се за овосветско, како ће угодити жени“ /I Кор. 7. 32. 33./ Зар то већ није јасна препорука да је боље бирати за епископа човека неожењена, него ожењена? Сада је јасно да речи: „Али епископ треба да је без мане, једне жене муж“ /I Тим. 3. 2./ јесу допуштање брака епископу, због општег погледа тадањег друштва на етику, а претпостављајући епископу брачну уздржност, јер каже: „Не забрањујте се једно другом, сем по договору привремено, да би се предали посту и молитви“ /I Кор. 7. 5./ Брачну уздржност свештеника прецизирају и канони.

„О различним ступњевима, у којима ваља уздржавати се од жена. Фаустин, епископ Пикенски области Потентинске, заступник Римске Цркве, рече: Нека се установи да се морају уздржавати од жена и чувати наравствену чистоћу и епископ, и презвитер, и ђакон, и сви који се додирују светиње. Сви епископи рекоше: Нека се установи, да сви, који чувају олтар или му служе, морају пазити наравствену чистоћу.“ /4. канон Карт. Саб./ „.... У одређена им времена од својих жена као да их немају...“ /25. канон Карт. Саб./

У време кад треба служити олтару епископ и набројани клирици морају се уздржавати од жена, и иначе морају чувати наравствену чистоћу, тј. прилазити својој жени у складу са особином природе Богом створенога – у намери да се зачне дете.

Ако је ожењеном епископу ово одређено, колика је предност неожењеног епископа – девственика или уздржника, а тек монаха? Свест о потреби да већ постављени епископ, ако је и ожењен, не може више као епископ живети заједно са својом женом, прерасла је у канонску установу.

„Дознали смо и то да у Африци, Ливији и у другим мјестима, неки између тамошњих богољубазних предстојника, продужавају живјети са својим женама и последије обављенога над њима рукоположења, и тиме бивају за народ предметом спотицања и саблазни. Пошто настојање наше главним начином мора бити

обраћено на корист преданих у наше руке стада, установљујемо, да у напријед тога више никако не буде... А за кога се дозна, да тако што учини, нека буде свргнут.“ /12. канон Трул. Саб./

У Цркви се обзиром на свест народа о томе како епископском достојанству може одговарати само безбрачни начин живота епископа, навео обичај да епископ после извршене над њим хиротоније није више могао живети заједно са својом женом. Тај се обичај темељио на старом предању Цркве, како оправдавају Оци Карт. Саб. 390. године, своју установу, да епископи морају бити без жене и чувати девичанство /Хардуини I 952./ Но, обичај о безбрачности епископа тек је Трулским Сабором добио канонски општецрквени значај. У том смислу следи и ова одредба.

„Жена онога, који је произведен на епископско достојанство, пошто се претходно разлучи опћим сугласјем од свога мужа, нека, последице него што је он постављен за епископа, поступи у манастир, који је далеко од епископова обитавања, а од епископа нека за своје издржавање добија; нађе ли се достојном, нека се произведе и на достојанство ђаконисе.“ /48. канон Трул. Саб./

Канонски установљеној безбрачности епископа било је отпора, па су заштиту канонског поретку пружили царски закони. Но, мора се истаћи да ова уставна безбрачја за епископе, никако не значи и обавезу да се епископи бирају из редова монаха. Она значи да се и ожењени могу бирати за епископа, али се ови пре рукоположења морају пристанком жена од истих разлучити. После извршене епископске хиротоније над њима, њихове бивше жене су морале поћи у манастир /њихов пристанак на одлазак у манастир/, који је далеко од епископова обитавања. Дакле, до избора човек је могао бити ожењен, али се пре епископске хиротоније тај брак морао развести општим сагласјем, а по извршеној хиротонији епископово безбрачје се морало јасно показати и обезбедити одласком жене у удаљени манастир.

Завети целомудрености и безбрачја монаху никако не сметају да постане епископ, нити му епископство смета у очувању завета безбрачја и целомудрености.

Стално пребивање монаха у светости целомудрија и безбрачја, било је предност њихова при постављању за епископа у односу на ожењене. Епифаније кипарски /до 403.г./ пише: „вијенац свега је архијерејство, које се састоји већим дијелом из дјевичника, а ако не из дјевичника, то из монаха; а кад не би било способних за то између монаха, тада из таквих који се уздржавају од својих жена, или удоваца последице првога брака“ /Латински: Expositio uđici, н. 21./

Монашки завети добровољног сиромаштва Христа ради у општежићу, кроз нестицање и нечување ничега осим онога што је на општу потребу, и то из послушања, а не по својој вољи, и њихов однос према епископском достојанству. Ове завете можемо поделити у три групе. Одрицање од поседовања ствари за себе, дакле ван општежића. Одрицање од стицања или чувања ствари за себе, и одрицање од било какве управе /стицања или чувања/ стварима по својој вољи, осим из послушања а на општу потребу, тј. потребу братства или још шире.

Монах је човек без ичега свога /в. 6. канон IX Пом. Саб./ . Да ли може постојати епископ без ичега свога, или му је иметак нужан у вршењу епископске службе?

Епископству је иманентна власт само над црквеном имовином. Али не власт присвајања те имовине за себе, јер епископу 38. канон Ап. забрањује да „себи што од тих ствари присваја, или да дарива својим рођацима оно, што је Божије“. Имовина над којом епископ мора имати власт је црквена имовина /в. 41. канон Ап./ . Власт над овом имовином епископ ужима јер је епископ, тј. јер „су њему поверене драгоцене душе људи“.

Осим што епископа у вршењу власти над црквеном имовином надзире Бог, њега у томе још надзире и његов Сабор, и у извесној мери његов економ и други клирици.

„Исто се тако установљује, да нико не продаје црквени иметак. Али, ако тај иметак не даје прихода, и велика се каква потреба покаже, има се ово преставити првome епископу дотичне епархије, и заједно са установљеним бројем епископа одлучити, шта се мора урадити...“ /26. канон Карт. Саб./

„Исто се тако установљује, да презвитери немају без приволе својих епископа продавати добро оне цркве за коју су постављени, на исти начин као што није допуштено ни епископима да продају имања црквена без знања Сабора, или својих презвитера. Према томе, без пријекне потребе, неће моћи ни епископ по својој вољи распоређивати добром, које је у црквену матицу уведено.“ /33. канон Карт. Саб./

Старање и управа над повереном црквеном имовином није својевољна, не врши се „по својој вољи“, него по поверењу, а понекад и у пуном послушању оне црквене власти, која је дотичном надређена, и то на начин, да се не окрњи његова власт, коју има на тим стварима, тј. уз његово учешће.

Власт коју епископ постављањем добија над црквеним стварима, у суштини јесте власт у општем интересу, дата му над стварима које нису његове и које не сме да присваја или дарује, којима управља по поверењу, али и по послушању. Слична је управа монаха над

манастирским стварима, коју врши из послушања, а не по властитој вољи.

Епископ може имати своју имовину, одељену од црквене /в. 40. канон Ап./ . Али ова имовина не проистиче нити утиче на његову службу. Она епископу није нужна. И то канон и каже: „Нека су тачно познате ствари епископове /ако таквих има/“. Знајући да епископ може бити без ичега свога, а ради његова издржавања 41. канон Ап. заповеда: „Исто тако /ако треба/ нека узимље и он /епископ, Ж. К./ за неопходне потребе своје и стране браће, да у ничему не трпе оскудицу; јер је и закон Божији заповједио, да: *који олийару служе, од олийара нека се и издржавају*;...“

Узимање епископа, кад је таква потреба, из црквене имовине, а за задовољење неопходне потребе своје и стране браће, тј. оних епископа и клирика који су дошли из других области, није присвајање црквене имовине, што осуђују канони, него је то законито издржавање епископа од Цркве којој служи, али тек кад је таква потреба, тј. када се неопходне животне потребе не могу задовољити из епископове имовине, или што је мала, или што је недоступна, или што је нема...

Ако епископ може вршити службу без своје имовине, тада он може ту своју службу обављати и у завету нестицања. Видели смо да канони забрањују епископу да стиче имовину светским пословима, закупом или нечасним радњама. Али епископ може сакупљати плодове свог воћњака нпр. и тако стицати за своје издржавање. Но, и тада, епископ мора бити свестан да његова епископска служба има преимућство над његовим приватним пословима.

„Установљује се даље, да никакав епископ не сме..., нити се о својим пословима више него што треба бавити, запуштајући старање и настојање о своме пријестолу.“ /71. канон Карт. Саб./

Брига о свом иметку може епископу бити терет, па је боље да га нема – што је и историја Цркве потврдила. У времену које претходи Трулскоме Сабору, многи од ожењених епископа су запуштали црквене послове и превасходно се бавили својим иметком како би збринули породицу, ишколовали децу и унуке... Ово је био разлог и присвајања црквене имовине. На све то пажњу обраћа цар Јустинијан, те 528. године издаје закон /Cod. I, 3. 42. § 1./ којим наређује да се између ожењених могу узимати за епископа само људи, који немају деце ни унучади, да не би старање о њима довело до тога да епископ запушта свештену службу, и да на њих троши црквену имовину. Мало доцније ово употпуњује новим законом /Cod. I, 3. 48./ којим забрањује да жена епископа живи заједно са епископом.

Дакле, завети сиромаштва и нестицања нису сметња монаху да постане епископ, нити су разлог да би се као епископ морао разрешити ових завета.

Уопште, завети целомудрија, безбрачја, сиромаштва и нестицања, били су увек разлог да се за епископа бирају углавном /а сада искључиво/ монаси; некада и девственици, чији се ред данас изобиљао стапањем са монаштвом. Управо испуњавајући ове завете, монаси су у стању да тачније и слободније испуњавају епископску службу.

Међутим, неспоразуми настају при односу завета послушности и епископске службе. Односно код епископства и монаштва. Као илустрација тих неспоразума послужиће нам рад уваженог Др. Чедомиља Митровића „Владичанство и монашки чин“, који смо имали задовољство прочитати у његовим Расправама и чланцима, сакупљеним и објављеним у Београду 1909. год. у књизи врло реткој, стр. 74–81. „Из црквеног и брачног права“. Суштина неспоразума је у схватању самог монашког завета послушности, и тумачења 2. канона X Пом. Саб. Монашки завет послушности при монашењу даје искушеник у виду дијалога са епископом.

„Епископ: Хоћеш ли остати у манастиру овом, или оном који ти од светог послушања буде одређен, и у испосништву, све до последњег даха свог?

Искушеник: Да, с Божијом помоћу, часни владико.

Епископ: Хоћеш ли све до смрти бити послушан игуману и свој у Христу братији?

Искушеник: Да, с Божијом помоћу, часни владико.“

Завет је уперен у три правца. Монах се заветује на доживотно остајање у манастиру у ком буде постављен од стране епископа. Монах се заветује на доживотно остајање у испосништву. Монах се заветује на доживотну послушност игуману и свој у Христу братији. Запазимо да све на шта се монах /прецизније, искушеник/ овде заветовао јесте део монашке уредбе, и нашло је заштиту у канонима.

Други пак канон X Пом. Саб. /Цариградскога Сабора у храму Св. Софије/ гласи:

„Премда су досада поједини архијереји, узевши на себе монашки чин, настојали да остану и даље на висини архијерејства, и на таково њихово поступање није се обраћала пажња; зато овај Свети и васионски Сабор, у намјери да поправи ову немарност, и да упорави према црквеним установама овакав неуредни посао, наређује, да, ако који епископ, или други из архијерејскога достојанства зажели предати се монашком животу и ставити себе на мјесто кајања, не може више присвајати себи архијерејскога достојанства. Јер објети монаха представљају дужност послушности и учеништва, а не учитељства или старешинства, и дотични обећавају, не да ће они бити пастири других, него да ће сами слушати пастире. Ради тога, као што је већ речено, установљујемо, да никакав, који је увршћен у архијереј-

ски и пастирски именик не смије се спуштати на мјесто оних, који бивају вођени од пастира и који се кају. А који се усуди то учинити, послјије проглашења и обнародовања донесене сада наредбе, такав, пошто је сам себе од архијерејскога ступња уклонио, нека се више не повраћа на пређашње достојанство, кога је својим чинима понизио.“

Првим читањем канона, уочава се несагласје између монашкога завета послушности и улоге, коју епископ има у Цркви. Канон образлаже своју одредбу: „Јер објети монаха представљају дужност послушности и учеништва, а не учитељства или старешинства, и дотични обећавају, не да ће они бити пастири других, него да ће сами слушати пастире“. Упркос овоме у Цркви се одавно за епископе постављају монаси. Ако, дакле, улога ученика и послушника и онога који слуша пастире, њему /монаху/ не смета да постане епископ, тад се мора признати да томе не смета ни да као епископ остане и даље монах. Све ово ипак захтева шире разматрање.

Чињеница је да се у Цркви одавно монаси постављају за епископе. То признају и канони.

„Старајући се о добром реду црквеном у свему, цијенимо неопходним установити и ово: да унапријед никакав, ни свјетовњак, ни монах, не мора на један пут бити подигнут на висину епископства, него пошто се најприје испита на појединим ступњима црквенима, нека тада прима рукоположење за епископа...“ /17. канон IX Пом. Саб./

По правилу, монах као и световњак, мора проћи сваки степен клира, пре него што прими епископску хиротонију. А већ на тим нижим степенима клира, монах постаје у складу са природом њиховом, и служитељ, али и учитељ и пастир другима, што је опет у наизглед несагласју са обећањем, тј. монашким заветом, да ће све до смрти бити послушан игуману и свој у Христу братији, што би требало буквално да значи да ће све до смрти бити послушањем мањи и од најмањег у Христу брата. Дакле, проблем односа послушности и учеништва монаха и пастирствовања клирика, јавља се и пре епископске хиротоније. Сличан проблем се поставља и код игуманства. Да ли је игуман послушан свој братији својој, или су, напротив, сви они послушни њему?

Питање епископског достојанства и монашкога чина послужило је Хермопољском епископу Драконтију, као изговор да усред аријанскога гоњења, напусти свој престо, јер тобоже нема право бити епископ, пошто је раније био монах. Свети Атанасије му на изговор одговара:

„...нијеси ти једини, који си из монаха посвећен, нити си ти једини, који си манастирски настојатељ био и од својих монаха љубљен; јер знаш да је и Серапион монах био и настојатељ мно-

гим монасима; није ти непознато коликих је монаха отац био Аполос; знао си Агатона, познат ти је Аристон, сјећаш се Амонија, који је заједно са Серапионом странствовао; чуо си може бити за Мовита у горњој Тиваиди; могао си распитати за Павла у Литопољу, а тако исто и за многе друге, који кад су посвећени били за епископе, нијесу се уклањали, него узевши за примјер Јелисеја, знајући како је поступио Илија и имајући пред очима шта су апостоли чинили, примише на себе епископско старање и не пренебрегоше своју службу...“ /Athansii Alex. ep. ad Dracontium/

Светитељ на основу Предања показује да монах нема разлога да се због својих завета не прима или одриче епископске сужбе. Када је једном већ примио епископско посвећење, монах мора да преузме и епископску службу, и не сме је више напуштати. У том погледу епископ монашког порекла, без икаквог обзира на дате монашке завете, налази се у једнакој позицији као и епископ световњачког порекла.

„Који је за епископа постављен, а неће да се прими службе и старања о народу, који му је повјерен, нека се одлучи, док се не прими; исто тако и презвитер, и ђакон...“ /36. канон Ап./

Апостолски овај канон не прави разлику између епископа, да ли су световњачког или монашког порекла. Ову одредбу потврђују каснији Сабори /Антиохијски нпр./, кад је монаштво било утврђено и кад су монаси бирани за епископе. „Који је за епископа постављен“ уопште узев, мора да преузме епископско старање, од кога се не сме одрицати ни оставком, ни претњом /в. Посл. у Памф., 3. канон Кирила Ал., 62. канон Ап. и др./. Исто важи и у погледу презвитера /или јеромонаха/ и ђакона /или јерођакона/, сагласно наведеним канонима.

Није, дакле, спорно да монаси могу постати епископи, али при томе ваља довести у правилан однос оно што нам изгледа да је у нескладу – монашки завет послушања, и епископско достојанство. Јер нити су била, нити су могућа, различита устројства епископства. Оно је једно, а што постоје обавезе вођења одређеног начина живота код епископа монашког порекла, које не произилазе из устројства епископства, томе су узрок – монашки завети.¹ У „Историји јерусалимских патријараха“ /књ. VIII гл. 4. § 5./ Доситеј Јерусалимски пише следеће:

¹ Устројство епископског достојанства уобличио су канони императивним одредбама, а разлике у вођењу начина живота епископа монашког или мирјанског реда постоје тамо где то канони алтернативном одредбом допусте. На пример, свагдашње уздржавање од меса или вина није део устројства епископског достојанства, и ту могу постојати разлике, али гнушање од меса или вина, као од зла, јесте повреда

„...У почетку, када епископи нијесу били калуђери, могли су слободно или да једу мрсна јела, или да их се уздржавају; али од како се уобичајило, да нико не може бити епископ, ако се прије не закалуђери, то и не смију епископи меса да једу...“

Одавде јасно произилази да данас епископи не смеју да једу месо, не зато што су епископи, већ зато што су монаси.

„Ако се који епископ, или презвитер, или ђакон, клони меса и вина у празничне дане, јер се гњушава, а не ради вјежбања у добру, нека буде свргнут...“ /53. канон Ап./

Епископ је могао о празнику јести меса, а могао га је и не јести, ради вјежбања у добру. Данас епископи не једу месо, не што се сви појединачно вежбају у добру, него зато што их на то обавезује монашки завет, јер су сви монаси.

Мора се поклонити пажња изнетом ставу патријарха Јерусалимског Доситеја, јер има канонско утемељење. Насупрот овоме ставу стоји мишљење поштованог Др. Чедомиља Митровића, изражено у поменутом његовом раду.

Др. Митровић сматра да епископ, који је био монах, извршеном над њим епископском хиротонијом, престаје бити у обавези према монашким заветима, који би били у опреци са његовим епископским достојанством и положајем у Цркви. Он изричито пише:

„...Отуда и онај монах или свештеник монашкога реда кога виша црквена власт изабере за епископа, чим буде хиротонисан, није више монах нити може припадати монашком реду, а да у исто време очува и сва права свога новог звања...“ /Исто стр. 78./

До овога сазнања дошао је разматрањем улоге монаштва као школе у којој се стичу моралне особине које епископ мора да поседује, затим тумачењем 2. канона X Пом. Саб. и на крају усвајањем одлуке цариградског Синода о митрополиту Антиму при патријарху Антонију IV, из 1389. године.

а. Монаштво као школа за спремање кандидата за епископске положаје

Уважени Др. Митровић, разматрајући моралне особине које треба да красе епископа, примећује да је пут до истих у већини те-

епископског достојанства. Такође, имање сопствене имовине није део устројства епископског достојанства, али њено завештавање јеретику јесте повреда епископског достојанства. Примера је много. Закључимо, да је полагање монашког завета, или предавање себе монашком животу, те стављање себе на место кајања, од стране епископа јесте повреда епископског достојанства, и ту не може бити раличитог статуса епископа монашкога и мирјанскога реда.

жак, те да је монаштво најбоља школа за спремање кандидата за епископске положаје. У томе смислу непосредно продужава:

„...Али, по природи саме ствари, та школа мора да претходи посвећењу. Моралне особине, што их она култивише /некористољубивост, смиреност, јачина воље итд./ морају се стећи пре избора и пре посвећења у чин епископски. Посвећење пак за епископа показује, да је завршено већ учење у тој школи с наградом коју даје виша црквена власт, по пуномоћју добијеном од Основаоца Цркве, у знак свога признања и потврде освечених заслуга и способности, а кандидат ту награду прима по дужности поштовања и покорности према установљеној /црквеној/ власти. Владичанство, дакле, ставља границу калуђерству, тако, да онога кандидата, који би из калуђерског реда био изабран, чим се над њим изврши хиротонија, сам чин епископски ослобађа свих ранијих обавеза, које би биле у опреци с новим положајем и његовим правима. Кома је указана та част, да као монах буде награђен епископским чином, претпоставља се, да је тај већ постигао крајњи циљ монашке дисциплине. Сматра се, да је он путем безусловне послушности и самопожртвовања стекао већ све оне моралне особине, које са гледишта монашке дисциплине представљају циљ, а са гледишта пак црквено–правне способности чланова јерархије – битни услов и то специјално за добијање епископског чина.“ /Исто стр. 75./

Дакле, монаштво се схвата као школа моралних особина, које су битни услов за добијање епископског чина. Циљ монашке дисциплине јесу такве моралне особине, и кад их виша црквена власт спази код монаха, награђује га епископским чином, при чему, након хиротоније, дотични, завршивши школу нема више потребу за њом, бива разрешен обавеза те школе. А на првом месту завета послушања, као опречног епископском положају и правима. На другом месту пише:

„...После посвећења, извршеног по одлуци законите црквено–управне власти, васпитна страна монашке дисциплине, која је изражена била у завету безусловне послушности према својме игуману, старцу–монаху или духовном оцу, сматра се, да је већ завршена... Даље трајање субординацијских односа, у смислу захтева монашке дисциплине, није више потребно и ослобођење од тих односа не стоји у опреци са идејом и циљевима калуђерства...“ /Исто стр. 78./

Ослобођење, дакле, од завета послушања, кад се путем истог достигне морални ниво, потребан за епископство, није у опреци са идејом и циљевима калуђерства /тј. монашке уредбе/. Овим, Др. Митровић налази да монашка уредба има разрешење и довршење

своје у епископству. Као да је окренута епископству. С овим закључком се не можемо сложити.

Монаштво се састоји из положених доживотно завета и свете тајне монашког пострига, али у јединству, у монашком придржавању службе и прописа:

„Пошто има њеких, који примају обличје монашкога живота, али не да Богу чистим срцем послуже... па откинувши само власе, ипак у својим кућама живе, нити икакве монашке службе или прописа извршују...“ /2. канон IX Пом. Саб./

Монаштво је пут кроз живот, странствовање овоме свету, служење Богу у девствености по монашким прописима. Не ради епископства, него ради Царства Божијега, коме је монаштво окренуто. Написано је: „а има ушкопљеника који су – сами себе ушкопили Царства ради небескога“. Како је могуће ушкопљеника разрешити свога положаја? Јер, ако је ко /по Др. Митровићу/ поставши епископ разрешен монаштва, шта ће бити с њим ако због престапа буде свргнут? Постаје световњак. Да ли је ова реална могућност у опреци са идејом и циљевима монаштва? А произилази из разрешења завета услед епископске хиротоније, што није у опреци са идејом и циљевима монаштва /по Др. Митровићу/.

Идеја монаштва је доживотно служење Богу по монашким прописима и доживотно даним монашким заветима. Циљ монаштва је Царство небеско. Ако би, макар и делом, циљ монашког узрастања у врлинама било епископство, дошло би се до тога да монаси примају постриг на основу доживотно даних завета, не да би чистим срцем Богу служили у монашком чину, већ да би се учили моралу, како би, поставши епископи, збацили са себе монашке обавезе, и задобили дивљење народа, за своју лажну побожност /в. 2. канон IX Пом. Саб./. Уосталом, разрешивање монашких завета исказало би да је света тајна монашког пострига – несавршена.

Није монаштво школа морала за добијање епископског чина, него се уочило, да монаси захваљујући управо извршавању монашких завета лакше испуњавају епископске дужности.² Стога су и бирани и постављани за епископе. Поновимо – ако им завет послушности не смета да буду изабрани за епископски чин, тад им тај завет не смета ни да као епископи врше епископску дужност.

² Тиме се објашњава данашња пракса да се мирјанин прво замонаши, па после неколико дана може бити постављен за епископа.

б. Тумачење 2. канона X Помесног Сабора, и синодске одлуке Цариградске патријаршије из 1389. године

Др. Митровић закључује, и каже:

„...Па као год што се услед пострига гаси власт епископска, тако исто опет услед посвећења у чин епископски престаје обавеза даљег извршења монашких завета...“ /Исто стр. 75./

Да се законито постављен епископ не сме предати монашком животу установа је 2. канона X Пом. Саб. Али власт епископска се не губи дејством посвећења пострига, као дејством неке јаче, или бар доминантније силе. Канон констатује да је и пре његовога доношења било архијереја, који су узимали на себе монашки чин, те да се томе није поклањала пажња. Канон наређује да се са овим има престати, али тај прекршај, који назива „неуредним послом“ и „понижавањем архијерејскога достојанства“, кажњава свргнућем тек за будуће случајеве овога престаја, јер јасно каже:

„...А који се усуди то учинити, последије проглашења и обнародовања донесене сада наредбе, такав, пошто је сам себе са архијерејскога ступња уклонио, нека се више не враћа на пређашње достојанство, кога је својим чинима понизио.“

Епископ који се преда монашком животу, сам је себе од епископства, понизивши га, уклонио. Али не сме се епископству враћати тек за будуће случајеве. Дакле, не ради се о дејству посвећења, јер би тад ова одлука морала деловати на све случајеве, како оне пре одлуке, тако и на оне после одлуке.

Дакле, закључак Др. Митровића није ваљан. Канон ништа не говори о монашким заветима након посвећења монаха у епископски чин. Закључивање Др. Митровића није, чак и да прихватимо да је само посвећење узрок гашењима епископства, или монаштва, доведено до краја. Јер, Др. Митровић каже:

„...Владичанство, дакле, ставља границу калуђерству, тако, да онога кандидата који би из калуђерског реда био изабран, чим се над њим изврши хиротонија, сам чин епископски ослобађа свих ранијих обавеза...“ /Исто стр. 75./

Ако епископско посвећење дотичног ослобађа завета, као граница монаштву, како је уопште могуће, да епископ прескочи ту границу, и да да монашки завет, чиме се опет гаси епископство. А опет, ако монашки завет и постриг гасе епископство, како је могуће да се монах поставља за епископа. Изгледа као да је у различна времена једно посвећење и доминантно и подређено. Што је апсурд.

Тога апсурда се држи и одлука Синода Цариградске Цркве из 1389. године:

„Треба казати, да се онај који из монашког реда буде изабран /за епископа/ ослобађава својих завета не самим избором, већ извршеним над њим актом хиротоније за епископа.“ /Исто стр. 76./

Следећи тумачење 2. канона X Пом. Саб. изражено у поменутој синодској одлуци, Др. Митровић пише:

„...На сваки начин да правило цариградског Сабора /2./ има у виду само завет послушности, и, забрањујући изриком онима који нису из монашког реда изабрани за епископе да остану у епископској служби после пострига, тиме у исто време изражава мисао, да ни монах после посвећења за епископа не може више испуњавати завет послушности...“ /Исто стр. 79./

Овде је разумевање чак и оног што канон изреком забрањује погрешно, па је тиме погрешно и разумевање оног што канон собом, тј. изреком мисли, а не казује.

„...ако који епископ, или други из архијерејскога достојанства зажели предати се монашком животу и ставити себе на мјесто кајања, не може више присвајати себи аријерејскога достојанства. Јер објети монаха представљају дужност послушности и учеништва, а не учитељства или старешинства, и дотични обећавају не да ће они бити пастири других, него да ће сами слушати пастире...“ /2. канон X Пом. Саб./

Канон нигде не прави разлику између епископа монашког порекла, и оних световњачког порекла. Особито нигде не каже да се забрана односи само на ове друге. Канон каже: – Ако који епископ... Дакле, – ако било који епископ... Сама по себи установа епископског достојанства не допушта канону да императивном одредбом прави разлику између епископа обзиром на чин у ком су били када су изабрани. Епископство је једно. Но, упркос томе, синодска одлука, а и Др. Митровић, тврди да овај канон нема дејство према епископима монашког порекла, јер у време издавања канона није постојала велика схима, па монашки завет није могао дати онај епископ који је изабран из реда монаха, који су тај завет већ дали.

Губи се из вида да баш X Пом. Саб. констатује: „Ако неко не буде претходно монах, не може бити епископ“ /I tis mi monahos egene-to u ginete episkoros/, в. Пидалион изд. 1864.г. стр. 66. схолија на 51. канон Ап. При овоме било би нецелисходно доносити одредбу у погледу само оних епископа, који нису из редова монаха, а да при том одредба важи за будуће случајеве. Такође, тврдња да у доба X Пом. Саб. није било мале и велике схиме није тачна. Теодор Студит још онда пише против мале схиме, да је не треба примати /Пидалион, Атина изд. 1886.г. стр. 213. и 214./ Одредба, дакле, важи за све епископе, што се види и из самог текста канона.

Канон /2./ говори у уводу одредбе о узимању на себе монашког чина од стране епископа. У складу са изнетом констатацијом, X Пом. Саб. сматра исправан редослед: прво монах – па епископ, а не обратно. У забрани, канон не помиње давање монашког завета, или узимање на себе монашког чина, од стране постављеног епископа.

Канон у одредби забрањује епископу да се преда монашком животу и да стави себе на место кајања. Ове формулације осликавају фактичко стање, при коме епископ води монашки живот манастирског покајника, не улазећи у то како се до тог стања дошло. Полагањем завета уз монашки постриг, било мале или велике схиме /што и није пресудно, јер су завети велике схиме само продубљени завети мале схиме/, или de facto поступање епископа /без нових завета/ у манастир из кога је био изабран за епископа, и одавање првобитном начину испуњавања завета послушности.

У образложењу, канон помиње завете /објете/ монаха, али не као чин који епископ чини противно одредби, већ у супротстављању истих дужности епископа.

То упућује да није само полагање монашких завета од стране епископа једино што се противи установи 2. канона X Пом. Сабора. Истој установи је противно и de facto поступање епископа монашког порекла у манастир и вођење манастирског живота и првобитног начина испуњавања завета послушности. Без обзира на схиму, епископ који је изабран из монашког реда, може постати преступником 2. канона X Пом. Сабора.

Овај преступ је по слову канона чин којим епископ сам себе са архијерејског ступња уклања. Јер, он кад једном положи епископску заклетву и кад буде над њим извршена епископска хиротонија, тада тиме пред Богом у Цркви преузима и дужности /а у ствари нова послушања/ старатељства и учитељства. Он, да би одговорио новој дужности, није више у позицији „последњих од последњих“, какву позицију има онај, који је јуче као искушеник дао завете. И ако би као постављен епископ сада давао исте само продубљене завете почетног кајања и почетног послушања, тиме би онемогућио себе у вршењу дужности /послушања/ епископа, и сам себе лишио епископског ступња.

Исто би било и у случају поступања епископа у манастир, и вођењу живота манастирског кајања, тј. у случају кад епископ престане са управом и ода се манастирском животу. Његова епископија без управитеља и надзиратеља, долази у позицију удове епископије. Али пошто намере епископа који се само повукао у манастирску самоћу /ако претходно није обавестио Сабор и сачекао одговор/, нису јасне, као кад да завет, то његов Сабор мора да испита намере његове. Ако он исповеди да жели да води манастирски живот на месту кајања, сходно првобитно датим заветима послушања, Сабор га одредбом 2. Канона X Пом. Саб. не сме више враћати на епископ-

ску управу. Али он не би могао ни свештене службе да обавља, јер би то било низвођење епископа на презвитерски ступањ. Он не би могао бити ни јеромонах, него тек монах. Био би лишен права на управу, и свештено дејствовање.

„Светогрђе је низводити епископа на презвитерски ступањ. Него, ако због каквог оправданог узрока такви морају бити уклоњени са епископске службе, у такоме случају не требају заузимати ни презвитерскога мјеста...“ /29. канон IV Вас. Саб./

Канон каже: „ако због каквог оправданог узрока такви морају бити уклоњени са епископске службе“. Свакако је оправдан узрок кад епископ сам себе уклања од епископске службе. /Питање места, где се налази манастир, у који је епископ поступио је од интереса у спречавању појаве – два епископа у једном граду./

Видимо да 2. канон X Пом. Саб. предавање епископа монашком животу третира у свему као преступ. Стога је погрешно сматрати да монашки постриг гаси епископство. Заправо, како сам канон каже, предавање епископа монашком животу јесте самоуклањање истога од архијерејскога ступња. Да ли се одавде може закључити да монах после посвећења за епископа не може више испуњавати завет послушности?

Не може! Али завет послушности епископ не може испуњавати на начин на који је био обавезан кад је тек ступао у монаштво. Но није епископ једини чин који спречава човека да завет послушности извршава на првообразан начин. Јеромонах такође не може да испуни у дословној тачности тај завет. На литургији коју служи он је у позицији да пази богослужбени ред, и да води рачуна коме ће дати Причешће. Такође, он је тај, који проповеда, и тумачећи Писмо учи, јер има презвитерски чин.

„Епископ, или презвитер, који занемарује клир или народ, и не поучава их благочестију, нека се одлучи; ако пак устраје у немару и безбрижности, нека се свргне.“ /58. канон Ап./

Не може се рећи да је јеромонах поштеђен ове обавезе јер га веже завет послушности.

„Идите, дакле, и научите све народе, крстећи их у име Оца и Сина и Светога Духа, учећи их да држе све што сам вам заповједио...“ /Матеј 28. 19. 20./

Јеромонах, сходно свом степену, има власт да крштава. Наведеним речима Господ истиче, да који крсти, тај мора и да поучава. Јеромонаху је поучавање присутно и обавезно. Он, дакле, поучавајући друге, излази из круга оних, који су тек положили монашки завет послушности, ушли у круг оних који уче друге /в. 2. канон X Пом. Саб./. Па опет, то им не смета да и даље буду монаси.

Ствар је очитија у случају игумана. Из речи монашког завета послушности видимо да се човек заветује на послушност игуману, што осликава његова јуридикчка права према свом братству. Управљајући манастирским животом, он штити поредак и црквена правила, он даје задужења /послушања/, он нешто одобри или не одобри. Сходно Др. Митровићу, могли бисмо закључити да игуман није монах, јер ни најсавеснији игуман не може одржати свој завет послушности, јер га тај завет спречава у вршењу игуманске дужности. А игуман је монах, и то први монах свога братства.

Коме је игуман послушан? Сам себи. Свакако не. Послушан је свом епископу.

„...И монаси свакога града и свакога мјеста нека буду потчињени епископу...“ /4. канон IV Вас. Саб./

Чак и када поставља чаце за свој манастир, игуман одржава монашку послушност, послушношћу према своме епископу. Послушност игумана епископу није садржана у тексту монашког завета послушности, али се подразумева, обзиром на литургични карактер монашке уредбе и канонску одредбу 4. канона IV Вас. Сабора. Такође, није само игуман послушан епископу, него и сви монаси. Тако, ако игуман заповеда нешто што је противно Божијим заповестима или науци, или запушта дисциплину у манастиру у тој мери да је монасима врло тешко да одрже своје завете, тада нису дужни послушност исказивати игуману.

„Допуштено је калуђеру да се може уклонити из свога манастира ради три узрока: ако је игуман јеретик, ако је женскињама слободан улаз у манастир и ако се свјетовњачка дјеца уче у манастиру.“ /17. правило Никифора Исповедника/

Из поменутих разлога монах се може удаљити из свога манастира, а да не прекрши завет доживотног боравка у свом манастиру и послушности игуману. Свакако да се он неће удаљити било где, по својој вољи, него тамо где га упуту његов епископ. У томе се послушношћу епископу утврђује завет послужности игуману кад се чини да је повређен.

„...Ако је у осталом епископ освједочен о побожности и чистоћи живота некојих монаха, пак захтје их премјестити у други манастир... или нађе, да их пошаље и у свјетску какву кућу... или просуди, да их у друго какво мјесто стави, у такоме случају не потпадају осуди ни они који их примају, ни сами монаси.“ /4. канон IX Пом. Саб./

Канон на општи начин /па дакле и у случају „три узрока“ Св. Никифора Исповедника/ признаје да епископ по својој освједочености, или просуђивању, може монаха по својој вољи ставити на место где ће то бити најцелисходније. Дакле, завет послушности игуману,

није завет који одузима монаху слободу и ставља је у руке игумана да с њом чини шта хоће. Игуман је у власти над монасима, тек ако врши своју дужност по заповести и науци Божијој. А монаси су и поред завета власни да више слушају Бога, него човека. Смисао завета послушности јесте у укидању самовоље и добровољно потчињавање Божијој вољи.

Зато се духовно дорастао монах и поставља за игумана, да држећи се Божијега наука и реда, може у томе држати своје монахе. Отуда му је и дана власт над њима. И та власт испуњава дужност игумана, истовремено га држећи у потчињености Богу и своме епископу. Одавде се види да монашки завет послушности у тексту који се помиње при ступању у монаштво јесте прилагођен степену почитника, будући да завет даје искушеник непосредно пре монашкога пострига. Надаље, монах може са узрастањем да добија и таква послушања, која завет послушности само у начину испуњавања мења. Али у суштини монах остаје везан на послушност Богу и вишој црквеној власти, био он само обичан монах, или економ манастира, или у клиру, или игуман...

Епископ јесте пастир повереног му народа. У стварима од значаја само за његову епископију он јесте самосталан, али није, и поред назива „онај који заповиједа“ /14. канон Сард. Саб./, недодирљиви апсолутиста. Његове одлуке могу бити предмет провере од стране Сабора /в. нпр. 26. и 33. канон Карт. Саб./, али док Сабор не одлучи другачије, постоји претпоставка да је његова одлука исправна /в. 5. канон I Вас. Саб. и др./. Већ у овоме се види да и епископ мора да исказује послушност свом Сабору.

„...Који дакле, презирући оно, што је од свију установљено, и тежећи да угоди већма гордости и продржљивости, него ли Богу, усуди се урадити што друго, нека зна већ, да је тиме подвргао себе да пред судом одговара, и да част и достојанство епископа губи...“ /20. канон Сард. Саб./

Канон послушност епископа саборским установама, посматра као паралелну послушност Богу, чиме се истиче да и епископ има као и монах двоструку послушност. Богу и вишој црквеној власти, своме Сабору. Тако, не видимо зашто би монашки завет послушности био у опреци са положајем и правима епископа, како мисли Др. Митровић, наравно ако је дат пре епископске хиротоније. Тим пре што јеромонах на чину епископске хиротоније не напушта своје монашке завете, нити их се одриче. На пример:

„Антоније, по милости Божијој, јеромонах, кандидат за Цариграда – Новог Рима и Васељенскога патријарха.“ /Никлошић и Miller. Acta Patriarharus II Vindobonae 1862.год. стр. 112./

Овим је речима себе титулисао 1389. године, јануара месеца, индикта дванаестога, Антоније јеромонах, пре и после вероиспове-

дања и очитовања своје сагласности са ранијим саборским установама. Ту нема ни трага од његовог напуштања или одрицања монашких завета. Напротив, он и пре и после, истиче себе као по милости Божијој јеромонаха. Дакле, истиче своју везаност монашким заветима и то по милости Божијој. Тиме као да понавља, као да сведочи, пред Богом у Цркви, да је оно што јесте – монах, по милости /устројству/ Божијој.

„Који су за епископе постављени били, а у епархији, за коју су одређени, нијесу били примљени, ако такви замисле у друге епархије насртати, и насиља противу законитих предстојника чинити, и подизати противу њих буне, имају бити одлучени. Ако желе да сједе у презвитеријату у ономе мјесту, гдје су прије били презвитери, нека им се та част не одриче; али ако почну смутње заводити и противу тамошњих епископа, нека се лише и презвитерске части, и нека се свргну.“ /18. канон Анк. Саб./

Канон штити власт законитих епископа од насртаја оних епископа, који не могу да заузму своје престоле. Такви, ако насрну на друге, њима туђе престоле, имају бити одлучени, али им при том треба, ако желе, задржати част седења „у презвитеријату у ономе мјесту, гдје су прије били презвитери“. Изузетно јасно. За епископе монашког чина, то је место – манастир у коме су били јеромонаси, и ту, у том манастиру могу уживати само част јеромонаха. Уколико би Др. Митровић био у праву када тврди да епископ постављањем престаје да буде монах, тада би се поставило питање, – које би то место било где би дотични могао да ужива част презвитерску, јер канон инсистира да то буде место где је пре постављења за епископа, био презвитер. Ово инсистирање је схватљиво ако се узме у обзир главни циљ канона – заштита власти законитих епископа. Наиме, седећи у оном месту у коме је био јеромонах, и то у тој, монашко–презвитерској части, одлучени због насртаја епископ, изражава своје кајање, и уједно исказује нужну покорност према ономе који му је „до јуче“ био епископ, и коме је тада такође био покоран. Ако то није манастир, које је то место? А, ако то јесте манастир, онда епископ јесте монах.

У складу са 2. каноном X Пом. Саб. епископ монашког порекла, ако зажели да се преда монашком животу и да стави себе на место кајања, па обавестивши о томе Сабор, оде у манастир, тиме заувек губи право на епископску управу, и право на било какву свештену службу. Сабор може у конкретном случају због неких разлога, да му остави само уживање обележја части и имена епископа. Но, мислимо да би искрена његова жеља за предавањем себе месту кајања по првообразно датим заветима или заветима велике схиме, требала да резултира његовим одбијањем остављене му части и имена епископа. Ово тим пре што је он таквим чином, понизио епископско достојанство, и сам себе уклонио од истога.

У овоме је занимљиво да Сабор није у могућности да спречи одлазак тога човека /епископа/ у манастир. И то не због тога што, по Др. Митровићу, завети гасе епископство, већ због канонске установе 43. канона Трул. Сабора:

„Слободно је христјанину, да изабере подвижнички живот, и да ослободивши се послова бурнога живота, поступи у манастир и на монашки се начин постриже, без обзира на пријеступе, у које је прије могао бити затечен. Јер је Спаситељ наш казао: *Који долази к мени, нећу га исцјерати ван.* А дочим монашко живљење представља нам живот кајања, ми одобравамо ономе, који му се искрено одаје; нити му икакав пређашњи поступак може запријечити, да испуни своју намјеру.“

Нико не може, ни због каквог поступка или греха, да одбије од монашког живота, од живота на месту кајања, никаквог хришћанина, па дакле ни епископа, било да он полаже завет и узима монашки постриг, било да се жели вратити првобитном испуњавању монашких завета и живљењу у манастиру. Јер, и та тзв. велика схима није друго до она прва, мала схима, само што су сада обавезе још више продубљене. Не добија великосхимник нови анђелски образ, јер постоји само један, који се добија монашким постригом, оним наиме у малу схиму.

Било да епископ, који је изабран из реда монаха, положи завете велике схиме, било да фактички стави себе на место кајања према раније даним монашким заветима, Сабор не може да спречи одлазак тога у манастир. Ово пак значи да је такав епископ и по епископској хиротонији извршеној над њим, остао монах, остао везан монашким заветима *!/,* слободан да их испуњава на првобитан начин, да их чак и поштрава */велика схима/,* уз канонске последице, али без губитка монашкога чина.

Све то потврђује пракса. Епископ Тимочки Мелетије представио се у Господу као сабрат манастира Хиландар. Митрополит Данило Црногорско–брдски и приморски представио се у Господу као сабрат манастира цетињскога. Није толико важно на који су начин они отишли са епископске управе, колико је важно да су по одласку до последњег даха живели у монашком братству, а монашки завет су дали пре свог постављења за епископе. Осим ових, има још много сличних примера из даље прошлости.

ТЕСТАМЕНТ ЕПИСКОПА – МОНАХА

За епископа, који је био изабран из реда монаха, до сад смо углавном користили назив – епископ монашког порекла. Тај израз није најправилнији, јер указује само на то да дотични епископ јесте

био у монашком чину пре над њим извршене епископске хиротоније, али не говори у ком чину он јесте док је епископ. По разматрању тога проблема, слободни смо употребити термин – епископ-монах.

Какав може бити тестамент епископа-монаха? Ово је завршно питање нашег рада.

„Исто се тако установљује, да епископи, презвитери, ђакони и сви уопће клирици, који ништа немају, пак пошто су произведени, и за вријеме свога епископства или клириштва купе на своје име или поља, или ма каква било имања, нека се сматрају, као да су присвојили добра, која Господу припадају, осим случаја, да послушају опомену и уступе све Цркви. Пријеђе ли пак што у њихову својину, или услијед чије даровштине, или по нашљедству од родбине, нека тиме располажу, како им се најбоље свиди. Али ако то једном обећају Цркви, пак се послуже повуку натраг, нека се сматрају недостојнима црквене части, као неваљали.“ /32. канон Карт. Саб./

Канон представља синтезу 38. 40. и 41. канона Апостолског. „Нека су тачно познате ствари епископове /ако таквих има/ и тачно познате Господње“ /40. канон Ап./ Начело тачне познатости ствари епископових и ствари Господњих чини да приватне ствари епископове, тј. његова имовина, није његова приватна, скоро тајна ствар. Епископове ствари морају бити познате Цркви, и то за сво време његовог епископовања. Одредба 32. канона Карт. Саб. ово начело проширује на све клирике.

Уколико се нађе епископ, који у време свога постављања, није имао ништа свога, а потом током својега епископства стекне „поља или ма каква било имања“ на своје име, осим случаја да је то стекао услед чијег дара или по наследству од родбине, тај је дужан све уступити Цркви, или ће се сматрати да је присвојио добра, која Господу припадају /в. 38. канон Ап./ Овим се уводи начело неоснованог богаћења епископа.

Епископ, који нема своје имовине, може за подмирење својих неопходних потреба узимати од црквених ствари /в. 41. канон Ап./, али се не сме бавити световним или нечасним пословима, или своју похлепу задовољавати симонијом. Дакле, осим онога, што би можда добио или наследио, епископ може, ако нема одраније своје имовине, исту стећи, и за њу куповати ствари, било покретне или непокретне, а на своје име их водити, само узимањем од црквених ствари. Но, овако стицање епископове имовине није ничим оправдано, јер прелази у присвајање Господњих добара. Стога је такав епископ дужан да за живота, или бар после смрти, тестаментом, овакву имовину поврати Цркви /в. Ат. Синт. I 239–241/.

Епископ, који нема ништа свога у време својега постављања, јесте управо и увек епископ-монах. Епископ-монах такође не може

стицати у својину дароване, или наслеђене ствари.³ Епископ-монах, дакле, не може имати ништа свога. Ако би се приметило да епископ-монах има своје имовине, морао би се опоменути да то уступи Цркви. Не послуша ли опомену, одговараће за присвајање Господњих добара, или за прикривање онога што је обавезан као монах /в. 6. канон IX Пом. Саб./ од свога уступити на општу корист. Све што би епископ-монах имао, представљало би његово неосновано богаћење.

Епископ-монах немајући ништа свога, не може никоме ништа даривати или завештавати /упор. са 38. и 40. каноном Ап./ Даривање или завештавање добара, која су узета од црквених ствари, такође је облик присвајања добара, која Господу припадају.

Како је поседовање имовине смисао тестаментa, могло би се закључити да би тестамент епископа-монаха био бесмислен, или би могло да се посумња да епископ-монах тестаментом предаје другој особи ствари које су црквене /в. 32. канон Карт. Саб./.

„Који се епископ, или игуман, затече, да поља, што епископији или манастиру припадају, уступа светској власти, или предаје другој особи ... епископ, или игуман, који то учини, нека се изагне; епископ из епископије, а игуман из манастира, као такови, који немилу расипљу оно што нијесу стекли.“ /12. канон VII Вас. Саб./

Међутим, тестаментом се имовина констатује, њиме се, такође, извесна лица искључују из реда наследника. Канони /81. Карт. Саб./ налажу епископу да сачини тестамент чим је постављен за епископа, а епископ црквене ствари, које је из неких разлога водио на своје име, може и тестаментом да поврати Цркви. Постојање тестаментa, не сме бити разлог сумње на епископа-монаха.

Епископ мора водити старање о црквеној имовини. При томе, он мора отклонити сваку могућност да његова смрт буде повод неким његовим рођацима, да користећи се државним законом наследе црквене ствари. Јер, ако канон /81. Карт. Саб./ прети постхумном анатемом епископу који завешта, или небригом допусти да *његове ствари* наследе јеретици, или јелини, колико више се прети епископу, ако допусти да *црквене ствари* исти наследе, или просто, да постану приватна својина?

Надаље, епископ је дужан да спречи сваки могући судски спор поводом његове смрти, да се не би његово име излагало злим гласовима /в. 40. канон Ап./ Ово је последица његове обавезе да архијерејско достојанство не излаже понижењу.

³ Изузетак дара или наслеђа, у 32. канону Карт. Саб. не важи код епископа-монаха, јер је монах.

У овоме се види смисао тестамена епископа-монаха. Он мора сачинити свој тестамент одмах по постављењу своје, и то тестамент по закону државноме беспрекоран, а по садржини потпуно у складу са својим епископским и монашким чином.

Епископ монах је дужан, да у тестаменту констатује да нема никакве имовине као своје, која би могла сачињавати његову заоставштину. Он мора истаћи да су све ствари које користи – црквене. Такође, он мора све ствари које се из неког разлога у државним регистрима воде на његово име /а тога данас има/ вратити Цркви. Он се мора осврнути на сва лица, која би имала право на нужни део, да искључи из наслеђа, и да им запрети да не воде спор са Црквом око његовог тестамена.

Поред свега што је Црква предузела, поред тога што су епископи уједно и монаси, данас у неочекивано много случајева не зна се тачно имовина Господња, а чак и некретнине се воде на име епископа. Тестамент је средство које може помоћи да црквена имовина не постане приватна. Али тестамент не може разрешити појаву да се не зна у потпуности шта је црквена имовина, и да епископи-монаси воде на своје име некретнине, које Господу припадају. Сама чињеница да овај проблем постоји упућује на то да га Сабор Српске Цркве мора решити. Јер, поновимо, постоји неоправдано богаћење епископа-монаха. Имена и ствари нећемо овде наводити, јер:

„...прекомјерно смућује, и највећу жалост наноси најблагочастивијим епископима, ма гдје они били, кад се истражују од њих рачуни у погледу различитих потрошака, што им се случавају, било из црквених доходака, било од плодова, што се са других страна добијају... Скупощјености и непокретне имовине морају бити очуване Црквама у свој цјелини; а наспрам оних, који у опредељено вријеме управљају божанственим свештенством, мора се имати пуно поуздање односно издржавања са њихове стране потрошака, што се случавају.“ /2. канон Кирила Александријскога/

Жељко Которанин

О ПЕТОКЊИЖЈУ МОЈСИЈЕВОМ

КЊИГА ПРВА МОЈСИЈЕВА

Књига прва Мојсијева, у Септуагинти названа Књига Постан-ка (гр. *ḡenesis*, хеб. *б'реший*), својим садржајем представља основу целог Старог завета. У њој хебрејски богонадахнути писац у најши-рим оквирима открива библијски смисао стварања и свештене исто-рије. Смисаоно поставља (гл. 1–11) темеље основним старозавет-ним мислима о Богу створитељу и господару света и повести, који изабира и штити најпре праоце, патријархе, а затим њихов народ, Јевреје, са којима почиње спасење целог човечанства (гл. 12–50).

Првих једанаест глава се разликују од осталог дела књиге тиме што обрађују општечовечанска питања о пореклу и судбини човека, о проблемима добра и зла и сл. То су иначе средишња питања и тема мудросне литературе 5. и 4. века пре Христа. С друге стране јасно знамо да Израелца тог времена у првом реду занима сопствена прошлост. За своју, религијски схваћену историју, Јевреји имају истанчан смисао. На темељу ових сазнања данас се уопште сматра да су почетних једанаест глава редиговане у 5. и 4. веку. Израил је тада, пошто је кроз дуге векове своје историје доживљавао Бога – Бога историје, дошао у додир са другим народима, посебно са спеку-лативним Грцима. Синтезу повесног доживљавања Бога и спеку-лативног разматрања налазимо у мудросној литератури. Ту спадају и ова поглавља Прве Мојсијеве књиге. Мисаоним разрађивањем ис-куства о Богу историје, у овој књизи, долазимо до спекулативног појма о Богу створитељу. У том су духу сада коначно редигована прастара предања и, следећи логику композиције, стављена на поче-так Библије, дакле на месту где још нисмо могли да уђемо у библи-јски језик и менталитет. Психолошки је лако могуће да их савре-мени читалац уместо библијским, чита својим природно научним очима, што води у квалитативно несхватање библијске поруке. Овде ваља имати на уму да су ова поглавља настала у семитској сре-дини и да им одатле треба тражити смисао.

Нити Књига постања, нити Библија у целости, не могу се узети као извор природно научних истраживања. Ова књига је писана с

намером да се религијски осмисли свет и догађаји у њему. Појмови о свету и природи припадају времену и средини у којима су настали.

ДРУГА КЊИГА МОЈСИЈЕВА

Изворни текст назива ову књигу по почетним речима *веелешемой̄* (ово су имена). Септуагинта назива ову књигу према садржају *ексодос*, а по овоме и Вулгата Другу књигу Мојсијеву назива *ексодус*. Словенски назив је *Исход*, а српски *Излазак*.

У средишту целе израиљске историје, како сведоче Псалми 43. и 113. и многи други библијски текстови, налази се излазак из Египта и склапање синајског Савеза. То су управо теме Друге књиге Мојсијеве. Прва књига Мојсијева завршава се Јосифовом надом и поруком: „Ја ћу ускоро умријети; али ће вас зацијело Бог походити, и извешће вас из ове земље у земљу за коју се заклео Авраму, Исаку и Јакову.“ (Пост. 50, 24) Књига изласка надовезује се на завршетак Јосифове поруке и описује излазак Израиљаца из ропства. Неподношљиво стање Јевреја у Египту свршило се ослободилачким захватом Божјим. Они су у том изласку упознали Бога као доброг помоћника и заштитника и осетили дубоку захвалност према њему. Та спознаја је родила плодове одушевљења који су Мојсију омогућили да од дванаест племена створи један народ коме је усадио наду и поуздање у бољу будућност зајемчену синајским Заветом и који је као Божји народ кроз пустињу довео у предворје Обећане земље.

Историјски садржај ових светих предања потврђен је многим археолошким налазима у Египту и Палестини. Према њима се, у складу са библијском хронологијом, излазак из Египта смешта у 13. век пре Христа. Али историчност ни у овим описима није темељно обрађена, мада је битна. Израелски народ је поводом ових догађаја установио велике празнике, као што су Пасха и празник Педесетнице који су били живо присутни кроз целу свештену историју и ушли су у Нови Завет као симболи спасења.

Књига се дели у два одсека: избављење из Египта (1, 1–15, 21) и склапање синајског Савеза, са обредним прописима богослужења (19, 1–40, 38). Међусобно их повезује извештај о путовању кроз Пустињу (15, 22–18, 27).

У Другој књизи Мојсијевој сам Мојсије је истакнут као посредник и вођа народа. Као што Авраам остаје кроз целу Библију човек вере, тако Мојсије остаје човек Закона. Мојсије поставља изабраном народу темеље, темеље на којима ће каснија покољења градити духовну свест изабраног народа.

ТРЕЋА КЊИГА МОЈСИЈЕВА

Трећа књига Мојсијева се назива Левитска. Она је у првом реду књига култа. Носи име по свештеницима који су припадали Левијевом племену. (Види Књигу Лев. од гл. 8. до 10) Извештаји те књиге врло су значајни за разумевање јеврејства, а пружају и велики допринос историји религија уопште.

Књига се може садржајно сматрати синтетичким приказом жртава свештенства и литургијске праксе у јеврејству. Своје последње сређивање доживљава после изгнанства, али доноси прописе из далеке прошлости. Неки од њих потичу из хананског култа, други из асирско–вавилонских и египатских закона, што уопште не одузима ништа од божанске инспирације ових сакралних текстова. Нека свештена предања потичу из времена после Мојсија, а нека пре Мојсија. Тој разноврсној оријенталној баштини Јевреји су уткали свој дух, сачуван од праотаца током векова.

Књига се дели на одсеке:

(1) Жртвени обредник (1–7. гл.). У њему налазимо набројане жртвене приносе Јевреја као номада.

(2) Посвета права и дужности свештеника (8–10 гл.). Истиче свештенство и левитство као законито представништво култа. С том службом свештеника и левита је повезана служба тумачења воље Божје. Будући да они делују из средишта јудаизма (Храма), њихов је утицај веома јак и служба Богу прожима сав друштвени живот Израела.

(3) Обредна чистоћа и нечистоћа (од 11–16 гл.). Сви оријентални табуи што су их Израелци чували у своме друштвеном животу добијају у Библији религијски значај па се узаконјују и религијским прописима. За Библију не постоји тако подела на профане и религијозне манифестације живота.

(4) Закон светости. У духу свештеничког предања вршење свих обредних прописа омогућавало је људима сусрет са светим Богом. Колико је узаконивање целокупног живота и разрађивање Закона у појединости могло сачувати изабрани народ као одељену и свету заједницу, толико је могло довести и заиста довело до Јеврејског формализма, који ће доћи до кулминације код фарисеја и који ће оштро осудити Исус Христос и његови апостоли.

ЧЕТВРТА КЊИГА МОЈСИЈЕВА

Наслов ове књиге у Јеврејској Библији гласи: *У Пустњи*. Тај наслов више одговара садржају књиге него наслов *Бројеви*. Овај се односи само на прва поглавља и на неке делове, а не на садржај целе

књиге. Од грчког превода Септуагинте преузели су га сви остали, па и наш превод.

Књига се дели на следеће одсеке: Припрема за одлазак са Синаја (1, 1–10, 10); Путовање према Кадешу, одакле је извршен напад на јужни Ханан (10, 11–21, 13); Пут од Кадеша до Трансјорданије (21, 14–36, 13). Читалац ће у књизи Бројева лако уочити многе сличности са извештајем Левитског законика и Књиге Изласка. То су особито поглавља 1–10, 15–19 и 28–30. Извор је те сличности свима заједничко свештеничко предање. Али се књига Бројева не наставља ни на Егзодус ни на Левитску књигу. Она садржи врло стара предања која су заједничка свим књигама Пето-књижја. Савремени библисти сматрају да је њена последња редакција била у време после вавилонског ропства. Сврха је књиге да раздвојене религијске заједнице утврди на старим освештаним предањима који говоре о догађајима из пустиње. Према тим предањима Мојсије је стварао религиозну свест свога народа на основу јединствене вере, једнога култа, истих закона и верности истом Савезу. Сувопарна набрајања родословља по којима књига и добија име Бројеви има за циљ да Јеврејима предочи једнакост њихове крви. А примерима из проласка пустињом Књига поучава народ да је Бог њихов сапутник у току њиховог историјског хода. Као што је био присутан у Скинији у пустињи такође је присутан у Храму у Јерусалиму. Неволје у дијаспори, и оне у пустињи, треба да буду поука како Бог искушава и одгаја народ, а не повод за противљење Њему.

У овој се књизи непрестано преплићу историјски догађаји са законским прописима. То сведочи да се закони темеље на повести и да повест учи шта значи одржавање или кршење прописа; шта значи верност, а шта неверност према Богу сапутнику.

ПЕТА КЊИГА МОЈСИЈЕВА

Књига *Поновљених закона* (гр. *деуџерономиј*) уско је повезана са општенародном верском обновом коју је уз помоћ пророка Јеремије спровео цар Јосија (око 621. год. пре Христа). Темелј те побожне реформе, према 2. Цар 22–23, јесте „Књига закона“ нађена у Храму. Та књига је *Поновљени закон*.

Цареви пре Јосије, посебно безбожни Манасија (2. Цар 21), нису водили народ према обећањима датим Богу при склапању Завета на Синају. Пронађени Закон је побожног Јосију упозорио на те обавезе. Зато он са целим народом обнавља Савез са Богом (2. Цар 23 1–3).

Поновљени закон, међутим, није само поновљени, него је свим *обновљени* Мојсијев Закон, примењен и прилагођен приликама и потребама Јосијиног времена. Он је, тако можемо рећи, дух

Мојсијевог Закона заодевен у рухо обновитељског религиозног заноса Јосијиног времена. Одатле специфична тематика ове књиге. Док је први Мојсијев Закон, сачуван у старијим деловима Пето-књижја, упућен заједници која живи у веома примитивним условима, бави се сточарством, још не познаје Цара, дотле се Пета књига Мојсијева обраћа људима који већ познају судије, царе, свештенике и пророке, обраћа се људима које дотиче хумани позив на захвалност и љубав према Богу (уп. Понз. 6, 4), а не строгост, претња и крутост према заклетви. Зато су омиљене теме Поновљеног закона: Израил је народ Божји (Понз. 4, 24), народ изабрани (Понз. 7, 6), Његов сабор (Понз. 5, 19); зато су сви Јевреји браћа (Понз. 15, 7). Све ове њихове повластице плод су ванредне, „љубоморне“ (Понз. 6, 5) љубави Божје (Понз. 7, 8). Зато су Јевреји позвани да Богу узврате ту љубав, да га љубе „свим срцем својим, свом душом својом и свом снагом својом“ (Понз. 6, 4) и да признају како их он „васпитава и поправља као што отац васпитава сина свог“ (Понз. 8, 5). Закон за Јевреје није више неумољиви императив, него „Реч сасвим близу тебе, у твојим устима и у твојем срцу да је вршиш“ (Понз. 31, 14). С правом је Пета књига Мојсијева, од модерних теолога, названа „Теологијом Божјег народа и животворне Речи“.

Горан Раденковић

У СЛУЖБИ МИРУ

Част нам је Светом архијерејском синоду поднети извештај о мировној мисији делегације Српске Православне Цркве коју су по одлуци Синода од 1. фебруара 1999. године сачињавали: Његово Високопреосвештенство Митрополит црногорско-приморски г. Амфилохије, Епископ рашко-призренски Г-н Артемије, председник Српског покрета отпора – демократски покрет г-н Момчило Трајковић, проф. г-н Душан Батаковић и протосинђел Сава (Јањић) сабрат манастира Високи Дечани. Делегација је у мисији мира боравила у Француској од 07. до 12. фебруара ове г., а у Америци (без Митрополита Амфилохија) од 12. до 18. фебруара.

У току боравка у Француској делегација СПЦ коју је предводио Митрополит црногорско-приморски Амфилохије, имала је сусрет са г-ном Аленом Рујаром из Министарства иностраних послова Француске, коме је изложила ставове СПЦ и представника косовско-метохијских Срба поводом мировних преговора у Рамбујеу. Посебно је истакнута забринутост делегације да интереси српског народа и наше Цркве не буду на одговарајући начин представљени у току преговора, што би могло да доведе до прихватања решења неповољног по косовско-метохијске Србе, а то би условили њихово масовно иселење са Косова и Метохије.

У случају да међународна заједница ипак устраје у тражењу територијалног решења у виду успостављања специјалног статуса за Косово и Метохију, као територије издвојене из државе Србије, и наметне такво решење преговарачким странама у Рамбујеу, делегација је истакла мишљење да у том случају и српски народ мора да добије могућност да своја права и везу са матицом Србијом осигура на територијалан начин, кантонизацијом Косова и Метохије. У том случају би подручја где српски народ живи у већини имала локалну српску администрацију, полицију, судство и школство према постојећем предлогу о кантонизацији који је сачинио Институт за геополитичке студије из Београда, а који је предат лично у руке г-ну Рујару са молбом да га достави преговарачима у Рамбујеу. Мишљење делегације јесте да се у таквим условима једино кантонизацијом Косова и Метохије може обезбедити довољно сигурности за

останак и опстанак нашег народа и наших светиња на тим историјским просторима.

У намери да се и пред међународном јавношћу и светским медијима чује глас СПЦ и српског народа Косова и Метохије и укаже на озбиљну забринутост за нашу будућност тамо, Епископ Артемије, г. Трајковић, проф. Батаковић и протосинђел Сава посетили су Рамбује где је пред бројним страним и домаћим новинарима одржана прес конференција. Том приликом истакнуто је да делегација Републике Србије у Рамбујеу, нажалост, представља делегацију две партије (СПС и ЈУЛ), а не српског народа. Наглашено је да су сва досадашња настојања СПЦ да државним органима Србије укаже на ставове Цркве поводом ситуације на Косову и Метохији до сада била игнорисана, као и то да Црква уопште није консултована поводом преговора у Рамбујеу.

Посебно је наглашено да српски народ на Косову и Метохији не може да прихвати да се нађе у положају националне мањине и грађана другог реда у својој сопственој земљи на којој живи скоро хиљаду година и где се налазе наше најзначајније светиње. Такође је истакнуто да интереси нашег народа и свих других националних заједница могу сасвим праведно бити очувани уколико се Косово и Метохија задрже у уставно-правном поретку државе Србије. Да би се то остварило, поновљено је још једном, неопходна је демократизација Србије и целокупног региона Балкана, чиме би се створили услови да се права свих грађана у нашој земљи очувају на један демократски начин без промене међународно признатих граница.

Као и више пута до сада, делегација СПЦ је изразила дубоко жаљење због бројних невиних жртава на обе стране, као последица оружаних сукоба у јужној српској покрајини и отворено позвала на хитну обуставу насиља.

У току боравка у Француској делегација је имала више контаката са средствима информисања, дала више интервјуа часописима „L’Mond“, „l’Ekspres“ као и новинарима више телевизијских агенција.

Након петодневног боравка у Француској, делегација СПЦ и косовско-метохијских Срба (без Митрополита Амфилохија) отпутовала је за САД одазивајући се позиву групе угледних сенатора из комитета за спољнополитичке односе америчког Сената. У току шестодневног боравка у Америци делегација је имала прилику да се сретне са низом угледних личности из америчког политичког живота, да посети и одржи предавања на неколико америчких института и универзитета.

Тако је делегација 15. фебруара посетила Њујорк где је одржано предавање у Савету за спољне односе (Council on Foreign Relations), организовано на позив г-ђе Uth Wedgwood, експерта за међународне организације и право при овој институцији. Овом значајном

скупу у Њујорку присуствовало је преко 30-ак угледних личности из Савета за спољне односе, Фондације за апел савести као и неколицина амбасадора при Уједињеним нацијама, међу којима је био и амбасадор В. Јовановић, шеф мисије СРЈ при Уједињеним нацијама.

На том скупу изложио сам своје виђење косовско-метохијског проблема у контексту преговора у Рамбујеу, посебно истакавши, као и много пута раније, да свака примена силе, па и она од стране међународне заједнице не може омогућити мирно и трајно решење тога проблема. Једнострано притисци и претње НАТО снагама усмерени само против Србије најалост, у великој мери охрабрују албанске екстремисте који отворено призивају долазак и распоређивање оружаних снага Атланског савеза. С друге стране НАТО протекторат над Косовом, који се сви више заговара као једино могуће решење, омогућило би издвајање Косова и Метохије из Србије што би угрозило опстанак српског народа на тим просторима.

Г. Трајковић и г. Батаковић говорили су детаљније о политичким и историјским аспектима косовско-метохијског питања, при чему је поново истакнута озбиљна забринутост делегације да етнички приступ решавању овог питања од стране међународне заједнице угрожава опстанак не-албанског, посебно српског, становништва на територији Косова и Метохије, где би се по плану контакт групе успоставила албанска аутономија.

Протосинђел Сава је у свом делу предавања говорио о улози СПЦ у јачању мера узајамног поверења у међунационалним односима. Истакао је улогу Православне Цркве у хуманитарном раду, посебно манастира Високи Дечани. У сарадњи са Међународном православном организацијом (ИОСС) братство овог манастира на челу са игуманом Теодосијем развило је активну хуманитарну делатност којом се једнако помажу сви становници дечанског краја без обзира на њихову националну и верску припадност. Истакнуто је да Црква са својим отвореним противљењем екстремном национализму на обе стране, осудом насиља као и активним трудом на плану помирења и међусобног поверења представља кључни фактор мира на тим просторима. Најалост, примећено је да овакви ставови и активности не постоје са друге стране што увелико отежава процес успостављања мера поверења.

Делегација је 16. фебруара имала богат програм активности. Најпре је ујутру посетила амерички Сенат где је одржан брифинг са службеницима кабинета неколицине угледних америчких сенатора. Након тога, на угледном вашингтонском институту „Cato“ (Кејто) одржана је панел дискусија на тему: „Косово – изгледи и опасности НАТО интервенције“. У панел дискусији су учествовали пуковник америчке војске Хари Самерс, предавач на Војној Академији, г. Иво Далдер представник института Брукингс из Вашингтона, г. Гери Демпси, спољно политички аналитичар института „Като“ и про-

тиснџел Сава Јањић, члан делегације Српске Православне Цркве. Панел је водио г. Карпенгер са института „Като“. Дискусија се водила углавном око питања последица евентуалне НАТО интервенције на Косову и Метохији као и оправданости распоређивања америчких снага на Косову и Метохији.

Док су пуковник Самерс и г. Демпси изразили отворено противљење НАТО интервенцији која би могла да увуче САД у још једну неизвесну одисеју без јасних политичких и националних циљева, дотле је проф. Дадлер изразио мишљење да би једино распоређивање копнених НАТО снага уз учешће америчког континента омогућило да се оствари и одржи мир на Балкану. Сва тројица говорника су се сложила да се нипошто не сме дозволити да НАТО постане ваздухопловна снага ОВК.

Протосинџел Сава је у име српске делегације истакао да се демократско решење, које једино може довести до трајног мира на Косову и Метохији, не може наметати оружјем већ мора бити обојстрано прихваћено и спроведено од обе стране у сукобу. Шта више, истакао је представник СПЦ, НАТО интервенција могла би уместо прекида сукоба да доведе до појачане радикализације делова ОВК, који би покушали да избегну разоружавање, али и незадовољних косовских Срба, што би стране трупе довело у веома незавидан положај. Наглашено је да Српска Православна Црква сматра да би се НАТО снаге распоређивањем на Косову и Метохији нашле нежељено у функцији коначне сецесије ове покрајине од Србије и биле би искоришћене као непосредна подршка идеји независности Косова и Метохије. На тај начин би међународне снаге де факто подстакле процес исељавања косовско-метохијских Срба, и поднеле одговорност за етничко чишћење те јужне српске покрајине од Срба.

Поред тога долазак НАТО снага или могућа војна интервенција НАТО ваздухопловства по циљевима у Србији, у великој мери би оснажили председника Милошевића и његов аутократски режим, док би српски народ поднео незаслужено највећа страдања. Овакав развој догађаја би озбиљно успорио процес демократизације Србије и Црне Горе и оснажио недемократске и радикалне снаге које, желећи да избегну одговорност за своју неуспелу политику на Косову и Метохији, распирују параноичну ксенофобију у народу путем медија.

Као алтернативу распоређивању копнених снага НАТО на Косову и Метохији, протосинџел Сава је у име српске делегације предложио да се поред досадашњег једностраног притиска само на једну, српску страну, такође учине кораци код стране међународне заједнице како би се обесхрабрила тзв. ОВК да настави са даљим терористичким оружаним активностима које за циљ имају да спровоцирају НАТО интервенцију. Без уравнотеженог притиска на обе стране немогуће је сачувати трајно примирје и постићи праведан

мир. Споразум Холбрук-Милошевић није донео жељене резултате управо зато што су претње и притисци били усмерени само на једну страну у сукобу, што је албанска страна протумачила као подршку њеним екстремним циљевима. С друге стране режим у Београду мора да схвати да без процеса демократизације и настављањем политике репресије несвесно даје легитимитет и индиректну подршку оружаном побуни косовских Албанаца. Стога, поред штапа међународна заједница мора да понуди и шаргарепу подстицањем процеса демократизације и то искључиво политичким и демократским средствима.

Уместо војног наметања решења, српска делегација истакла је да се коначно решење може наћи једино у контексту ширег процеса демократизације при чему би се ишло на шире процесе интеграције у Еврпу и свет, а не на даљу изолацију и фрагментацију Балкана прављењем нових Берлинских зидова и банаана-држава на почетку 21. века. У том процесу неопходно је да подједнако учествују и Срби и Албанци као и сви остали грађани наше земље.

У поподневним часовима делегација је имала сусрет са шефом кабинета сенатора Џорџа Војновића док је увече учествовала уживо у програму „Отворени студио“ Гласа Америке.

Сутрадан, 17. фебруара делегација је у преподневним сатима учествовала у разговору о Косову у „Atlantic Council“ – са тридесетак људи од утицаја на америчку политичку јавност. Активност се наставила после подне у „Woodrow Wilson Center“-у, где су углавном поновљени наши говори од јуче. Увече смо одржали предавање на Џорџ Вашингтон Универзитету пред Асоцијацијом српско-америчких студента, а затим се задржали у дужем слободном разговору са нашим студентима.

Задњи дан боравка у Америци, 18. фебруара, делегација је у јутарњим сатима одржала прес конференцију за америчке дневне листове у организацији „ICN“, а затим је Епископ Артемије дао интервју за „Newsweek“.

У преподневним сатима делегацију СПЦ је у Стејт Департменту примила државни секретар г-ђа Медлин Олбрајт. Једночасовном састанку су присуствовали најближи сарадници г-ђе Олбрајт: г. Гросман, помоћник државног секретара за Европу, г. Добинс, специјални изасланик за Балкан, г. Лексон, његов заменик, као и г. Вељко Сикирица, представник Епархије рашко-призренске у Вашингтону.

У току разговора Епископ Артемије и г. Трајковић су са својим сарадницима изнели ставове српске делегације, посебно нагласивши озбиљну забринутост за судбину косовско-метохијских Срба у светлу мировних преговора у Рамбујеу. Посебно је истакнуто чврсто уверење да свака употреба силе, ма са које стране, укључујући и НАТО, не може допринети мирном и трајном решењу проблема

које се мора тражити једино у процесу демократизације Србије, СРЈ и целог Балкана.

Српска делегација је још истакла да ће косовско-метохијски Срби тешко моћи да опстану на својим вековним просторима у условима мајоризације од стране етничких Албанаца уколико се не обезбеди заштита њихових права у оквиру установљеног поретка Србије. У том смислу и овде је презентована идеја кантонизације која предвиђа очување локалне српске полиције, судства и извршне власти у подручјима која су већим делом насељена српским становништвом, заједничка (мултиетничка) управа у градовима, као и посебна заштита верских објеката Српске Православне Цркве. Изложена је озбиљна забринутост да предложени план у Рамбујеу не обезбеђује довољне гаранције за опстанак српског народа и ствара услове сличне онима који су постојали пре 1989. године што може довести до нових таласа исељавања. Г. Трајковић је посебно нагласио да се нипошто не сме дозволити стварање новог „Берлинског зида“ између Срба са Косова и Метохије и оних у Србији.

Г-ђа Олбрајт и г. Гросман су говорили о томе да се итекако води рачуна о заштити српског народа на Косову и Метохији као и обезбеђењу основних права косовских Албанаца. Заправо високи амерички представници су истакли да решење косовског чвора треба да представља нови европски модел који ће омогућити демократско обезбеђење интереса различитих националних заједница у оквирима нове европске и светске геостратегије засноване на ширим интеграцијама.

Српска делегација је посебно изразила своју узнемиреност и забринутост због све јачих претњи бомбардовањем Србије и употребом НАТО снага за наметање мировног решења. Америчка страна је истакла да САД нису у конфликту са српским народом већ пре свега са недемократским режимом председника Милошевића који је одговоран за тренутну ситуацију на терену. Да ли ће бити бомбардовања или не, по речима Олбрајтове, зависиће искључиво од понашања председника Слободана Милошевића у току неколико наредних дана.

На крају разговора Епископ Артемије уручио је г-ђи Олбрајт припремљени текст са ставовима делегације СПЦ поводом доласка НАТО снага на Косово и Метохију. Тај текст у целини прилажемо уз овај извештај.

Светом архијерејском синоду одан у Господу

Епископ рашко-призренски
+ АРТЕМИЈЕ

ПРИЛОГ

Државни Секретар г-ђа Медлин Олбрајт
Стејт Департамент, Вашингтон Д.Ц.

Вашингтон Д.Ц.
18. фебруар, 1999.

Поштоана г-ђо Олбрајт

Ми, чланови мировне мисије Српске Православне Цркве са другим демократским снагама које раде на изградњи демократске власти засноване на владавини закона и интересима српског народа, искрено се радујемо због могућности да Вам лично пренесемо наше виђење кризе на Косову и Метохији. Ово је наша пета посета Вашингтону за годину дана и овај пут, као и увек до сада, настојимо да подстакнемо промене које би довеле до мира заснованог на легитимним, минималним интересима свих грађана Косова и Србије без обзира на њихово етничко порекло или верску припадност. Ми смо више пута упозоравали да уколико се не буде ишло овим правцем и уколико обе стране наставе са инсистирањем на максималистичким захтевима може само да дође до пораста насиља. Нажалост, наша упозорења нису била озбиљно схваћена и ситуација на терену је наставила да се погоршава.

У децембру 1998. године осам америчких сенатора писало је Председнику Клинтону предлажући промену америчке политике. Да је ова иницијатива на време прихваћена сигурно је дошло би до позитивних промена у нашој земљи. Посебно верујемо да америчка политика убудуће не би требало да буде вођена као непријатељски настројена према легитимним интересима српског народа и уместо тога, она би требало да буде усмерена у правцу промене Милошевићевог режима као константног узрочника кризе, који не може бити прихваћен као партнер за тражење праведног и трајног мира. Међутим, тренутна америчка политика изгледа да опет понавља грешке из прошлости. Она с једне стране прихвата Милошевићев режим као гарант мира, а с друге стране кривицу за ескалацију насиља налази у српском народу. Ова погрешна политика је, по нашем миш-

љењу, довела до могућности НАТО интервенције на Косову и Метохији, која би била контрапродуктивна из следећих разлога:

1. Интервенција НАТО снага би само оснажила Милошевићев режим који би тако постао гарант за имплементацију привременог споразума за Косово и Метохију. То би био велики ударац за демократску опозицију у Србији што би озбиљно могло да одложи потребну демократизацију Србије као неопходан услов за стабилан мир на подручју Балкана. Након НАТО интервенције, било да она буде у виду окупације Косова или ваздушних удара против Србије, сигурно је да ће Милошевићев режим предузети одлучне и драстичне акције против својих политичких противника. НАТО интервенција на Косову могла би довести до успорења процеса демократизације Србије и Балкана за наредних неколико година.

2. Верујемо да би привремени споразум на Косову и Метохији који де факто гарантује албанску власт довео до потпуног исељавања косовских Срба из покрајине. Предлог који је тренутно предложен на преговорима у Рамбујеу предвиђа пуну албанску власт над администрацијом, полицијом, судством и извршном влашћу. Недавна политичка икуства у периоду до 1989. године, када су косовски Албанци имали потпуну политичку власт над Косовом и Метохијом, био је обележен етничком дискриминацијом која је натерала многе косовско-метохијске Србе да напусте покрајину. Имамо довољно разлога да се плашимо да би имплементацијом овог привременог споразума могло да дође до понављања овог искуства. Ове зебње су такође подстакнуте случајевима исељавања српског становништва под притиском албанских терориста после повлачења српских снага безбедности након споразума Милошевић-Холбрук у октобру прошле године. Такав исход значио би, ако не формално, онда практично дефинитивно издвајање Косова и Метохије из Србије, што би условило промену међународних граница и представљало би први корак ка стварању Велике Албаније. Такав резултат је сасвим неприхватљив и представља претњу миру у целом региону. Ултиматум који је упућен Србији у Рамбујеу представља озбиљну претњу суверенитету која би била неприхватљива за сваку земљу.

3. Такође смо забринути да би неке утицајније фракције тзв. Ослободилачке војске Косова (ОВК), које су под утицајем комунистичке идеологије, могле да представљају озбиљну претњу НАТО снагама у случају да оне буду распоређене на Косову. Потенцијално су још опасније снаге које су под утицајем фундаменталистичких група повезаних са територистичким вођом Осамом бин Ладеном. Као што је директор СИА Џорџ Тенет рекао у свом сведочењу пред америчким Сенатом 2. фебруара, терористички елементи које контролише Осама бин Ладен интензивирају своје напоре у борби против Америке. Присуство таквих радикалних снага у северној Алба-

нији, близу градића Тропоја, познатог као упориште ОВК, представља озбиљну претњу за америчке и НАТО снаге које могу бити послане на Косово и Метохију. Поред тога, могуће је да војна интервенција на Косову доведе до радикализације и међу косовским Србима и Србима уопште, који би видели НАТО јединице као проалбански настројене снаге које треба да помогну албанцима да учврсте своју власт у покрајини. Мислимо да не би било у интересу САД и Србије, као ни становника Косова и Метохије, без обзира на њихово етничко порекло или верску припадност, да НАТО снаге постану могућа мета радикализованих елемената на обе стране.

Укратко речено, предложена НАТО интервенција би оснажила и консолидовала антидемократски режим г. Милошевића и довела би до неправедног губитка древне српске територије, што би изложило америчке снаге непотребним опасностима. Такав развој догађаја био би непродуктиван и сасвим непотребан. Верујемо да постоје алтернативни начини као што је предлог који смо поднели Француском министарству иностраних послова. По том предлогу би се подстакло уравнотежено решење косовске кризе без НАТО интервенције и присуства америчких трупа на Косову. Та алтернатива је сажета у предлогу кантонизације Косова који је сачинио проф. Др Душан Батаковић, члан наше делегације. Упознајемо Вас са овим предлогом у нади да би он могао да охрабри промену америчке политике у једном продуктивнијем смеру од садашњег што ће водити неприхватљивом решењу за све заинтересоване стране.

На крају, наглашавамо своје уверење да је праведно и трајно решење косовског конфликта могуће наћи само преговорима и спремношћу на компромис, а пре свега ненасилним средствима. Наглашавамо да Српска Православна Црква одлучно осуђује насиље са било које стране да се силом или претњом силе наметне решење, посебно када је сила усмерена само против једне стране у конфликту.

С поштовањем
Епископ Артемије

У ПЕПЕЛУ ОЧАЈАН СЕДЕЋИ*

Светио Писмо чишјајше а икону злегајше

Владика Николај

Књига која се налази пред нама није била издата за живота владике Николаја. Због свог садржаја као и због промене политичке ситуације (пад монархије у Југославији, долазак комуниста на власт) и измене владикиног статуса – избеглица који не само да је прогоњен од комунистичких агената у иностранству, већ и од своје сабраће а и разних политичких фракција у емиграцији – рукопис је остао необјављен. Тек 1985.г. у Химелстиру он је објављен и то не у оквиру владикиних *Сабраних дела*, већ као посебна књига. Том приликом је издавач (Српска православна епархија за Западну Европу) дала књизи наслов *Говори Српском народу кроз тамнички прозор*, како је написано на насловној страни, док је на корицама наслов у неколико измењен: *Речи Српском народу кроз тамнички прозор (Из логора Дахау)*. По нашем мишљењу овај наслов или ови наслови нису адекватни. Ни појам *порука* ни појам *речи* не одговарају самом садржају рукописа. По нама, наслови *поука*, *шестнаменити*, *завештање*, чак и *исповест* много су адекватнији. У рукопису се налазе елементи који дају могућност за овакве наслове. Писан у логору он одликава душевно, интелектуално и духовно стање ауторово. Па иако је владика Николај, по правилу, своје текстове писао врло брзо, „у једном даху“, ипак је овај рукопис (можемо слободно рећи), најизворнији, по свој прилици објављен онако како је настао, без ауторових интервенција. Ту првенствено мислимо на интервенције стил-

* Текст је писан као Поговор за друго издање књиге владике Николаја, која је први пут штампана под насловом: „Говори Српском народу кроз тамнички прозор“, у Химелстиру 1985. Књига је имала на корицама наслов „Речи...“ а на првој унутрашњој страни „Проповеди...“. Издавач другог издања је требало да буде Сетосавска књижевна заједница и књига је требало да се појави из штампе током 1994. г. Нажалост, са издавањем се отезало из објективних, а касније се показало, и субјективних разлога. У току 1997. г. сам био замољен од господина Рајка Ђурђевића да текст смањим и одустанем од предложене промене наслова, што сам ја одбио. Књига се потом, врло брзо, појавила из штампе, са поговором доктора Жарка Гавриловића. Ово бележим ради појашњења уводних делова у тексту.

ског и идеолошког типа. Али, пошто је књига штампана на основу рукописа који је, то једино знамо, био несређен, анонимни приређивач нас не обавештава ни колико је имао страна, нити какве је владика интервенције, евентуалне, вршио на рукопису ни да ли је редослед поглавља владикин или га је приређивач сам успоставио, као ни да ли је нешто од рукописа остало необјављено, ми се данас налазимо пред не малим тешкоћама, које ће се повећати и постати непремостиве, у случају да се више до оригиналног рукописа не може доћи. Јер, очито је да се приликом штампања књиге није могао рукопис потпуно дешифровати – то и сам издавач признаје. Ми смо били слободни да преко господина Александра Радојковића, замолимо преосвећеног владика Лаврентија, који је био издавач ове књиге, да нам или покаже рукопис или нас упуту на место где се он налази. Нажалост, епископ Лаврентије на то писмо није одговорио ни у писаном ни у усменом виду.

Зато сматрамо, да када једном дође време за издавање једног критичког издања *Сабраних дела* владике Николаја Охридског и Жичког треба проверити све што се односи на овај рукопис. (Уосталом, приликом тог издања требало би стручно урадити библиографију владикиних текстова. Истина, приликом првог издавања његових *Сабраних дела*, издавач је био најавио штампање Библиографије, али ево већ десетак година, она се још није појавила.)

Пошто, очито, владика Николај није насловио рукопис који сада први пут излази у отаџбини, то смо ми били слободни да изменимо наслов који му је дао први издавач. Уместо *Говори (речи) Српском народу...* да наслов буде *Завештање Српском народу*. Дуго времена смо се ломили између овог наслова и *Поуке Српском народу*, али смо се ипак одлучили за *Завештање*, сматрајући га адекватнијим, како за садржај рукописа, тако и за крајње владикине намере. Порука је врло широк појам. Поручити се може свашта. Она делимично обавезује онога који је шаље али не и онога који је прима. Поука је такође више обавезујућа за оног који поучава него за оног који поуку треба да саслуша и, евентуално, прихвати. Уосталом, скоро да и нема текста владике Николаја, који у извесној мери није нека поука. *Завештање* већ има други смисао. Завештање обавезује и оног који га оставља и оног коме је упућено. А владика је, очито, оставио Србима, тестаментарну поуку: да се врате Господу Исусу Христу као једином човековом пријатељу; да не чине зла која су чинили; да одбаце разне саблазни овога света; да чине добро као што су то чинили и њихови преци. Завештање је ово да се Србин појединац и Срби као народ, врате на свој изворни пут, пут прихваћен крштењем наших предака и преношен кроз генерације до наших дана, који је он назвао теодулијом. Да цео народ, од Краља, преко свештенства, до обичног грађанина, види себе као теодула, као слугу Божијег.

И зато *Завештање Српском народу*. Порука и поука: ако се Богу вратите, о Срби, добро ће бити и вама и наследницима вашим. Будите уз Бога, оставите зло које има разна имена али само један циљ, да упропасти човека.

– I –

Владика Николај ће провести период од 1941–1944.г. у кућном притвору и по логорима, да би потом, до краја живота јео хлеб избеглички. На њему је Господ показао које и какве све крстове испаштања ставља на свој народ. Најпре је владика био лишен слободе али је и читав његов народ био лишен слободе. Потом је био одведен у затвор али шта су вековима биле Српске земље него један велики логор. Потом је остао у избеглиштву, али зар многи Срби, као и њихов Краљ нису били у избеглиштву? А од свих крстова које је Господ дао владика Николају, крст избеглиштва му је био најтежи. Док је он био слободан, живео у слободном свету, дотле је његов народ ропство под расистичким сотониним слугама заменио ропством под другим сотониним слугама, под комунистима. Мислио је да ће моћи свом народу, као за време Првог светског рата, да помогне изговореном и писаном речју. Но Срби, и читава Источна Европа, били су дати комунистима на поклон како би Запад имао свој мир. Америка и Енглеска, које су га некада слушале, сада као да и нису знали за њега. Ако га је неко и слушао, нико га није саслушао. Говорио је, писао, храбрио своју сабраћу у вери и патњи, наговештавао им повратак у ослобођену отаџбину, а онима у отаџбини скори пад комунизма, али тиме, по свој прилици, ни њихов ни свој јад није много умањено. Страначке свађе, понете из отаџбине, нетрпељивост међу архијерејима, сотонска завидљивост, гурали су га од немила до недрага. Господ му је најпре, показао, таштост све земаљске славе, бесмисленост људске охолости, да би га, на крају уморног али не обесхрабреног, призвао к себи из манастира наше православне и словенске браће Руса.

Пролазећи кроз сва та искушења, владика Николај је носио са собом своје завештање Србима. У њему је било сконцентрисано све оно што је један прозорљиви хришћанин, учени православни монах, у првој половини XX века могао да научи и друге поучи о сотонском рушењу хришћанства, као и шта је све искушавало и уништавало дух и душу Срба, који су се, саблажњени савременим светом, одвојили од Христоса.

Узрок пропасти појединца и узрок пропасти народа, јесте у одвајању од Бога. Судбина која је задесила Европу, и која је задесила Српски народ, последица је њиховог одвајања од Бога. Христос, иако неким још на језику, само је реткима у срцу. Свет се *исцра-*

знио. И у страху од празнине у којој се нашао, човек се окренуо многобројним идолима, заменама за Бога. Још 1923. године отац Јустин је писао: „Дух времена нашег је суптилна саблазан наших дана; под том етикетом продаје се фалсификат прогреса, просвећења, цивилизације, културе. Зато је данас потребније него икад имати дар за разликовање духова, дар православног, дар подвижнички, да се човек несаблажњен може пробијати кроз језиви хаос наше садашњице. Духом Вечности треба проверавати дух нашег времена. – Јавно и тајно, дух нашег времена проповеда људождерство, културно људождерство, које има свога апологета у науци, у њеној аксиоми: борба за самоодржање. Човек је иловача, средство, храна за човека јаче физичке организације. Све је релативно; и човек је релативан. Но дух Вечности, Христове Вечности учи: човек је вечан, и има вечну вредност; он не може бити ничије средство осим Божје; Бого-човек једини има право да оцени човека последњом ценом; нико од људи нема право да и најгорег, најлошијег човека учини средством за своје самоодржање. По духу је времена: гордост; буди горд; по духу је Вечности: смиреност; буди смирен. По првом: главна је врлина: буди задовољан собом; по другом: главна је врлина – бити незадовољан собом, а бити задовољан Христом.“¹ Дух времена о коме је отац Јустин писао, а који је настао као последица давнашње шизме римокатолика и њиховог одвајања од саборног јединства Цркве, како је писао владика Николај, разјео је хришћанско поимање света, извукао је од човековог живљења – Бога – и заменио га идолима, које је означио скупним именима: прогрес, култура, просвета, цивилизација. При томе је дух времена увек само један од облика ових саблазни, ових идола, у њиховом очитовању кроз време.

Владика Николај је културу сматрао „ништарјом“. Она повлађује човековој охолости. Ствара му илузију обоготворености, убеђујући га да има способност стварања. Да је створитељ. Па иако историјско искуство показује да све културе јесу ограничене на један, дужи или краћи временски одсек (владика ће у овој књизи поменути египатску, феничанску, халдејску, персијску, јелинску, римску, да би завршио са савременом европском) секуларизовани човек има илузију да ће његова трајати до краја света. За разлику од таквих размишљања, владика ће из судбина претходних култура, одредити и судбину европске: све су оне отишле у прошлост, „умрле“, нестале из света. Нестале као што нестаје све оно што није од Бога. Култура постоји у времену, а све што постоји у времену одређено је смрти. То је постојање за смрт. А постојање под влашћу смрти није реално постојање. То је постојање антропоцентризма, постојање тренутка. Постојање које је ограничено смрћу лажно је

¹) Јустин Сп. Поповић: *О духу времена*; „Хришћански живот“, 1923, бр. 3, стр. 147.

постојање, постојање као бол. Из тог правца размишљања произилази да само постојање Христосом, постојање вером у Христа Спаситеља, јесте једино право постојање јер је то постојање у вечности. Из тога следи да треба одбацити културу као саблазан, као одвлачења човековог од реалности, и вратити га Богу као јединој одистинској стварности. Када се човек врати Христосу, он се враћа свом правом, богоносном бићу. Христоцентризам подразумева човеково морално делање јер је морал стаза којом се путује ка Истини. Морал је закон којим се истина одваја од неистине. А ако имамо у виду да је Исус рекао – *Ја сам људи и истина*, онда нам је потпуно разумљиво зашто владика Николај у одбацивању и напуштању Бога види узрок распада целокупног човековог бића, који се, првенствено, очитује као распад његовог морала. Српски народ је, као и сви европски народи, напуштајући Бога ушао у простор греха. Народни живот је постао живот у греху; како живот заједнице тако и живот појединаца. Позивајући се на Светог Саву, који није само наш свети заступник пред Богом, већ и наш тужитељ, владика ће написати да нас овај светац може пред Богом оптужити: „због школе без вере; друго, због политике без поштења; треће, због војске без јединства духа; четврто, због брака без верности и тако даље... Због безбрачних развратних матораца; због брачних, а лакомислених младића; због бездушних интересија; због грамзљивих самаца без деце; због нечиста ума; због прљава језика; због богохулства; због увреде родитеља; због исмевања учитеља; и због такмичења у надмудривању место братском помагању, и због нечега што смо ставили и нечега што нисмо ставили пред палату Народне скупштине, споменике коњима а не људима, којима треба подражавати; и што нисмо ставили крст на онај фараонски споменик Незнаном јунаку на Авали.“² Неморал је дубоко нагризао заједницу која је била сва окренута Богу кроз своја два заступника, кроз Светог Саву, који нас је, у историјском смислу привео Христосу, иако смо и пре тога били крштени, и кроз кнеза Лазара, који нас је, кроз колективно жртвовање, кроз заветовање принетим животима, приближио Богу.

Користећи два слоја збивања (слојевитост је иначе начин владикиног размишљања) један свакодневни, условно речено политички и други теолошки (морални), он ће нам предочити све просторе пропасти у које смо довели себе и у којима смо. То је стање, читалац ће то лако видети, не само из времена 1941–1944.г., када је рукопис настајао, већ које траје до данашњег дана. Школство је одбацило веру, политичко надметање је одбацило морал, војска, нужно, као последица свега тога, није имала осећање јединства, а породица је, суштински, престала да постоји. У четири простора сва-

²) *Завештање*, стр. 29.

кодневног људског деловања, Срби су створили себи духовни гроб. Просвета, појам који је настао из религије (*просветиши*, доћи до сазнања о истини, а истина је, све до модерних времена била истина о Богу), павши у канце рационализма, а одатле у атеизам и агностицизам, постала је област у којој се човек, још од најранијег детињства саблажњава, убеђује да треба да верује само себи и ником другом. А ако верује другом, тај мора бити као он, мора бити човек. Но веровати човеку ма колико он био мудар јесте веровање у тренутак. Вечност је ишчилила из просвете и завладала је философија тренутка. Из тога је произишло даље распадање друштвене структуре: војска више није представник јединствене нације већ одраз појединачних интереса. Не постоји заједнички интерес јер не постоји заједништво: постоје само лични, сталешки или класни интереси. Војска, која је, по владици, увек у функцији одбране, пре свега одбране слободе, не може никог да брани јер треба да брани различите супротстављене интересе. Живимо у свету где постоје класе, постоје нације, постоје егоистичке потребе. Нема више народа Божјег, који војује Бога ради. У војсци се Бог не помиње, јер она није војска Божја, војска Божје правде, већ је војска интереса, војска користољубља. Породица, не признајући Бога, не признаје ни оца. Нема ли Оца Небеског, нема ни оца земаљског. Побуњени анђели Господњи, то су савремена деца у односу према родитељима. Свет се распао у оном тренутку када се одвојио од Бога. Јер, шта треба да је људски свет но Божански поредак ограничен у материји и времену?

Не може ништа да настане без Божјег благослова нити да ишта нестане без његове воље, мисао је која се провлачи кроз сва владикина размишљања. У темељу његових заточеничких размишљања стоји порука: држава Југославија је била без Божјег благослова. Њено оснивање је било без благослова, владало се њоме без благослова, зато се распала како се распала. (Данас када присуствујемо, њеном, ваљда коначном распаду, видимо ту замку, ту омчу око врата Српског народа. Увек када наши непријатељи помисле да ћемо се, можда, подићи са земље на коју смо оборени, да ћемо се, можда, поново окренути Христосу, видимо да желе да обнове тог монструма.) Држава коју нико није желео: Срби, јер су ратовали за своју државу, државу уједињених Срба; Хрвати јер су хтели да ставе под своју власт све јужнословенске земље негдашње Угарске плус Босну и Херцеговину; Словенци јер су мрзели све некатолике. Таква држава је створена како би се успоставила каква таква стабилност на Балкану после вакума насталог пропашћу Руског, Немачког, Аустроугарског и Турског царства. Настала је као последица победе секулариста у Европи и комуниста у Русији. Настала је да би било спречено настајање једне моћне православне земље на Балкану. Похлапа, распад вере, распад породице, распад школства, губљење историјске перспективе, то је била последица, што се Срба

тиче, стварање Краљевине Југославије. Небеско царство српског живота у историји од 1389. до 1918. године расуло се у навали материјалних саблазни. Идеали предака су постале наивности глупих, дивљих и нецивилизованих Балканаца. „Двадесет година ругања претцима, што су се приволели царству небескоме, због тога губавог нам царства земаљског губитка. Каквом смо мером мерили Бога и своје претке, тако нам је одмерено.“³ Одбацивање предања, историје Срба, породичне традиције, резултирало је, или је потекло из одбацивања Бога. Презир који је потекао из богоборства, пре свега из христоворства, проширио се на презир предака, сопственог народа, родитеља, суграђана. Ниподаштавање је постало национална особина. Ругање је заменило богобојажљивост. Свето је замењено скаредним. Због тога кроз читаво владикино *Завештање* одзвања горе наведени закључак: *каквом смо мером мерили, иако нам је и одмерено.*

У једном свом ранијем спису, врло значајном за праћење духовног развоја владике Николаја – *Индијска писма* – он ће кроз уста попа Бојана, Бугарина, проговорити о генерацији деструктивац код балканских народа, који имају само један циљ – користољубље. „Баја Гања, Дрипац, Чапкун, највећи су непријатељи Балкана. Врло често они имају пресудан утицај у свим пословима измучених и тек ослобођених народа балканских. Немојте ни покушавати говорити с њима о Богу, о души, о Месији света, о Јеванђељу, о Ведама, о свету као моралном бићу, ни о недогледним дубинама свега постојећег, нити о роду људском као једној божанској породици. Све је то за њих без интереса као тибетанске тантре и мантре. Они се хране најнижом врстом књижевности, и то оном која одобрава све страсти, заступа пороке и ставља зло изнад добра. Изјутра они разастире своје мреже по пучини живота да улове што за себе, а увече пребрајају лов. Ловећи пак за себе и само за себе они не затварају уста вичући: За народ! За народ!“⁴ Читава генерација људи ослобођених сваког осећања за морал, за свето, за истинито, преузела је у периоду 1918–1941. кормило Југославије. Зато је она и пропала, поручује владика Николај. Али ти људи без Бога, ти *прелазници*, како их назива Владимир Велмар-Јанковић, то владика није знао док је писао *Завештање*, али је пророчки наслућивао, доћи ће до правог изражаја у послератном комунистичком режиму. Распад хришћанске, патријархалне заједнице, која је доживљавала свој смртни ударац утапањем Срба у псеудозаједницу Југословена, у коју су ти исти Срби уносили све, да би из ње изишли без игде ичега, а други долазили без ичега да би изашли са разноразним добицима, ширио се кроз *прелазништво*. Прелазништво је била лаж која је

³) Ибид., стр. 9.

⁴) Владика Николај: *Индијска писма*; Сабрана дела, књ. V, стр. 757.

проишла из секуларистичке борбе против Бога, која је отворила бране сваком виду деструкције и псеудоживљења. „Не зна се зашто су избили на површину нити се то пита, и не зна се зашто су отишли. То колико не вреде људи, колико су ефемерни у ефемерном времену, колико су атомизовани у друштву које не постоји, у заједници која тек има да дође, драстичним карикатурама приказује прелазно доба.“⁵ „Прелазничка лаж шири се тако и даље и ствара и даље: салонске комунисте, опозиционе фотелократе, националистичке профитере, владине цоде и чаршилије, револуционаре до првог ухљебија, сепаратисте до првог жандарма, демократе-садисте, фашисте-слободаре. И тако редом кроз професије, редове, сталеже и класе. Полуубеђење, полумере, полурежимима, полуљуди, полувера и полурад.“⁶

Живели смо у лажном свету и служили смо свима и свакоме само не Богу, поручује у свом *Завештању* владика Николај, Србима, и због тога је Бог и казнио народ одузивши му државу и слободу. Но та држава, о којој он, посебно од 1934.г. није имао неко добро мишљење, добро је што је пропала. (Пророчански глас као да нам поручује из даљине од пре педесет година: боље да пропадне држава него народ.) Кућу не чини зграда већ њен становник, *кућаник* како пише он, те све док има кућаника биће и куће. Док се очува народ, биће и државе. Држава греха, а он је Краљевину Југославију прогласио државом греха, убија душу свога народа, уништава дух који је тај народ чинио народом. А тај дух је хришћанство, свест о националном континуитету кроз светосавље. Јарким бојама свог реторског заноса он је окарактерисао сво светогрђе те државе. „Југославија је значила пркос Христу, пркос Светом Сави, пркос Српству, пркос српској народној прошлости, пркос народној мудрости, и народном поштењу, пркос свакој народној светињи – пркос и само пркос. Због тога смо имали државу без Христовог благослова, слободу без радости, рат без борбе, пропаст без славе, страдање без примера.⁷ Светогрђе, саблазан, неморал, лудост, то су особине државе која се распала пред владикиним очима и која је својим падом покопала преко милион Срба. Ништа у тој држави није било окренуто Богу. Све је било окренуто лажи. Симбол те заједнице је била неискреност. Користољубље, новац, златно теле које је Мојсије оборио али које се наново рађа (владика је посебно волео старо-заветне слике и симболе) владали су заједницом у којој је Српски народ био заробљеник. Жеља за богатством, у којој откривамо данашње потрошачко друштво, опсела је била све друштвене структуре. Богатство које је плод поштеног, мукотрпног рада, скоро је

⁵) Владимир Велмар-Јанковић: *Пољед с Калемеџдана*; стр. 40.

⁶) Ибид., стр. 43.

⁷) *Завештање*, стр. 14.

потпуно заборављено. Миран, богат живот, о коме говори Библија као о Божјем благослову, претворио се у бескрупулозну отимачину, богаћење преваром, упропашћивање поштеног света од стране неморалних, ради новца на све спремних људи. Мамон, који је завладао после 1789. године, довео је на власт плутократију, и она је после Првог светског рата освојила читаву Европу па и Југославију. С једне стране безбожни комунизам, с друге стране богоборачки расизам, с треће стране грамзљиви банкари, то је свет који је настао одвајањем од Христоса. Све те симболе Антихристовог присуства у свету владика никада неће заборављати.

Наш свет, у коме ђаво увек тражи своје жртве, у коме је увек многоструко теже бити добар и одржати се на Христовом путу него бити зао и следити сотонске саблазни, тек је у XX веку постао „вашар са безброј варалица“.⁸ Скоро све што се у њему збива као да је постало ђаволом означено. Све што је безбожно изишло је на површину. Срби, и несвесни тога, као и други народи, почели су да живе у једном не само антибожјем већ и антиљудском свету, што је и требало очекивати јер, како се може живети у свету људи ако у њему нема Бога? (Џорџ Орвел ће, на један другачији начин, политичким и језиком књижевности то стање описати у роману *Хиљаду деветијесто осамдесет четири*.) Дошло је до продора негативног у свим сферама живота. Беспутници су постали путовође, варалице су се претставиле као пријатељи, паликуће важе као чуваркуће, теципаре (грамзљивци) се сматрају спасиоцима, развратници су постали пратиоци, безбожници васпитачи а душегупци помоћници. Орвелов новогвор, језик расхристовљене Европе, у коме је лаж заузела место истине, зло добра, рат мира, одзвања у богословским и моралистичким предвиђањима владике Николаја. Антихрист је у свету, сваким својим текстом он поручује а, чини нам се, највише својим *Завештањем*. Ритмично, скоро на крају сваког одељка, он позива, моли, опомиње Србе, да се врате на једини прави пут спасења, да се врате Христосу Спаситељу.

Страх је завладао светом. Свако се плаши свакога. Страх од смрти, страх од туђег подсмеха, страх од усамљености, страх од неприхваћености, безброј страхова влада светом. А сви су они последица слабе вере. Неверје је завладало светом и из Европе је дошло међу Србе. Али, смрти нема, зашто је се плашите, поручује владика Николај, њу је Христос победио својим васкрсењем. Чему се плашити подсмеха неверника и богоборца сваке врсте ако нас оптуже да смо заостали, нецивилизовани, некултурни, непросвећени. Највећи напредак је напредак у Христосу, највећа култура је култура љубави којој нас је pouчио Господ, највећа просвећеност је просветљеност вером, највеће богатство је благодат Божија. Све је

⁸) Ибид., стр. 52.

у вери и све је у маловерју. У вери је спас, радост живота, оптимизам. У маловерју је извор свих саблазни и страхова. „Плашљива вера, никаква вера. Плашљива реч, празан звук.“⁹⁾ Дух модерног времена је исмејао човекову веру, сумња је убачена у душу народа и бацила га у канце страха. Сигурност коју даје вера ослобађа човека од свеколиког страха, а пре свега од искомског страха од смрти. Авакумова порука: *Срб је Христџов, радује се смртии* је заборављена. То није била самоубилачка порука како је данас, а и у време владике Николаја, Европом заражени „интелектуалци“ објашњавају.

Али не радује се Србин свакој смрти. Он се радује смрти Христоса ради. Његова смрт је жртвовање Исуса ради као доказ апсолутног предавања Богу. Погинути, умрети Христоса ради јесте Христосом рађање у живот вечни. Човекова жртва и Божја жртва се сједињују у Богочовеку. Народ који је сматрао нормалним да гине Бога ради отварао је себи капије вечности. Постајао је непобедив у рату јер је за њега војевао Господ. Ко је са Богом нема чега нити кога да се боји, то је порука владикина. Млака вера Лаодикејске цркве (плашљива вера) гора је од неверја.

Срби су стављени пред избор који потреса макрокосмос још од Сотонине побуне: Бог или ђаво, добро или зло. То није избор појединца, избор који сваки човек током читавог свог живота чини. Ово је избор читавог народа. Нови избор. После избора када су нас крстили Ђирилови и Методијеви ученици; после избора Светога Саве који нас је определио Христосовој саборној цркви; после избора кнеза Лазара који нас је определио вечности, Српски народ, саблажњен европским безверјем као и многи други народи, стављен је поново пред дилему – Бог или ђаво. Но то више није индивидуално искушење, оно којем су подлегли наши прародитељи, Адам и Ева. Ово је искушење народа и искушавање читавог човечанства. Центар искушавања је Европа. Из ње се шири зараза неверја, распад морала, рат. У њој се човек своди на роба сотониних слугу. А у тој Европи, поручује владика Николај, Српски народ је изабран својом Јововском судбином, да пружи отпор Антихристу. Зато ће на нас навалити слуге сотонске, поручује он. А где су те слуге и ко су, набројано је у *Завештању*.

– II –

Проблем Антихриста је читавог живота опседао владику Николаја. Он га је, у зависности од времена када је о њему писао, представљао као индивидуу, историјску личност, или као носиоца функције, као функцију, или као народ или део народа, као колек-

⁹⁾ Ибид., стр. 27.

тив опседнут, као заједницу са сотонском свешћу. Из деловања Антихриста произилазе разне саблазни, идоли, деструктивни дух времена.

Три су очитовања Антихриста, која се помињу у *Завештању*, у људском облику: у *папи* (антихришћанском првосвештенику), у *владару* и *философу*. Папизам, у овој књизи идентификован у папи Пију један је од главних извора распада хришћанства у Европи. (На другим местима, владика ће у папизму видети главни разлог распада хришћанске цивилизације у Европи.) Одвајање папе од саборне Цркве, његов покушај да се наметне као неприкосновени првосвештеник, и беспоговорни управљач свих хришћана, чак подизање на степен полубожанства (папска непогрешивост) само је резултат лаганог али неумитног догматског одвајања од учења Цркве усвојеног у Никеји и потврђеног на следећим васељенским саборима. Јерес, санкционисана шизмом у IX и XI веку, увела је саблазан и деструкцију у хришћанству на Западу, а одатле и на хришћански Исток. Из папизма је произишао целокупни спектар идолатрије који разједа хришћански свет. Распад морала је могао да се очекује у друштву у коме Црквом управљају богоборци. На челу чије Цркве тоји архијересијарх. Од папске јереси и шизме проистекло је човеково свеколико одвајање од Бога. Из папске јереси проистекло је друго очитовање Антихриста у свету, а у лику философа Фридриха Ничеа. Ниче је нужни резултат папског светогрђа. Јер, ако је папа могао да се прогласи за непогрешивог, зашто не би могао и Ниче да прогласи човека сувереним бићем које дела по сопственој вољи. Из папског инсистирања на непогрешивости, проистекло је Ничеово инсистирање на надчовеку, на човекобогу.

Човекобог је, иначе једно од сталних места у размишљањима владике Николаја. Побуна против богова, забележена у миту о Прометеју, прошла је пут од инаугурисања људског савезника (Прометеја) преко човека као централне вредности постојања (хуманизам, ренесанса), до човекобога либертена и Ничеовог самодовољног надчовека, иморалног, тачније изнад сваког морала, да би завршила у Марксовом човеку, који у свету без Бога зида своју визију оптимизма која је осуђена на сурвавање и оријенталне деспотије Јосипа Висарионовича Стаљина и Мао Це Тунга. Ничеов човекобог, замишљен као независан, суверен, ничим ограничен човек, претворио се у најбеднијег сотониног слугу. Ниче је, стварајући свој философски систем у коме фигурира слободан човек у свету без Бога, одвео, по свој прилици и не знајући то, човека у сотонино наручје. А у том наручју могу да живе само робови. Ниче је Антихрист, стално је понављао владика Николаја, од ране младости до смрти, јер је саблазнио немоћног човека да се уздигне изнад Бога.

Трећи отелотворени Антихрист, кога владика Николаја помиње у *Завештању*, јесте Наполеон. Цезар који после Француске ре-

волуције врши деструкцију Европе, Европе монархија, миропомазаних владара, сакрализоване власти, и води крваве ратове у којима гину милиони људи. Наполеонова судбина је потврђивала владикаина размишљања о њему као Антихристу. Дошао је ниоткуда (мали, непознати официр); уздигао се до царског престола рушећи миропомазане владаре и постављајући на њихове тронове своје слуге; водио је крваве ратове са многобројним жртвама; опчинио је један народ, народ који је већ убио свог краља (Французе) да га следе у његовим освајачким и рушитељским намерама; хтео је да загосподари светом и, на крају, није могао да буде оборен с власти све док се читав хришћански свет није против њега ујединио. Живот је завршио на изолованом острву Светој Јелени, баш као што је и Ђаво био бачен са Небеса у Пакао. Централни доказ да је он Антихрист била је Наполеонова жеља да постане господар света.

Два отелотворења Антихриста, Наполеон и Ниче, завршили су своје животе трагично. Наполеон је изгубио моћ, оно чему је свим својим бићем тежио. Ниче је изгубио оно чиме се једино поносио а то је сопствени ум. Војна моћ се завршила поразом код Ватерлоа. Умна гордост се завршила помрачењем ума која је од Ничеа створила деценијама бесловесно биће. Ничеова идеја о надчовеку (коме ће владика супротставити идеју о богочовеку) довршила је распадање хришћанског морала. Све се у његовој философији сконцентрисало у човеку и све извире из њега. Све је у субјекту. Ван њега постоје само објекти њему дати по рођењу. Појам *груђи*, који је у хришћанству скоро уздигнут изнад *Ја*, код Ничеа постоји као предмет дат на вољу надчовеку. Тај *груђи* је опредмећен. Свет, васељена, стављени су на вољу сувереном појединцу. За владика је, иако то нигде не помиње, судбина која је задесила Ничеа била знак Божје казне. У Ничеовом и Наполеоновом случају је показано да Божја казна долази у простор где је богоборац најохотији. Са папом је, формално, случај нешто другојачији. Папа је, борећи се за земаљску власт, лагано разрушио темеље своје духовне власти и довео до дехристијанизације Запада. Но важно је једно и једино што владика поручује својим *Завештањем*: сва три Антихриста падају пред Богом у прах.

– III –

Као што смо већ написали, други облик читовања Антихриста, како је мислио владика Николај, јесте када један део народа, неког народа, у одређеном, дугом или краћем периоду, буде поседнут њиме, постане његово отелотворење. Но пре него што почнемо са расправљањем овог проблема, требало би, чини нам се, да одредимо шта је он подразумевао под појмом *народ*. За њега народ није

расна одредница, што се може врло лако доказати из чињенице да он о расизму (као и о еволуционизму из кога је расизам, као екстремна варијанта потекао) има увек негативно мишљење. За њега су људи деца Божја, без обзира на њихову расу и боју коже. У његовим текстовима се не може наћи чак ни алузија, која би могла да га повеже са расизмом. (Из тога следи да је његово повезивање са хитлеризмом, само једна од многобројних комунистичких лажи и подметања.) Ако је о некој раси и имао лоше мишљење то би била бела раса. Уосталом, он је колонијалистичку Европу назвао и *Бела Демонија*. Расизам, потекао из Дарвиновог еволуционизма, за њега је био антихристовска измишљотина исто као и марксизам. Бог је створио Адама по свом лику, те је и сваки човек, ма које расе био, слика (икона) Божја. Зато и нема виших и нижих раса. Из тога следи, да *suī generis* нема *виших* и *нижих* народа. Народ је утолико већи уколико је ближи Богу. А утолико је ближи Богу уколико му је преданији, уколико више верује у њега, уколико га више воли.

Шта је онда народ? Народ је духовни континуитет предака и потомака. Праоци, оци, синови и будући нараштаји чине један народ. Народ има ос око које се окупља а то је Бог. Што је народ са већом свешћу о себи као о *народу Божијем*, то је и сам већи. А његова се величина може пратити кроз време по томе да ли живи у метаисторији, историји одређеној есхатолошким збивањима, а не историји одређеној људским плановима. Пошто хришћанство санкционише не само биолошко већ и духовно сродство, чак духовно сматра примордијалним, то и народ, како га схвата владика Николај, није заједница биолошког већ духовног континуитета. Народ је скуп људи који имају заједничку традицију, а не људи који личе једни на друге. Народ је скуп људи који имају заједничке претке, али заједнички преци нису само преци по крви, већ и преци по духу. Жива свест о националном идентитету одређује припадност појединца народу а не његово позитивно или негативно изјашњавање. Срби су синови Светога Саве, кнеза Лазара, Милоша Обилића, Марка Краљевића, мајке Ангелине, Карађорђа и многих других бар исто онолико ако не и више но што су деца својих очева и мајки. Народ је породица унутар једне велике фамилије, човечанства. И као у свакој породици, и у њему постоје добри и лоши људи, добре и лоше особине. А позитивно или негативно у једном народу одређује се његовим односом према Богу. Теоцентризам, који је, када је у питању хришћански народ христоцентризам, јесте свеукупно извориште и оквир опстојања појединца а и народа. Владика Николај ће све мерити Богом, па и улогу и место појединог народа у историји. А то значи и Српског народа. Из тог аспекта се може мерити колико је један народ близак Христосу. Као и колико је далеко од њега.

Када све ово имамо у виду, моћи ћемо да размотримо и његово интерпретирање једног народа као носиоца антихристовских идеја. (Ми овде правимо разлику између *антихристовских* и *анти-*

хришћанских ставова. Антихристовски ставови доводе у питање самог Христоса, док антихришћанство јесте довођење у питање учење Цркве, философије цркве, заједнице хришћана. Антихристовско деловање је, најпре, довођење у питање само божанство Христосово, Његово васкрсење, потом само поимање Бога, Његово постојање, стварање света, свако осећање људског рода као органске, генетске заједнице, као и деструирање сваке врсте морала.) Антихрист је непријатељ Бога и деструкција човечанства му служи као средство у његовој макрокосмичкој борби против Створитеља.

Тек када буде објављена хронологија штампања текстова владике Николаја, моћи ће да се утврди када је он почео да заузима негативан став према Јеврејима. (Заузимање негативног става према Јеврејима као народу, стицајем историјских околности добило је, по много чему другачији значај и значење од заузимања негативног става према ма ком народу данас постојећем или изумрлом. Зашто је то тако, ми нећемо овде расправљати, јер би то захтевало темељито изучавање статуса Јевреја унутар дохришћанских нехришћанских и хришћанске цивилизације.) Ми, пре на основу слутње него на тачно утврђене хронологије, претпостављамо да се то десило после Октобарске револуције у Русији. Бољшевичка револуција у Русији је била изведена под руководством Јевреја и припадника неруских народа Руског царства: Финаца, Летонаца, Естонаца, Литванаца, Пољака и припадника тзв. лумпенпролетеријата. То се нарочито осећало у бољшевичким форумима, као и у организацијама за тзв. револуционарни терор. Уопште узевши, највећи број револуционарних (бољшевичких) вођа у Европи, нарочито прве деценије после Првог светског рата, био је састављен од Јевреја. Јевреји су постали моторна снага бољшевичког деловања, нарочито у току револуционарних збивања: од 1917. до 1924. године. (Значај јеврејских маса у том периоду је био врло велики. Да бисмо то потврдили, навешћемо италијанског писца Курција Малапартеа, који је описао припрему бољшевичке побуне у Варшави у време надирања бољшевика у Пољску. „Кварт Налевки, варшавски гето, био је у славу. Мржња према Пољацима, прогонитељима израиљских синова, жеђ за осветом и радост да се присуствује великом унижавању Пољске, католичке и нетолерантне, манифестовале су се храбро и снажно, необично за Јевреје из Налевке, иначе ћутљиве и пасивне из предострожности и по традицији. Јевреји су постали бунтовни – лош знак за Пољаке... у сваком граду, у сваком заузетом селу, бољшевици су журили да образују Совјет сачињен од Јевреја из самих места. Прогоњени Јевреји постали су прогонитељи. Укус слободе, освете и моћи био је сувише слadak да бедне масе кварта Налевки не би пожелеле да га осети).“¹⁰ Овај Малапартеов опис није био

¹⁰ Курцио Малапарте: *Техника државног удара*, стр. 31.

изузетак нити неко антисемитско подметање већ реалност у којој је живела Европа после распада Руске, Немачке, Аустроугарске и Турске монархије. Антисемитизам, који је био типичан за Западну Европу и Русију, али атипичан за оне земље које су раније биле у оквиру Отоманске империје, заплъуснуо је и Краљевину Југославију. Но треба да напоменемо, то није нацистички антисемитизам концентрисан на раси, већ радикализовано хришћанско дистанцирање од јудаистичке вере. Ово различито извориште треба посебно истаћи јер, иако је нацизам Хитлера и Розенберга користио традиционалне опаске католичког антисемитизма, који је ендемичан на Западу, они не само да нису имали негативно осећање за антихристовство јеврејске религије, већ су, по много чему, били још екстремнији и у антихристовству и у антихришћанству од Јевреја. Хришћанско антијеврејство, и поред разних девијација у току историје, у својој суштини чисто је религиозног карактера и тиче се проблема божанства Исусовог и његовог васкрсења.

О Јеврејима као антихристовском народу, колико смо могли да утврдимо, владика Николај је почео да пише средином двадесетих година XX века. У тексту који сам већ поменуо – *Индијска ѿисма* – он ће први пут, не оптужујући све Јевреје, већ једну Јеврејку, повезати Јевреје са деструктивном, неморалном, антирелигиозном и револуционарном пропагандом. (У *Индијским ѿисмима*, која су једна врста аутобиографске прозе, помињу се многи људи са којим је владика до тада долазио у додир. То су људи, углавном из масонских, теософских и хиндуистичких кругова. Тако ће, са нешто измењеним именима или директно поменути Чедомиља Мијатовића, Рабиндраната Тагору, Богдана Поповића, Митриновића, скандал који се десио у Београду за време Тагорине посете и који су изазвали комунисти, као што се, по свој прилици, и сам лик револуционарке узет из неке оновремене скандалозне афере.) *Индијска ѿисма* можемо сматрати једним од важних извора за утврђивање владиких међународних веза као и једном од његових духовних преломних тачака.

Индијска ѿисма су један вид владикиног „романсираног“ интерпретирања односа Истока и Запада и то на три нивоа: религиозном, духовном и политичком. У њима је инсистирао на супериорности хришћанства, нетачности теософије, агресивности будизма, те сотонизму револуционара и Јевреја. Али, паралелно са овим слојевима, унео је и проблематику расхристовљене Европе, деструктивност секуларизоване цивилизације беле расе и њено негативно деловање у Индији али и на Балкану. Ми се, нажалост, читавом овом проблематиком, посебно његовим односом према духовности Индије овде не можемо бавити. Задржаћемо се само на детаљу који је важан за наше утврђивање његовог односа према проблему тзв. антисемитизма. Он ће у ову прозу увести лик жене која долази у

Индију, да би тамо вршила антиколонијалистичку, револуционарну пропаганду. Она заводи једног младог Индуса из виших друштвених слојева, убија му мајку и чини разна друга злодела. Када буде ухапшена заједно са младим Индусом, који јој је у међувремену постао вереник, утврђује се да је та жена нека Јеврејка, како бисмо данас назвали „професионална револуционарка“. Овај детаљ и не би био много важан, посебно ако бисмо имали на уму да је већ од XVIII века па до 1968.г. велики број револуционара и револуционарки био јеврејског порекла. Појаву Јеврејке, у књижевном смислу, бисмо могли да сматрамо сталним местом прозе о револуционарима. Но то у овом случају не би било потпуно тачно. Ова жена је у владикиној интерпретацији сотонино отелотворење. Читав њен живот је окренут деструкцији. Њено деловање је потпуно иморално и има само један циљ – рушење. Свуда где се појављује, а креће се на свим континентима, има за циљ деструкцију хришћанске културе и изазивање нереди. Но, поред рушења хришћанства, она, у једном тоталном смислу, жели да сруши све постојеће. Средство јој је, пре свега, завођење мушкараца и одбацивање морала и друштвене традиције сваке врсте.

Владика ће овај женски лик компоновати потпуно у духу своје поетике. А то значи поетике сецесије и експресионизма. Она није ни мушко ни женско иако је биолошки жена. Та њена андрогиност је први знак сотонизма. Ружна је али се добрим маскирањем преобржава у заводницу. Делује под именом Гледис Факхарсон, но право име јој је Ребека Натан и кћи је неког пољског Јеврејина. „Ребека је већ жена у годинама. Али вештом козметиком уме да се намаже и маскира за 20 година млађом, него што јесте. Она је потпуно ћелав. Зато носи вештачку косу (перикју), и то час црну, а час риђу или црвену. Она нема ниједног природног зуба. Обе су јој вилице испуњене вештачким белим зубима. Људи се заљубљују у њене косе и у њене зубе из пуког незнања. Кад се нађе у опасности од полиције, она скида са главе косу и из уста зубе, па као ћелав и крезуб просјак стане на улици и пружа руку за милостињу, чак и полицајцима. Служи се свим средствима, највише тровањем својих жртава, својих мужева и свих оних који јој стану на пут. Служи се хипнозом. Има крупне очи са змијском оштрином. Сва је „ватирана“ разним пасошима и својим фотографијама, које ју представљају и као женско и као мушко и као отмену даму и као просјака и као бабу и као старца.“¹¹ Када буде ухваћена у свом злочиначком деловању, она ће на суду скинути власуљу, вештачке вилице и: „Указало (се) једно страшило, ружније од сваког знакаженог факира.“¹² Мислим да је јасно шта је са ова два описа владика желео да покаже: савремена

¹¹) *Индијска џисма*, стр. 762.

¹²) *Ибид.*, стр. 767.

цивилизација антихристовства и антихришћанства није ништа друго до ли наказа која се маскира, према потреби, у разне ликове, а све са циљем да превари наивне и небудне људе и искористи их у свом рушењу Божјег света и одвајању човека од Бога. Она је сотона са хиљаду ликова који скривају његову праву грдбу.

Није без разлога владика изабрао да та лажна Гледис Факхарсон буде прерушена Јеврејка. Јер, чему то крити, он је сматрао Јевреје народом који је обузет сотоном. Сада можемо поставити питање: да ли је владика Николај признавао Стари Завет, тј. чињеницу да је Јеврејски народ богоизабрани народ који је кроз Аврама, Јакова и Мојсија уговорно са Богом савез, изборно савез и *прихватио* Божје законе? Може се слободно написати – *га*. Баш због тога што су Јевреји били изабран народ, они су постали народ кога је Нечастиви најчешће саблажњавао. Прошли су многа искушења, падали су и устајали, одлазили и враћали се Богу, били опомињани од пророка да се припреме за долазак Месијин. Читав народ је вековима очекивао Месијин долазак да би, онда када је Исус дошао међу њих, одбацио Сина Божијег. Иако су вековима падали у саблазан неверја одбацујући Бога и прилазећи идолима ти грехови су били мали у односу на последњи грех јер они не само да су одбацили Христа већ су покушали да почине богоубиство. Распињући Бога они су потпуно прешли у ђаволов табор. Никада се ни у једном народу није родио Бог до у Јеврејском и никада ниједан народ није покушао да убије Бога. Било је народа који су одбацивали Бога, било је оних који су чинили разне светогрђа али само су Јевреји стигли до тог дијаболског степена да га распну.

Крећући се у овом идејном оквиру а то значи потпуно у оквиру свог интерпретирања историје као простора у коме се одвија макрокосмички сукоб на нивоу микрокосмоса, владика Николај је видео Јевреје као народ запоседнут злом, који је пао на најзначајнијем испиту, испиту препознавања и признавања Месије. Али из овога сада следи најзначајније питање: да ли је он сматрао *све* Јевреје саблажњеним сотоном? Одговор бисмо могли да дамо само ако бисмо добро познавали његов живот: сусрете, познанства, пријатељства, сукобе. Пошто ми о томе скоро ништа не знамо а и оно што знамо само је на нивоу слутњи, прави одговор и не бисмо могли дати. Но чини нам се да је одговор не. (Ово не тврдимо због тога да би га одбранили од оптужбе да је био антисемита јер је за нас бити антисемита исто што и бити антигерман, антисловен, антикинез, антисрбин. А то значи, бити против једног народа због једног његовог дела или неких његових припадника. Ако тако посматрамо, он, у извесном смислу и јесте био антисемита. Али такав антисемита је сваки хришћанин. Онакав пак антисемита, који нам се показује већ столећима, углавном са територија западног хришћанства, он није био. Из простог разлога што таквог антисемитизма код Срба ника-

да и није било. Он није био против Јевреја као расе већ против јеврејства као антихришћанске идеологије.) У потпуности следећи традицију произишлу из *Посланица Јеврејима* апостола Павла, он је у Јеврејима делио оно што је жива вера у Бога, одбацујући оно што је фарисејско расистичко квазичистунство. Оно што бисмо могли назвати обожавањем *закона* и првим националистичким ексклузивизмом или, савременим језиком речено, шовинизмом. Тако ће, пишући једном о адвентистима, владика њиховом учењу највише замерити што су пристали уз фарисејску саблазан јер су подигли суботу (закон) изнад Христоса. И док су Семови потомци Бога заменили законом, дотле су га Јафетови потомци заменили културом. И *култура* и *субота* (закон) нису ништа друго до ли Ђаволова замка, мамац, којим он одвлачи човека од Бога. „Субота и култура то су два лажна божанства стављена од непобожних испред и изнад Бога, Јединога, Свемоћнога и Човекољубивога. Обрезани Јевреји у време Христа били су погазили све заповести Божје само су држали суботу... Крштени Јевреји и Европејци наших дана одбацили су Христа и Јеванђеље. А уздигли су своју културу на престо јединог божанства. Субота и култура. Јевреји су извргнули смисао Божје заповести о суботи, па су држали суботу високо изнад човека и чак изнад самога Бога...“¹³ Овде би ваљало скренути пажњу на један епитет а то је *кршћени*. Владика пише „крштени Јевреји“. Очито да он, посебно у *Завештању*, на многим местима када пише о Јеврејима, мисли на јеврејски богоборачки дух који је опсео секуларизовану Европу и свет. Иако има и места где се директно мисли на Јевреје као народ богоборца. Христос је тачка око које се све опредељује: појединци, народи, наука, култура, философија. На основу опредељења према Исусу владика одређује своју позитивну или негативну оцену. Ко је са Христосом са Истином је, ко није са Њим, није у Истини. Ко је против Господа, против је не само Бога већ и људи. То се односи не само на појединце већ и на сталеже, класе, нације.

Потпуно у духу светоотачке традиције (која није била анти-семитска али ни секуларистичка), владика Николај ће експлицитно и имплицитно говорити о три врсте Јевреја, при томе подразумевајући да се то може применити на сваки народ. Први су они који следе завет Аврама, Јакова и Мојсија. Њихов завет, чак и када остају у вери отаца, нужно их води ка Христосу, ка Спаситељу, јер је он „стратешки циљ“ читавог историјског трајања Јеврејског народа. Овој групи припадају сви верни Богу до Исуса, као и они одистински верници који живе од Исуса до данашњег дана јер овим потоњим јесте циљ Бог, јесте циљ Спаситељ. Хришћани њих треба да третирају као вернике који греше у својој вери али који могу доћи до истине јер за Истином трагају али је не препознају. Другој групи при-

¹³) *Завештање*, стр. 125.

падају Јевреји које *Сџари завети* назива „народ тврдоврати“. То је онај народ који је млак вером, саблажњив, спреман да поклекне и да се одрекне Бога Аврама и Исака. То је онај народ против кога говоре пророци. Људи спремни да пођу за сјајем, за телесним насладама, за светском влашћу. То би, условно речено, био и наш савремени свет. То је народ опортунизма. Њима се Бог најчешће и обраћао преко пророка, њих је жестоко кажњавао али их је и милостиво примао натраг када би се покајали. То је народ „неваљалог сина“. И за такав Јеврејски народ владика мора да има разумевање. Ако ни због чега другог због тога што у таквим Јеврејима види архетип за многе савремене Србе. (Па и *Завештање* је један вид поруке – опомене саблажњеним, отпаднутим Србима.) То је народ отпадника који може, ако жели, да се врати Богу. И то је народ који се, обично, Богу и враћа. Ове две групе прва више, друга мање имају једну заједничку особину: живе или су живеле по Божјим законима. Оне јесу нехришћанске али, нарочито не прва, нису, у правом смислу речи, антихристовске. Чак и када су у греху теже, макар и несвесно, искупљењу. И што је најважније, нарочито прва група, има пуну свест о Спаситељу, кога њихови преци нису препознали у Христосу Исусу, али кога ће, ако је Божја воља, њихови потомци, препознати, ради тога се молимо, приликом другог доласка Господњег. Они, као и сви људи уосталом, јесу склони греху, но ипак су Божја деца. У њима је, и поред свих слабости, најјача особина љубав према Богу. Тек трећа група Јевреја, јесте она група о којој говори владика Николај у *Завештању*. То су Јевреји Богомрски и Христомрски. Они не мрзе само хришћанство и Христа, они мрзе Бога. То су сатанизовани, деструктивни, античовечански, неморални људи. Они своје порекло воде од Каина, то су потомци оних који су приносили жртве Валима, они који су били са Језавелом и Саломом, они који су одбацили Месију и викали: распни га, распни! „Јевреји (су) распели Сина Божијег, правог Месију а ослободили од смрти крвника Вараву. А последица овога нечувеног злочина била је и јесте до данашњег дана, грозно страдање јеврејског народа, расејаног као плева од ветра по целом свету.“¹⁴ Очито је да владика Николај сматра да су Јевреји криви за Христосову смрт и да због те кривице испаштају. Али он мржње против њих нема. Јер, ако би оптуживање једног народа за светогрђе (у овом случају Јевреја) било знак мржње према њему а не одраз жеље да се овај поправи, да се врати на пут Божји, онда би много пре владике Николаја сви јеврејски пророци, посебно Исаија, могли да буду оптужени за антисемитизам. Примедбе које владика ставља Јеврејима јесу двоструке. Једна је теолошка: њихови преци су, на своје инсистирање, успели да осуде Исуса да буде распет и тиме су починили грех богоубиства.

¹⁴) Ибид., стр. 135.

Свако онај који верује у Христосово распињање, смрт и васкрсење, ово сматра суштом истином о којој нема шта да се расправља. Уосталом, чак и јеврејски теолози првих векова хришћанства нису одбацивали чињеницу да је Исус распет. Они су тврдили да Исус Христос *није васкрсао*. И то је податак који може да се провери у безброј јеврејских апологетских списа. Чин је значи постојао. Разлика је у интерпретирању резултата тог чина. А то припада домену теологије и историософије а не дневне политике. Други доказ је социолошки. Врло је лако проверљиво да су Јевреји или њихови покрштени потомци, вршили деструкцију хришћанства. Такође је врло лако проверити да су енглеска револуција, Француска револуција, револуција у Русији, или биле инспирисане идејама јеврејских писаца или биле спроведене од стране Јевреја (Октобарска револуција). Ни то није нешто што не може да се докаже нити је владика, у својим оптужбама ишта измишљао. Такође ни оптужба да је револуционарно деловање у међуратном периоду (1918–1939), посебно кад су култура и наука у питању, били инспирисани антихришћанским идејама чији су ствараоци или креатори (реализатори) у значајном броју били Јевреји. Значи: све оно што је владика писао о Јеврејима није био знак његовог антисемитизма већ интерпретирање, теолошко, социолошко и културолошко, времена у коме је живео.

Примедбе које владика ставља Јеврејима, очито да се не односе на прву групу, па чак, изгледа, ни на другу. Све примедбе се односе на трећу, антихристовску групу сатанизованих, богоборачких Јевреја. Али, као што знамо, та група делује деструктивно не само на хришћане већ и на саме Јевреје. (На религиозне људе ма које вере.) Њихова делатност је уперена против човека као таквог. Начин деловања је опробан – повлађује се његовим анималним особинама и жељама. Тај антихристовски слој, речено богословским језиком, су људи сотоном поседнути. Због тога и владика, говорећи о савременом богоборству Европе, поредиће га са богоборством древног Израиља. „Оно је обрезао а ово крштени Израиљ. Но дух је исти код оних и код ових. Исто богоборство. Исто христоворство. Модерна Европа и Израиљ, то су два близанца без различења.“¹⁵

Поделу на позитиван и негативан Израиљ владика ће концентрисати око Христа, као што смо већ писали. Као што се читава светска историја кретала према доласку Господњем и његовом васкрсењу, тако се и историја самих Јевреја креће ка Спаситељу (Миропомазанику, Месији). У том дохристовском периоду, поред свих застрањивања постоји позитивни Израиљ, Израиљ верних. Но паралелно са њим постојао је и негативан Израиљ који је, у тренутку одбијања да се призна Исус Христос за Сина Божијег, и да се препозна као Месија, достигао екстрем. Тај негативни Израиљ, тачни-

¹⁵) Ибид., стр. 115.

је, његови потомци, по владици Николају, врши деструкцију савременог хришћанског света, посебно кроз културу, са циљем да се докаже да Исус Христос није Спаситељ, а у радикалном виду, да Бог не постоји. Неспособност да се препозна Спаситељ (Месија) у Исусу, проистекла је из саблажњености Израиља светском моћи и осећањем ексклузивизма. Месија, који није дошао у светској слави (иако је његов долазак без славе и светске помпе и био најављен од пророка) нити је обећао уништење свих непријатеља Јевреја. Напротив, објавио је љубав према непријатељу и покорност према римској (државној) власти. Паралелно са тим, Исус је подрио верски, а одатле и национални ексклузивизам Јевреја. Христос је прогласио читаво човечанство децом Божјом. Човечанство је постало *изабрани народ*, Божји народ. У свим народима (у свим језицима, како би рекли средњовековни Срби, а то значи људима разних језика) постоје, по изјави самог Христоса, синови Божји. Таква изјава је поништила осећање ексклузивизма код Јевреја, њихова изабраност није више била изабраност по рођењу, већ индивидуална изабраност по опредељењу која се доказује љубављу према Богу читавог живота. Свако ко следи Христоса, без обзира на расу, пол, прошлост, усињеник је Божји. Сваки народ, својим деловањем кроз историју, доказује своју изабраност или грешност. Одбачено је ропство закону и најављено је време вере, наде и љубави.

Сво ово учење Господње довело је до негативног реаговања једног дела Јевреја према њему. Њихово опредељивање за или против Христоса било је опредељење између вере у Бога Аврамовог и вере фарисеја и њиховог обоготворења *Закона*. Све оно што се касније дешавало у историји, владику Николаја као богослова, историософа али и обичног хришћанина, но не треба заборавити и Србина, интересовало је само самерљиво са односом према Христосу. Константни покушаји да се докаже да Исус Христос није очекивани Месија, да није Син Божји, да није васкрсао, а с времена на време чак и да није постојао, хтели ми то да признамо или не, проистиче, првенствено из потребе Јевреја да докажу да је хришћанство лаж. Јер, ако Исус Христос одиста јесте Месија, ако је то одиста био Син Божји који је дошао међу њих а они га нису препознали већ га одбацили и осудили, очај мора да уђе у душу сваког верујућег. Душа верника, оних мучених, прогањаних и одбациваних Јевреја, вапила је ка Богу за спасење. Али тај вапај није вапај грешника већ вапај оптуженог и одбаченог сина. А поред тога, тај вапај јесте знак богољубља. Знак вере у Бога. Али паралелно са тим Јеврејима боготражитељима, постоји друга група, последњих векова све гласнија, све нападнија, све видљивија, која се окренула са мржњом према свим народима света а у најновијем времену и према Богу. Они ће се наћи као извори или као најактивнији чиниоци у свим групама или покретима који желе да изврше деструкцију човечанства.

(Владика Николај ће инсистирати баш на тој чињеници. Не врши се само деструкција хришћанства већ деструкција свеукупног човечанства, сами темељи морала на којој се базира човечанство теоцентричног света.) Од борбе са хришћанима око истинитости или лажности Месије – Исуса Христа – проблема који је за верујуће Јевреје, по значају истоветан са вером хришћана у васкрсење Господње, створила је та сатанска струја програм деструкције хришћанске а потом и сваке теоцентричне цивилизације. Те Јевреје ће владика у LXXVII поглављу *Завештања* назвати Жиди (Јуде) налазећи у њима извор општег антихришћанства и антихристовства. У њима ће открити слуге Антихриста, лажног спаситеља, кваритеља, огреховитеља човечанства, рушитеља Божјег света. Захваљујући тим људима, али у суштини захваљујући сотонском деловању, Европа, а у Европи Српски народ, доведени су до руба пропасти. „То Европа не зна, и у томе је сва очајна судба њена, сва мрачна трагедија њених народа. Она, пре свега, не зна чија је. Онда она не зна ко јој је пријатељ а ко непријатељ. Она не зна кога да зове Оцем а кога Сином, због чега је поплувано у њој очество и синовство, родитељство и чадство. Она ништа не зна осим оног што јој Жидови пруже као знање. Она ништа не верује осим оног што јој Жидови заповеде да верује. Она не уме ништа да цени као вредност док јој Жидови не поставе свој кантар за меру вредности. Њени најученији синови су безбожници (атеисти), по рецепту Жидова. Њени највећи научници уче да је природа главни бог, и да другог Бога изван природе нема, и Европа то прима. Њени политичари као месечари у заносу говоре о једнакости (игноранцији) свих веровања и неверовања тј. оно што Жидови хоће и желе, јер им је потребно прво да се изједначе законски са хришћанством, да би после потисли хришћанство и учинили хришћане безверним, и стали им петом за врат. Сва модерна гесла европска саставили су Жиди, који су Христа распели: и демократију, и штрајкове, и социјализам, и атеизам, и толеранцију свих вера, и пацифизам и свеопшту револуцију и капитализам и комунизам. Све су то изуми Жидова, односно оца њихова ђавола. И то је све у намери да Христа понизе, да Христа пониште, и да на престо Христов ставе свога јеврејског месију, не знајући ни данданас да је то сам Сатана, који је отац њихов и који их је зауздао својом уздом и бичева их својим бичем.“¹⁶

– IV –

Зло антихристовства не лоцира владика Николај ни у једном народу посебно. Али, као што деструктивна делатност културе има

¹⁶) Ибид., 160–161.

своје покретаче, углавном, у текстовима писаним у току рата, налази у Јеврејима, тако и деструкција човечанства углавном извире из Европе. Разлог томе је у њеном отпадању од Христа. Тачније, разлог је у јереси, а то, по владици значи, најпре у римокатоличанству, а потом у разним протестантским сектама. Јерес је највеће светогрђе. Хришћанска јерес је „гора од незнабоштва“, писаће он. Јерес је искривљавање истине, полуистина, којој је циљ да „кварењем“ истине човека заувек одвоји од могућности да до ње дође. Читава јеретичка култура Европе систематски и вековима одваја човека од Бога. Због тога владика у *Завештању* (али му то није први пут) позива православне да се ставе на чело борбе против јеретика, секулариста и атеиста, како би се човечанство вратило Богу. Но, као што рекосмо, та идеја код њега неће бити нова. Још пре Првог светског рата, када се тек приближавао православном интерпретирању света, он ће проповедати повратак изворном хришћанству, а међу људима на које треба да се угледамо на том повратку поменуће и Јана Хуса, али и још неке друге неправославне проповеднике хришћанства налазећи у њима примере истинске хришћанске вере. Но касније, како је у њему сазрела православна мисао, како се удубљивао у светоотачку традицију сачувану у Светој Гори, као и захваљујући свакодневним сусретима са богомољачким сведочењем Христа, он је све више увиђао да православље јесте једини могући пут за очување чистоте хришћанске вере. На том путу његово преображавања, што је више упознавао резултате саблажњиве културе Западне Европе, то је дубље понирио у изворе њеног одвајања од Бога. У тој саблажњивости открио је узрок свеколиког духовног и моралног распада хришћанских народа и њиховог одвајања од Христа. Све остало су последице.

Захваљујући отпадништву од Христа, Европа је постала област смрти, извор свеколике пропасти човечанства и мајка свих модерних ратова. Они ни у шта друго не верује већ у пролазност и смрт. Читава европска наука, европска књижевност, европски политичари, европски империјалисти, европски револуционари, сви они су проповедници и сејачи смрти. Одбачен је Исус Христос, одбачен је живот вечни. Верујући у природу, у материју, у материјални напредак, а одбацујући живот вечни, живот кроз васкрсење, секуларисти су утемељили смрт као примордијални принцип. Не живот вечни већ вечна, крајња, неизбежна смрт. Насупрот таквој Европи, по мишљењу владике Николаја налази се Српски народ. Срби, као потомци кнеза Лазара и косовских мученика, не могу да нађу себе у том простору смрти. Кнез Лазар, који се определио за небеско царство, тј. за живот вечни (а не за смрт, како многи србомрзители и христомрзители, у циљу духовног збуњивања Срба желе да докажу), за непропадљивост против пропадљивости, за дух уместо за материју, за вечно уместо за временито. То кнежево опредељење

(а кроз њега и српско стратешко опредељење) је изворно хришћанско опредељење. Европа се, замењујући Христа саблазнима (идолима) окренула Смрти а не Животу. Њен духовни живот, чак и када покушају да га воде људи жељни духовности, не залази у суштину проблема. Запад се занима за резултат јер је он најважнији у свету материјалног. То је лепо показао Берђајев пишући о разлици религиозних расправа у Русији до болшевизма и на Западу између два светска рата. „У Западној Европи, а посебно у Француској, сви проблеми се разматрају не по својој суштини, већ у њиховим културним одражајима, по томе како се преламају у историјском људском свету. Када је нпр. постављен проблем усамљености (сећам се декаде у *Понџињију*, посвећен том проблему), онда се говорило о усамљености код Петрарке, Русоа или Ничеа, а не о самој усамљености као таквој. Говорници се нису налазили пред последњом тајном живота, већ пред културом. И у томе се управо исказивао премор велике културе прошлости, неверовање у могућност да се суштински реши. Код нас, у Русији, у периоду наших старих спорова, радило се о последњим, граничним, животним проблемима, о првобитном, а не о оном што је било одражено, не о секундарном. То се дешавало не само у религиозно-философским друштвима, већ и за време дискусија вођених по приватним домовима, које су подсећале на дискусије западњака и словенофила четрдесетих година. Бјелински је говорио после дискусија, која је трајала целе ноћи: не можемо се разићи, јер још нисмо решили питање о Богу...Припадници западњачке културе су мало веровали у могућност да се реши питање о Богу и после дискусија су се разилазили тачно у одређено доба.“¹⁷ У Русији, до доласка болшевика на власт, говорило се о Богу, животу, смрти. На Западу се говорило о култури. Не говори се одавно о Богу већ о човековој интерпретацији Бога. Не говори се о оном што је крајње већ о оном што је ефемерно.

Европска наука, посебно европске школе, напустивши Бога, одбациле су морал. Бог је бачен у материју: постао је „атом, протон, електрон“. „Ако нисте знали у чему је пад Европе до ништавила, онда знајте: у томе што је изгубила појам о страшном Богу и светом човеку.“¹⁸ Нема Бога па нема ни човека који се посвећује. А свет човек је човек који светли, како рече отац Јустин. Човек који светли Богом. Хришћански идеал – *свети човек* – замењен је материјалистичким идеалом – човеком који очитује своју моћ у времену и чија моћ у том истом времену нестаје. Бела Демонија више не зна за духовног човека. Али, пише владика Николај, примитивни народи (Зулукафери, Самоједи) више знају о духовном човеку и о духовности уопште, него Европа. Европа је напустила Бога и изгу-

¹⁷) Николај Берђајев: *Самосјознаја*, стр. 202.

¹⁸) *Завештање*, стр. 104.

била душу. Као резултат тога дошао је нови морални закон, закон Антихриста. То је закон антисвета, античовека, иако је човеку понуђен као закон који треба да му угоди, помоћу кога треба да се уздигне изнад Бога. Тај закон је понуђен човеку како би постао што усамљенији, што рањивији. Како би саблазан потпуно овладала његовом свешћу, пре него што му се открије амбис апсурда куда га воде. Дата му је могућност да чини шта му је воља:

„Да може човек слободно веровати или неверовати у једнога Бога или у стотине богова;

Да је слободно свакоме клањати се идолима од сребра и злата и дрвета и хартије;

Да се неће узимати на суд онај ко ружи име Господње, али ће се узети на суд ко ружи уличног стражара;

Да синови треба да одбаце веровања својих родитеља као заблуде и да их не слушају и не поштују него да се што пре од њих одеде;

Да недеља није никакав празник него дан као и други дан, и да тог дана човек треба да своје тело боље одмори и нахрани него других дана;

Да је слободно убити сваког ко је против твојих личних или еснафских или националних интереса;

Да је блуд и прелуба раван браку;

Да је крађа релативна ствар, што ће се ценити према приликама;

Да је крива клетва потребна за спасење појединаца и друштва.¹⁹

Распад морала Европе пренео се и на Српски народ. Деструкција духовности Срба дошла је истим путем којим се антихристовска саблазан увукла и на Запад. Дошла је кроз школу, која је заменила Цркву. Школа је изнедрила идоле. Идоли су разни и примерени су разним људима, разним друштвеним слојевима и различитим епохама. Срби, који су одлазили у Европу да би тамо добили просвету, да би тамо нашли културу, да би се *цивилизovali*, саблажњени су у две кључне тачке помоћу којих су се одржавали кроз време. Одсечени су од традиције и разбијена им је породица. Породица им је разбијена на тај начин што су се женили странкињама које су, по правилу, уносиле елементе стране српској патријархалној, пирамидално организованој породици. Оне нису улазиле у српске домове да би чувале и развијале његове традиционалне вредности (иако је било и таквих) већ су га „осавремењивале“, „цивилизовале“, „уводиле у свет“. А све то је имало за последицу отуђење од традиције, атомизирање породице – у почетку њено свођење на родитеље и децу, да би крајњи резултат био, владика га није доживео, распад и

¹⁹⁾ Ибид., стр. 129.

такве атомизирани породице. (Данас је број породица са једним дететом или без деце велики, као што је и велики број разведених.) Долазећи из већ расхристовљеног света, без обзира што су неке од тих жена, посебно оних из XIX века, биле лично врло религиозне, у огромној већини, нису могле да схвате теоцентричност српског света. Њихов свет је већ неколико столећа био напустио Христоса као центар, суштину постојања. Секуларизација, која је између осталог, захтевала формалну једнакост жена са мушкарцима, резултирала је жениним напуштањем статуса *мајке* у корист еротизираних жена са друштвеним статусом псеудо-мушкарца. Европа је, преко Срба школованих у њеним школама и на њеним идејама, успела да зарази националну заједницу антихристовским идејама, пре свега са циљем да би напустила своју вековну теодулију. Преци су проглашени примитивцима, глупим, несавременим, некултурним, нецивилизованим, и што стоји у контексту – онима којих треба да се стидимо. Њихов поглед на свет, који је произишао из Вечности, јер се оснивао на Христосу, замењен је светом затвореним у простору и времену, ограниченом у материји, у коме влада пролазност и смрт. Одбацивши предања предака, Србин је себе одвојио од потомака.

Српски народ је крстоносац и христоносац јер је и крст и крштење и Христоса прихватио драговољно. Срби су се крштавали вековима. Код њих није, колико знамо, колективног крштавања бивало, тј. крштавања у коме је владар или племенски поглавица приводио читав народ крштењу и Христосу. Срби су се крштавали појединачно или породично. Свако од наших предака је примио крштење као појединац да би, на крају, читав народ постао теодул. Тако је сваки Србин у правој линији од свог првокрштеног претка постао и богопримац, и крстоносац, и христоносац и теодул. Из прихватања Христоса, Србин је опредељен слободи. Служећи Богу он се ослободио ропства човеку. Служећи Божијим законима он се ослободио људских закона. Владика Николај се позива на речи апостола Павла Коринћанима да би то доказао: „*Куйљени сїе скуїо, не будїїе робови људима.*“ (Прв. Кор. VII, 23). Ко је Божји роб тај је најслободнији међу људима. Слобода је само у Христосу. Ко је са Њим, у слободи је. Христос и слобода једнаки су. Одатле и речи нашег народног песника – *за крсїї часни и слободу злїїну* – јер само крстом се долази до слободе: до слободе од људи, до слободе од греха, до слободе од смрти. Одбацивши крст, Срби су изгубили и слободу и због тога су пали“ ... под бич Некрста и под тиранију Робава.“²⁰

Кроз читаво *Завештање* одјекује владикина тугованка: *имадох – не знадох, изгубих – сазнадох*. Читавом књигом одзвањају пророчке речи којим су старозаветни пророци опомињали Јевреје да се

²⁰ Ибид., стр. 144.

врате Богу. Тамо Јевреји, овде Срби, два Божја народа, два изабрана народа. Одјекује позив да се врате понизности пред Богом, да одбаце охолост, јер је она ђаволска особина, да своју муку и несрећу носе са стрпљењем и поносом јер се њима искупљују пред Богом. Вредно би било напоменути да кроз читаву књигу провејава мисао да Срби, баш као и Јевреји (а нема озбиљнијег владикиног текста да он у њему не пореди ова два народа, не извлачи из њихових историја аналогије) лакше подносе муке и невоље него успехе. У мукама налазе разлог да из себе изнедре оно што је најбоље, што је Богу најмилије. У добру се забораве, погорде, подетиње и обезобразе. „Уздисали смо за слободом као самртници, гакали смо за слободом као чавке. Борили се за слободу мачем преко набујалих гробова браће своје, и молили се Богу за слободу са сузама. А кад је слобода дошла, ми смо се играли с њом као са мајмуном у циркусу. Ама нисмо је држали ни један једини дан за светињу! Него смо се од јутра првог дана почели заигравати с њом као са шареном женом из циркуса. И света Небеса гледала су двадесет година нашу комедијашку игру са слободом као са женом из циркуса. И гњев Господњи скупио се над нама као што се у лето скупљају густе градобитни облаци. А милиони српских младића који су животе своје положили за слободу нашу гледали су с неба шта ми радимо и вапили су Светоме Сави: оче наш Саво, буди Свети Илија, па измоли од Христа да удариш громовима ово комедијашко и циркуско поколење које је свету слободу претворило у шатрацијску бесрамницу.“²¹ Још после Балканских ратова владика је опомињао Србе да се не горде победама, да се сете жртава, да се захвале Богу на војном успеху, на задобијеној слободи, на обновљеној Српској држави. Но њих тада овај његов позив и ова његова опомена нису расвестили. Потом је дошла албанска Голгота. Највиталнији део народа је изгинуо али, када је дошло до ослобођења и уједињења 1918.г. већи део Срба, уместо да захвали Богу што још постоји, кренуо је путем моралног распада. Тај распад је довео до крвопролића у Другом светском рату. Крвопролића у коме је Српски народ, по броју мртвих, ваљда највише пострадао међу свим зараћеним народима. Но, уместо да га све то окрене Богу, уместо да га врати предачкој теодулији, он је доврхунио своје богоборство у комунизму. Оно што је започела европска идолатрија новца и пропадљиве културе и богоборачке просвете, то је докрајчио, ваљда у историји човечанства најдеструктивнији политички систем – комунизам. Комунизам је систематски уништавао све оно што је код Срба било честито, слободарско, Христосом надахнуто. За време живота владике Николаја, комунизам је, углавном, уништавао тела. Стратишта, логори, затвори, гутали су честите људе, у огромном броју случајева не због њиховог неког отпора

²¹) Ибид., стр. 65.

режиму, већ због саме чињенице њихове честитости. Касније, када је владика већ био умро, комунизам је почео интензивније да разједа и људске душе. Најпре је крвавим терором народ застрашен до избежумљености како би постао пријемчив за „нове“ сатанистичке, антихристовске идеје. Но владика је, и поред свег оног што је доживео, видео и чуо, и даље имао веру и наду у будућност Срба. И поред свега он пише: „Но има у нама још огромне снаге, да се дигнемо по Божјем благослову. Устанимо, данас дигнимо се, очистимо се и развеселимо се.“²² Читаоцима *Завештања* ћемо оставити да одлуче колико је овај његов оптимизам произишао из реалног сагледавања историјске ситуације а колико је резултат љубави према Србима.

Као што смо већ писали, владика је Србе сматрао новозаветним народом изабраним. Читава српска историја му је то потврђивала. Но, парадоксално, владика ту изабраност није видео у ратним победама и увећању државе. Изабраност Срба се огледа у њиховој вековној народној патњи. Читаву нашу историју доживљава као низ непрекидног кушања, огреховљења и, на крају вековног испаштања. Као што се Божја љубав према Јеврејима, због њиховог сагрешења и одбацивања завета претварала у казну изгнања, ропства и истребљења, тако се она исказује и над *Новим Израиљем*, Србима. (Патња је, иначе, једно од најзначајнијих питања његове теологије. Из њега произилазе многобројни закључци на историософском и националном плану.) Проблем *зрех-казна-йаиња-искуљење* дубоко су повезани за владикиним схватањем Бога као оца и васпитача а човека (народ) као сина и васпитаника. У теолошком смислу он човекову историју види као васпитавање. То васпитавање је прожете Божанском љубављу. Бог је васпитач и отац. А и васпитач, и отац, по њему, не исказују своју љубав према васпитанику (детету) попустљивошћу већ, напротив, строгом праведношћу. Отац држи децу строго како би их припремио за живот. Како би могли да превладају сва животна искушења. И Бог држи човека (појединца и народ) строго, како би га поучио, управио путем добра, како би овај дошао до живота вечног. Тесан је пут истине за оног ко је одрастао у распусности а широк за оног који је одрастао у страхопоштовању према Богу. Овакво размишљање би сигурно данас наишло на отпор код већине савремених католичких а још више протестантских теолога. (Али, и многи православни теолози, захваћени секуларизованом визијом љубави као попуштања а васпитања као апсолутне слободе избора, оптужили би владика Николаја за „застарелост“.) Бог који је сведен на Љубав, а љубав која је опет, сведена на слободу васпитаника (човека) да дела како хоће, што, у ствари, укида функцију васпитања, јесте један од перфидних начина којим се секуларизована свест служи како би деструирала Божју функцију у

²²) Ибид., 87.

свету. Владика Николај својим традиционалним православним ставом о Богу као учитељу који учи, васпитава, преноси знање, освешћује васпитаника (просвећује, просветљује) ученика, сигурно би дошао у сукоб са огромним делом савремених педагога али и добрим делом католичких тзв. постконцилских теолога. Зараза опште анархије, ехо распада хришћанских вредности, можда се баш у вези са васпитањем најбоље осећа у профетским размишљањима владике Николаја.

Проблем патње; патња као награда, патња као знак одликовања, знак изабраности из које проистиче провера, патња као знак посебне љубави, јавља се и у апологетском слоју *Завештања*. „У тој неописаној љубави Христовој према Србима, ту је кључ великих страдања Срба кроз многе векове, као и ових новијих у нашем веку. Ко има малу љубав према некоме, малом казном кажњава свога невернога друга. А ко има велику љубав, већма и бије невернога друга, у томе је кључ тајне. Све што Срби имају великог светог и славног кроз хиљаду година, све им је то дошло од Христа. Али су савез љубави са Христом Срби погазили, ако не сви а оно многи, и не једном него много пута. И ми смо због тога били бијени, онако љуто бијени како само увређена божанска љубав уме да бије невернога друга; бије, не да убије него да га отргне од савеза са ђаволом.“²³ Патња уздиже паћеника, издваја га у позитивном смислу. Нема праведника без патње. Што народ више пати то је већа љубав Божја на њему. Из тога, опет, произилази да Срби, да Јевреји, да Руси, пате због своје изабраности. Изабраност за владика Николаја подразумева *достојност*. Ко је достојан љубави? Ко је достојан Христоса? Ко је достојан да служи Богу? Народ који му је предан. Који му је веран. Дар треба примити али му треба одговорити уздарјем. На љубав треба одговорити љубављу, на верност верношћу. Љубав је давање дарова, она није презирање дара. Има ли већег дара но имати способност да неког волимо и има ли веће среће но волети и бити вољен. Људски род а нарочито избрани народи, а то, у овом нашем случају јесу Срби (и Јевреји), по правилу се показују неверним у међусобној љубави са Богом. Читава историја човечанства је прича о љубави између Бога и људи у којој човечанство стално изневерава Бога. *Сћари Завей* ни о чему другом и не говори већ о неверству Јевреја према Богу. То неверство ће достићи свој врхунац у одбацивању Исусове жртве, у неверству према Божјем Сину, Богочовеку. Срби су такође одбацили, обезвредили дар који су примили од Бога – дар националног ослобођења. Пет векова су молили Бога да им опрости грехе отаца и ослободи их ропства. А када су се ослободили, они су своју слободу искористили на бахана лије, на угађање телу и стицање материјалног блага.

Оно што сваки човек мора да схвати (па и Срби) како би се ослободио материјалних саблазни, то је *да хришћанин није од овога*

свеїа. Да је у овом свету само путник који путује ка животу вечном. Није човеков живот на Земљи прави човеков живот, нити му је Земља дом. Оносветско је прави човеков дом. Хришћани, прави хришћани, су увек то знали и увек ће знати. Хришћанин, у тело трошно обучен, ка телу непропадљивом иде. Све што човек стекне, сем милости Божје, сем благодати, пропадљиво је. Но паралелно са чињеницом да смо путници који путују овим светом, стоји и чињеница да смо гости у туђем дому, да смо даропримци Божјег дара. Ми смо гости код Домаћина света – Бога. Слика света као дома и Бога као Домаћина света, уклапа се у размишљањима владике Николаја, о човековом свету као о слици макрокосмоса. Небески Домаћин има своје „замене“ на Земљи: домаћин државе је краљ; домаћин породице је отац. Поштовање и љубав према кућном домаћину јесте припрема за поштовање државног домаћина; поштовање државног домаћина јесте припрема за поштовање Небеског Домаћина. Непоштовање једног од њих подразумева сумњу у поштовања остала два члана. Пошто је Европа одбацила Бога, најпре га избацила из срца а потом и са устију, она је одбацила и појам домаћина (лат. *pater familias*, отац породице) државног убијајући краљеве, и презирући очеве – кућне домаћине. Човек, престајући да се боји Бога престао је да поштује и земаљске домаћине; одбацујући рођеног оца и оца државе припремао се да одбаци и Оца Небеског. Свет је постао простор отимачине и пљачке јер је човек почео, најпре, да се понаша као пљачкаш у Божјем свету. Путник који је свратио код домаћина, да се одмори па га извређао, покрао, покушао да му поруши кућу, шта може да очекује од тог домаћина, до да га овај казни. Домаћин који гледа како му туку децу, шта може друго да ради но да казни силеције. Сви људи, читав људски род је постао силеција. Европа је извезла силецијство на читавој Земљи. А Срби, који су дуго били деца Божија, које је тај исти силеција, Европа, дуго тукао и саблажњавао, у периоду између два светска рата је заборавио ко је Домаћин света. И Срби су кренули низ матицу богоборства и хаоса. Зато им се дешава све оно што им се дешавало последњих деценија. Отпадали су се од небеског Домаћина, оставили су државног домаћина, да би се на крају одрекли и од кућног домаћина. Одбацили су своју породицу, а из тога је произишло да су одбацили и свој народ. Јер, шта је народ ако не једна разуђена, разграната породица.

Код владике Николаја читав свет је у корелацији, у узрочно последичном односу, у одсликавању и понављању. Срби, док су били народ Божји, а владика је сматрао да су они, и поред свих грехова и даље, по својој суштини, то остали, имали су поред многих мана и једну добру особину. Имали су способност сазнавања сопствене греховности. Срби нису оптуживали непријатеља за своје поразе. За поразе су били криви они сами. За поразе су били криви издајници из њихових сопствених редова. Сопствени греси, сопствени грешни-

ци су их водили даље од Бога, даље од правде а самим тим даље од слободе – у ропство и испаштање. „Кадгод Србе несрећа снађе, они вичу пред небом и земљом: ми смо криви. Сами смо ми криви несрећи која нас је снашла! На Косову нису нам криви Турци, него Вук Бранковић. На Марици нису нам криви Азијати, него Вукашин. Боже, буди милостив нама грешним Србима и спаси нас!“²⁴ Способност да се спозна сопствена грешка услов је да се та грешка и не понови. А способност да се грешка, сопствена грешка исправи, подразумева и способност да се, не само себи него и другоме помогне. Но на проблему *помоћи грудом*, владика ће, поучен збивањима после Првог светског рата а нарочито за време Другог светског рата, препоручити Србима једну, условно речено, умерену алтруистичку линију. Треба помагати другим људима а следствено томе треба помагати и другим народима. Али, он ће се вратити изворној народној мудрости која гласи: *ближа је кошуља од хаљине*. Јер, како можемо помоћи другима ако нисмо могли себи? Читалац ће се, можда, упитати: због чега владика покреће то питање у спису који је, пре свега, политички по садржају, иако је, на први поглед, по много чему, религиозног и моралног карактера? Одговор лежи у самој намени овог списа, у његовој тестаментарности. Владика је хтео да Срби у будућности не праве политичке грешке које су правили у прошлости. А да их не би правили, он ће препоручити следеће: да се врате Христосу, да се врате породици, да одбаце секуларистичку културу и да се окрену себи и својима. Ово последње не подразумева да треба одбацити друге. Не значи затворити се у један шовинистички простор мржње на друге и страха од других. Не дао Бог! Значи само да постоји нормалан начин ширења љубави. Љубав треба да се исијава из срца сваког од нас у свим правцима подједнако. А то значи: „Чини добро прво својој браћи по вери, па својим рођацима, па суседима, па онда даљним и по вери и по крви, даљним и даљним до најудаљенијих крајева земље. Да не будемо као неки такозвани интернационалисти, који су спремни да чине добро онима најудаљенијим, а да своју најближу браћу, по крви и вери, оставе да беспомоћно гину и умиру.“²⁵

Има ли ишта што човеку може да замени Христа, пита се стално владика Николај? И на ово питање даје негативан одговор. Ништа нико не може човеку да помогне када је у невољи, нико не може да му да нешто што неће током времена нестати или изгубити на значају, нико га не може учинити другачијим од осталих живих бића, нико га обесмртити, до ли Господ. Србин треба да се држи Господа и да одбацује све оно што није од Бога, са подједнаком жестином као што одбацује оно што је против Бога. За савременог чове-

²⁴) Ибид., 99-100.

²⁵) Ибид., стр. 110.

ка, за савременог Србина, најопаснија антихристовска саблазан која се очитује кроз антихришћанску деструкцију морала, по владици Николају се налази у култури. Култура у себи крије (сотонску) гордост човечанства. Она даје човеку илузију божанске моћи. У њој се налази подражавање Божанског стварања. Но човеково стварање је ограничено у простору и времену. Чак и оно што човек створи у материјалу који је дуговечан, мора једном, у будућности, да пропадне. Све што није божанског порекла, ограничено је простором и временом а то значи мора једном да се заврши, да нестане. А савремена секуларистичка култура, не само да није божанског порекла него има директно атеистичке циљеве јер јој је основни циљ одвести човека што даље од Бога. Због тога ће владика зажалити што није састављена молитва за човеково спасење од културе. (Ту он мисли и од цивилизације.) Он сматра да је култура перфидни облик незнабоштва, безболни и неприметни начин помоћу кога се човек удаљује, без отпора, од Бога. Сотона је у културу унео све оно за чим човекова богоборност чезне.

Да ли у предлогу да Срби одбаце културу и цивилизацију стоји опасност да би Срби, потом, постали дивљаци? Одговор на ово питање је, у исто време, и врло просто и врло компликовано. Најпре треба одговорити на питање – ко су дивљаци и шта је дивљаштво. Одговор секуларизоване културе је прост – они који не уживају материјалне благодати цивилизације, који нису достигли виши степен хедонистичке културе. Одговор хришћанске културе је другачији: дивљак је онај који не зна за Бога. И секуларизовани човек и хришћанин, мисле да су они у праву. Али не могу сви бити у праву. У праву су само они који знају истину. А истина је Христос. Исус је сам рекао Пилату – *Ја сам истина*. Хришћанин, који верује Христосу, зна да је његова истина стварна истина јер произилази из учења отелотворене Истине, Исуса Христа. Насупрот хришћанству постоји секуларистичка истина. Та истина нуди хедонизам. Обећава да ће угодити нашим телима полазећи од претпоставке да човек јесте смртан и да му је најбољи начин провођења живота угађање потребама тела. Али свако од нас зна, а многи и искусе, да тело стари, да нас оставља немоћним, и без обзира ма колико га неговали, на крају нас одвлачи у гроб. Хедонизам је псеудоизлаз за човека без вере пред смрћу. Тек са Христосом, кроз веру у његово васкрсење, и његово обећање да ће свако онај који га следи такође постати бесмртан, ми откривамо прави прогрес. Откривамо право просветљење, праву разлику између животињског и божанског између дивљака (тј. животиња) и просвећеног (тј. богочовека). Дивљак је онај који живи у биолошком циклусу, онај који се држи задовољстава тела. При томе заборављајући да се по томе не разликује ни по чему (сем по свој незајажљивости) од ма које бесловесне животиње. Просвећен је онај који је схватио и прихватио Истину. Онај који је дошао

до вишег знања а то значи до знања о бесмртности. Онај који је изишао из замке смрти може се сматрати културним. Владика ће зато, кроз читаво *Завештање* сведочити Србима да су Христосови. Да су културни. Он ће им препоручити да говоре: „...и ми као свети оци наши живели смо у име Исуса Христа“.²⁶ Препоручиће да Срби схвате да нема човеку већег пријатеља од Исуса. Он је и лекар и лек којим наш народ може и треба да се лечи. А од чега се наш народ разболео владика своје мишљење није крио. „А ти Србине, шта мислиш? Две заразе спопале су твоју крв и твој дух: израиљски и европски. Како ћеш се одбранити? Како ли излечити? Није то право питање. Него је питање, да ли видиш своје љуте ране? Да ли знаш, ко ти их нанесе? Само кад би то знао! Одмах би знао да је Христос лек.“

Обе болести су невера. Прва је архетип неверја: издаја Изабраног народа, богоборство Изабраног народа, превртљивост Изабраног народа. Друга болест је болест приклањања секуларизованој култури: одбацавање породице, одбацавање другова, одбацавање најпре сопственог народа а потом и читавог човечанства. Од обе болести лек је у Христосу. Христоса се држати спас је и за човека и за народе. Владика Николај ће седећи у заточењу, у заточењу које му је било тим теже што је и његов народ био распет и на мукама, одбацити и левицу и десницу видећи у политичарима људе расхристовљене свести, без обзира што се неки од њих изјашњавају као верници. Њихова свест није подразумевала деловање које се ослања на Божје законе, па тек кроз њих да се дела на корист грађана, нације и државе, већ су деловали најпре ради личне користи, потом користи странке којој су припадали, па тек на крају у корист заједнице: грађана, нације и државе. Одбацујући корумпиране политичаре, он ће се са четири молитве обратити Богу. Ове молитве су одраз његовог душевног, духовног и интелектуалног стања. У њима се види не само патос вере, нити знање ученог теолога, чак ни вапај заточеника, већ, пре свега, вера човекова у Бога. У њима осећамо човекову веру у милост Божију, али и свест Срба о њиховој грешности. Три молитве: *Молитва небеској јерархији*, *Молитва свецима Божјим* и *Молитва Божородици и Исусу* говоре много о богословљу владике Николаја као и о његовом схватању улоге јерарха међу Србима хришћанима. Но у *Завештању* постоји још једна његова молитва, унета скоро на почетку рукописа, у петом поглављу, која показује не само његову молбу за спас Срба већ и молбу за Божје очитовање у свету. То је молитва Богу који ћути да се очитује у простору и времену. То је зазивање старозаветног пророка Богу да се јави не само да би успоставио правду, нити да би помиловао грешан народ, да би му опростио намерне и ненамерне грехе, већ и да би показао невер-

²⁶) Ибид., 18.

ницима *га јесѿе Бог и га Срби јесу његов народ*. Старозаветни вапај и заветна вера одзвањају из владикиних речи. „А сад, Господе, молимо Ти се скрушено, поштеди преостатак свога народа, да нам се не насмеју, и нама и Теби, јеретици и безбожници говорећи при чаши вина: где је тај Бог српски? Што им сада не помогне? Што их не избави из руку наших, ако је јачи од нас? И где је тај Свети Сава Српски? Зашто не заштити Србе, кад га Срби толико воле и славе?“ Не сумња владика у Божје присуство, не сумња он ни у љубав Божију према Србима. Он верује. Њему треба појава Божја због неверника. Због оних који су напустили Божје путеве али још више због оних који наговарају друге да те путеве напусте. Он Бога призива како би овај очитовао своју правду, како би излио своју благодат на праведнике, како би завео ред у свету. А ред, за владика Николаја је морал, добро делање.

– V –

Шта рећи на крају овог текста и на почетку *Завештања* владике Николаја Српском народу сем да позовемо на отвореност ума, али још више и срца, према порукама које је Србима упутио. Без обзира на време писања, чији се утицај може осетити у неким размишљањима и закључцима, без обзира на несистематичност самог рукописа, ми ово владикино дело можемо сматрати једним стратешким духовним, друштвеним и политичким програмом Српског народа. Програмом чија се истинитост за последњих педесет година показала тачном. Доказала, нажалост, нашим непридржавањем. Јер владика Срби, што вољно, што невољно, не послушаше.

На Ивандан 1994.г.

Ђорђе Ј. Јанић

ПОВОДОМ УПОКОЈЕЊА СТАРЦА КЛЕОПЕ

*„Благо ономе кога избираш и њимаши
да живи у двору њвом“ Пс. 65,4.*

Прелазак у вечној радости и блаженства старца Клеопе представља за нашу Цркву велики губитак и душевни бол. Његовим упокојењем, видљива Црква остала је без једног светог монаха, духовника, теолога и мисионара велике духовне вредности и значаја. Рођен пре скоро 87 година у побожној породици, живео је дан по дан више од 70 година монашким животом по канонима Отаца наших: Св. Антонија, Пахомија, Пајсија и Саве. У свом светом живљењу, веран Цркви, Отац Клеопа је био за нас као савременик и брат светитељима свих времена. Управо зато, делио је свима око себе сигурност и мир који може подарити само заједница Светих. Старац Клеопа стално би рекао: „Наш је манастир са великом традицијом и влада се по канонима претходних Отаца“ и никада не би престао да даје примере великих богочезнитеља Румунских манастира који живљаше у ова времена, тиме показујући да истинита традиција и предање не припада једино прошлости, већ да исти Дух Свети делује и данас у Христовој Цркви.

Као духовник, Отац Клеопа био је учитељ поука, био је поучен теолог а његово учење представљало је учење Светих. Све његове поуке имале су темељ у Св. Писму и код Светих Отаца Цркве, а његове мисли представљале су мисли православне заједнице, прожете љубављу и благословом Божијим. Управо зато су њега изабрали за духовника јерарси и монаси државне власти и обичан народ, професори и прости сељаци. Све њих је волео, и свима би пружио родитељски савет.

Волео је Божанску творевину, људе и планине, птице и цвеће, поља и звезде. Све би ово гледао као једну Свету космичку Литургију. Заволео је такође и СРБИЈУ, и давао је духовне савете онима што су долазили к њему. Изговарао би благе речи о нама и нашем народу, а о овоме рату би говорио: „Тамошњи рат је рат против Православља... Али, Православље ће победити“. Потом би ове речи

укрепио стиховима псалма: „Господ разбија намјере незнабожаца, уништава помисли народа. Намјера је Господња тврда до вијека, мисли срца Његова од колијена до колијена“ (Пс. 32,10).

Имао је дар да даје дубоке поуке, простим речима и за разум свакога. Поуке би произлазиле прожете духом, великим трудом молитве и трезвоумља. Али дана 1. децембра 1998. год. у поподневним часовима почео је читати Акатист Спаситеља, а потом је наставио читање јутарње молитве. Видевши ово ученици његови рекоше му: „Оче Клеопа, сада је време Вечерња. Ујутро ћете прочитати јутарње молитве“. Али старац прозорљиво им рече: „Сада ћу прочитати јутарње молитве, јер одлазим својој браћи!“. И тако, старац је знао да ће отићи пред лице Господње и желео је да прочита јутарње молитве, не би ли му остале неумољене, а потом усну у Христу као у наручју мајке, дана 2. децембра 1998. год. у јутарњим часовима измирен са Господом и са људима.

Желео је да што пре оде к Христу, да оде ономе Којему служи у светлости цео живот. Живео је као светац међу нама, молио се целог живота, блистајући као кандило предаде душу своју Христу Господу. А овај је старац био богомпрожетим мислима и душом детета. „Плакао је као дијете“. Љутио би се као дијете, радовао се као дијете и смијао се као дијете. Ретко је наћи таквог човијека: чисте душе и без лукавства.

Својим животом учинио је од манастира СИХАСТРИЈЕ, Атос румунскога народа а његовим сјајем, за време комуниста и њихове диктатуре када су неверници држали у својим рукама репресију против народа, Отац Клеопа је у својим рукама држао цео румунски народ својом вером и љубављу.

Био је непрестани мисионар, јер је знао у свакој околности да мрзи грех али да воли грешника; а да у сваком човеку пробуди разум и да поверује Господу. Отац Клеопа је показао да живот сваког хришћанина јесте КРСТ и ВАСКРСЕЊЕ, страдање и радост, бол (уздицај) и нада. Његов живот састојао се у томе да прихвата народ натоварен патњом и болом а да га пошаље своме дому духовно олакашаног. Својим строгим животом био је реалан монах са искуством молитве, стављајући акценат на смиреноживљење. Његовим животоделањем показао је свету да манастири нису усамљена места, јер прихватањем верника он је доказао да за свакога су Његова врата отворена јер у свакоме човеку који би њему одлазио гледао би христостикост верника. Такође је имао велику бригу о свештеницима, о пастирима народа, упућивао их је да живе у светости, јер само њихово служење је једино и свето свету. Тиме је старац био велики дар за свештенство.

Али његова жеља да оде што пре к Господу се испуни и као што рече Његово Високопреосвештенство Митрополит Молдавије Г. Данило: „Тело Оца Нашег Клеопе сели се данас из келије у гроб

али његов молитвени дух сједињује земљу и небо и тиме сакупља све оне који су га познавали и волијели. А његова келија ће постати икона молитве, која ће нас подсјећати о нашим сусретима са старцем и Духом Светим да би даље носили духовне дарове у свету, дарове које примисмо од Цркве молитвама свих Светих“.

Својим животом Отац Клеопа је наставио монашку пајсијанистичку традицију Молдавије.

На његово опело дана 5. децембра 1998. године окупило се скоро 20 000 верника и то је приморало једног јерарха да упита старца: „Зашто мислиш да се окупи оволики народ?“ а исти је одговорио: „Зато што се Отац Клеопа молио за све њих. А народ је ово и осијетио. И сада су дошли да те испрате на последњи пут“.

И после свега мислим да нам старац Клеопа упућује из Рајских дворова следеће речи: „Останите чврсти у вери и духовности; желим да вас видим у РАЈУ“.

ВЕЧАН МУ СПОМЕН!

О ВЕЛИЧАЊУ ПРЕСВЕТЕ БОГОРОДИЦЕ ПОУКА СТАРЦА КЛЕОПЕ

Бог прима к покајању свакога човека па и са смртног одра, ако се покаје и врати се са срцем да велича Мајку Божију. Морате имати велику побожност која ће бити Њој упућена, јер благословен је онај дом и породица која има икону Мајке Божије. Свакога дана читајте Њен акатист.

Ако не би било Мајке Божије на небесима, свет би пропао од две хиљаде година. Она непрестано клечи и моли Пресвету Тројицу. Она је четврта духовна „ипостас“ са небеса.

Знате ли ко је Мајка Господња? Царица Херувима, Царица целе творевине, келија оваплоћења Господњег, двери светлости, двер живота, затворене двери кроз кога нико не прође осим Господа нашег Исуса Христа. Она је уперена лествица ка небесима, божанско кандило и храм Пресветог Духа. Мајка Господња је невеста Очева, мајка Логоса (ријечи) и црква Божанскога Духа.

Велика је милост Мајке Господње према онима који је величају и славе! А велико је проклетство над онима који нису веровали њеној светости! Шта ће учинити секте које хуле Мајку Господњу? На икону Пресвете Богородице са Младенцем у наручју, гледамо небеса и земљу. Господ представља небеса, јер је вишље од небеса а Мајка Господња представља земљу. Она је нашега порода. А наручје Мајке Господње јесу снажније од рамена Херувима и Серафима.

Она држи Онога што сазда небо и земљу и све видљиво и невидљиво. Она је наша Мајка, која брине о сиротима и удовицама јер је њихова заштитница. Непрестано моли Спаситеља за опраштање наших грехова.

Са румунског превео Влада Петрин

СЕДАМДЕСЕТОГОДИШЊИ ЈУБИЛЕЈ ПАТРИЈАРХА МОСКОВСКОГ И ЦЕЛЕ РУСИЈЕ АЛЕКСИЈА

Руска црква и држава су у другој половини фебруара на многобројне начине обележили животни јубилеј патријарха, како би му исказали захвалност на заиста изузетном вођењу брода Цркве. Приређене су бројне свечаности, објављене књиге, отворене изложбе. Патријарху су из целе Русије и света упућени телеграми са честиткама и жељом да му Господ подари снаге да још много година буде на кормилу Цркве.

Животни пут рускога првојерарха отпочео је у Естонији. Како је сам објаснио, потичу из породице немачког порекла – Ридигер, која је преко два века живела у Петрограду. По мушкој линији сви су били правници. Међу најчувенијим прецима је генерал Петар Васиљевич Ридигер, херој Отаџбинског рата, 1812. год. против Наполеона. Патријархов деда био је судија у Петрограду, отац је такође кренуо истим путем, али га је бољшевички преврат прекинуо у школовању. Емигрирао је са својим родитељима, браћом и сестром у Естонију. Отац је још 1926. године пожелео да постане свештеник, али му се жеља тек много касније остварила. У Талину је 1938. основана богословско-пастирска школа с трајањем од две године, коју је Михаил Ридигер завршио и био рукоположен. Мајка патријархова потиче из Естоније, из фамилије Писаревих. Алексеј је био једино дете у родитеља. И као дете никад није размишљао о другом путу већ да служи Господу и народу. Већ као шестогодишњак, прихватио се да дели св. водицу на Богојављење. Потом је био чтец и ипођакон при митрополиту Александру, архиепископу Павлу и епископу Исидору. Духовни отац му је у то време био протојереј Јован Богојављенски, човек огромног духовног искуства, а потом сам епископ Исидор. Духовни живот Руса у Естонији био је изузетно богат. Окупљали су се око цркве и посећивали бројне манастире, а најрадије су одлазили у чувени Пјухтицки манастир. Одлазило се и у Валаамски манастир, који је тада био на територији Финске, коме се Алексеј посебно дивио, како због духовности, тако и због задивљујуће архитектуре, уклопљене у сурову климу Севера.

Алексеј је водио и преписку са валаамским монасима, писма старца Јувијана и данас чува. Старци монаси радо су писали дечаку Алексеју и препоручивали се његовим дечачким молитвама. Успомена на валаамски манастир остала је патријарху незаборавна. Као митрополит тада још Лењинграда, 1988. године, предузео је све да обнови ову светињу и следеће године у њој је било запаљено кандило. И данас, кад год може, патријарх радо оде у Валаам.

Током Другог светског рата, Алексеј је живео у окупираној Естонији, али црквени живот није био ометан. Године 1946. ступа у Лењинградску Духовну семинарију, коју је окончао 1949. године. На позив митрополита Григорија који је привремено управљао Талинском епархијом, одлази у Талин где бива рукоположен за свештеника и од трију понуђених парохија сам бира најтежу. Постаје парох богојављенске цркве у Ихви, рударском граду на пола пута од Талина ка Лењинграду. Родитељски дом у Талину му није био далеко, а ни Лењинград, где се ванредно уписао на Духовну академију. У рудницима Ихве било је тада много несрећа, породице су остајале без хранитеља, које је нови парох сахрањивао, а породице тешио и помагао. И данас се сећа са тугом и болом тих дана. Потом прелази у Успенски храм града Тарту, који се пре бољшевичког преврата звао Јурев. Ту је атмосфера била сасвим другачија, јер се ради о универзитетском граду. Током служења у Естонији, о.Алексеј служио је и на естонском језику, додуше, тешко му је било да проповеда на њему. Естонија је претежно лутеранска земља, али било је прелазака у Православље. Академију је завршио 1953. године, а касније постаје и протојереј. Примео је анђелски образ 3. марта 1961. године у Тројице-Сергијевој лаври узевши име св. Алексија митрополита московског, док је на крштењу добио име св. Алексеја човека Божјег. Чином архимандрита одликован је 3. септембра 1961. године, те је одмах и хиротонисан за епископа Талинског и Естонског. Хиротонију је предводио архиепископ Јарославско-Ростовски Никодим. Бити архипастир у то време било је изузетно тешко, пошто је Хрушчов затварао храмове и прогонио цркву и вернике.

Следеће године умире му отац од последица инфаркта, док је мајка, Јелена Јосифовна скончала раније, 1959. године, на самом почетку прогањања, стрепећи за супруга и сина који су носили крст пастирског служења. Још 1961. године Владика Алексије постао је заменик председника Одељења за спољне послове Московске патријаршије. На том положају није дуго остао, пошто га је патријарх Алексије I својим указом уздигао у чин архиепископа. Тада постаје и стални члан Свештеног Синода, 1964. године. Архиепископ Талински и Естонски Алексије, 25. фебруара 1968. бива именован за митрополита Талинског, главног града Естоније, а после три године, нови патријарх, Пимен, одликује га правом ношења друге панагије. Тих година су почеле припреме за обележавање хиљадугодишњице

крштења Русије, а главни посао у томе преузима митрополит Алексије. У оквиру тога посебно ради на обнови московског Даниловског манастира. На III Генералној скупштини Светског савета црква у Њу Делхију, 1961. године постаје члан централног тела и то остаје дуги низ година.

Одлуком Свештеног Синода од 29. јула 1986. године бива назначен на Лењинградску и Новгородску катедру, с тим да и на даље управља и Талинском епархијом.

Црква покушава да побољша односе са државом и тражи повраћај храмова. Митрополит Алексије 1986. године обраћа се новом председнику Михаилу Сергејевичу Горбачову писмом које остаје без реакције. Писмо је додуше председник умножио за све чланове Политбироа, али они су били глуви за глас цркве. Но, већ следеће године, патријарх Пимен и чланови Свештеног Синода при сусрету са Горбачовом подносе списак од тридесет питања. Одмах потом, мења се однос државе према Цркви и почиње враћање храмова и манастира. Обележавање хиљадугодишњице крштења Русије претвара се у тако рећи, ново крштење. Том прославом руководио је Владика Митрополит. Као митрополит Лењинградски предузео је важне кораке. Прослављен је св. Јован Кронштатски у Јовановском манастиру, где је угодник Божји био сахрањен. Причислио је лику светих блажену Ксенију, сахрањену на Смоленском гробљу у Петрограду и истовремено обновио знамениту капелу над њеним гробом, у време болшевизма претворену у сликарски атеље. Трудом архипастира Алексија Цркви у то време бивају враћене целебне мошти св. великога кнеза Александра Невскога, као и преподобних отаца соловецких: Зосима, Саватија и Германа.

У то време, као митрополит, био је познат и као научник. Објавио је преко 150 библиографских јединица из области богословља и црквене историје. На Московској Духовној академији удостојен је степена доктора богословља, на тему историје православља у Естонији. Почасни доктор постаје у Дебрецину, касније у Прагу, а почасни професор духовних академија у Петрограду, Москви и на Криту. Бива биран и за народног посланика у парламенту Русије.

Патријарх Пимен (у миру Сергеј Михаилович Извеков) рођен 1910, упокојио се 3. маја 1990. године. Сахрањен је у крипти Успенског храма Тројице-Сергијеве лавре, поред свог претходника, патријарха Алексија I. За чувара патријарашког престола изабран је митрополит кијевски Филарет а месец дана касније, Свештени Синод сазива Архијерејски сабор. Он је имао за задатак да припреми програм за Помесни Сабор, с тим да именује три кандидата за патријарашки престо. Тада је Руска црква имала 92 архијереја. Тајним гласањем Синод је именовao следеће кандидате: митрополита Лењинградског Алексија, митрополита Ростовског (сада Кијевског) Владимира и митрополита Кијевског Филарета (потоњег расколни-

ка). У Тројицком сабору лавре преподобнога Сергија 7. јуна 1990. отпочео је са радом Помесни сабор уз учешће 317 делегата: 90 архијереја, 92 клирика, 88 мирјана (од тога 38 жена), 39 представника манастира и 8 делегата духовних школа.

НАЈВИШИ ОРДЕН ПАТРИЈАРХУ

Председник Русије Борис Јелцин 19. фебруара потписао је указ о додели ордена Светога апостола Андреја Првозваног патријарху Алексију. Ово је образложено великим доприносом патријарха духовној и моралној обнови Русије, очувању мира и сагласја у друштву.

Овај орден увео је Петар Велики 30. новембра 1698. у част апостола покровитеља Русије. Орден је одувек имао само један степен а добитници су називани „кавалери ордена“. Први кавалер 1699. је био руски дипломата Федор Головин а сам цар био је тек шести прималац ордена. Један од последњих добитника је царевих-мученик Алексије чија се канонизација припрема. Он га је примио на рођењу. У исто време није могло бити више од 12 живих носилаца ордена – по броју светих апостола. За два века било је само око хиљаду добитника, међу њима Александар Суворов, Михаил Кутузов. Руски председник Јелцин орден је обновио 1. јула 1998, а први нови добитник је петроградски академик Дмитриј Лихацев. Александар Солжењин је такође добитник али није прихватио да га прими.

Церемонија уручења ордена патријарху обављена је у патријарској резиденцији на Чистом Переулку. Председник је рекао да му је велика част да је савременик патријарха Алексија. Патријарх сматра да је орден додељен целој Цркви а да она у време председниковања Јелцина ужива пуну слободу, неометану духовну, образовну, мисионарску и хуманитарну делатност.

ЧЕСТИТКЕ

Патријарх Алексије је поводом рођендана примио честитке од готово свих поглавара Помесних православних цркава. Патријарх српски Павле такође је честитао а упутио је поздраве и преко руског подворја. Папа римски Јован Павле у својој поруци пожелео је патријарху „многа љета и снаге у пастирском раду“ као и светлу радост коју Христос дарује свима онима који свој живот посвећују служењу Богу. Председник Савета муфтија Русије Равил Гајнутвин упутио је честитку у име муслимана. Иноверни веома поштују патријарха и његово разумевање међуверских односа. Шеих-муфтија жели патријарху дуги живот.

Председник Белорусије Александар Лукашенко заблагодарио је у својој поруци поводом рођендана на духовној подршци коју па-

тријарх Алексије пружа духовној обнови белоруског народа који је такође под јурисдикцијом Московске патријаршије. „Помогли сте људима да стичу духовни мир, спокојство, веру и надежду“. Три патријархове посете окрепиле су Белорусију, каже председник.

Председник владе Русије Евегениј Примаков упутио је рођенданску поруку патријарху у име владе захваљујући се Цркви на моралном јачању народа и његове духовне културе, чувању вредности традиције, благотворитељној помоћи сиромасима, слабима, болнима, престарелима. Велики је допринос Цркве и њеног првојерарха на утврђивању принципа трпељивости између разних конфесија и народа у Русији, каже Примаков. „Непроцењив је удео Ваше Светости у процесу хармонизације државно-црквених одношаја“.

У БОГОЈАВЉЕНСКОМ САБОРНОМ ХРАМУ

У знак благодарности за првосветитељски труд патријарху Алексију је 18. фебруара у Богојављенској катедрали после свете литургије уручен највиши црквени орден светитеља Инокентија, митрополита московскога првога степена. Речено је да је избор патријарха Алексија пао у време окончања вишедеценијског гоњења вере. Патријарх је достојно наставио дело својих претходника, објединио је вернике у Цркви око евангелских принципа мирољубља и љубави к ближњему, сачувао је јединство Цркве. За осам и по година патријаршества обновио је хиљаде храмова и обитељи, обновио је бројне духовне школе, раширио мисионарску и добротворитељску делатност, склонио је баријере између Цркве и државе, армије, науке и културе.

Црква првојерарху жели у молитвама помоћ Божију у његовим делима, у здрављу, духовној крепости и телесној, храбро ношење тешког патријаршког Крста.

Патријарх је рекао да је ово орден целој Цркви која у сложено време укрепљује и духовно подржава народ, помаже му да приђе вери. Разне силе хтеле су да унесу раскол у Цркви, да ослабе црквено јединство. Нека би сва чада Цркве чували Христову љубав једни према другима и јачала црквено јединство. Патријарх је захвалио архипастирима и пастирима на труду на обнови Цркве а народу Божијем, присутном у препуном храму рекао је „Ваше молитве и љубав укрепљују ме и подржавају у моме служењу“.

ДВЕ ИЗЛОЖБЕ

У Патријаршком двору московскога Кремља првојерарх руски 17. фебруара отворио је изложбу „Патријарштво у Русији. Традици-

ја и савременост“. Отварању је присуствовала супруга оболелога председника, Наина Јосифовна Јелцина и предала огроман букет црвених ружа патријарху. Градоначелник првопрестоне Москве Јуриј Лушков обратио се Његовој Светости речима „С Вама ми свагда јаки у духу, с Вама ми свагда идемо напред“. Изложба има огроман значај пошто приказује историју патријарховања у Русији, дугу 400 година, додуше са огромним прекидом од Петра Великог до почетка овога века. Историја патријарховања, рекао је Лушков, историја је рускога народа, неодољено од историје руске државности. Црква је увек била уз народ, у радостима и у кушњама, увек је укрепљивала дух народа, његову веру у Бога и у сопствену снагу.

На све похвале упућене патријарху он је одговорио: Ми смо само мали служитељи олтара, Господу подобајет и чест и слава!

Друга изложба отворена је у Дому пријатељства. Ради се о стотинама фотографија професионалног фотографа Јурија Грипаса који већ годинама путује са патријархом Алексијем по руским епархијама и свету и камером и фотоапаратом бележи важне тренутке. Изложба се односи на живот Руске православне цркве и њеног поглавара.

КЊИГА ПАТРИЈАРХА АЛЕКСИЈА

У Председничкој сали Руске академије наука на сам дан рођења патријарха, 23. фебруара, представљена је нова књига руског поглавара „Росија. Духовное возрождение“. О књизи је говорио митрополит Солнечногорски Сергије.

Живица Туцић

У ИМЕ ОЦА И СИНА И СВЕТОГА ДУХА!¹

У црквеним песмама, браћо и сестре, и у делима Светих Отаца, Света Црква се најчешће упоређује са лађом која плови по узбурканом мору овога живота и преводи путнике из овог света у други, небески све – живот вечни.

Црква већ две хиљаде година плови по узбурканом мору овога живота. Некада су буре на томе мору веће, некад мање, некада зна да буде и апсолутна тишина и да Црква мирно плови неузнемиравана од морских таласа. У нашем народу, у заде време, те буре, ти таласи веома су чести, веома велики и веома опасни. Поготово у ово време у коме се сада налазимо јесте веома узбуркано море нашег живота, узбуркано и од силних ветрова споља и од самог подизања мора изнутра. Али, Црква, као лађа спасења, као она Нојева барка, она плови и иде своје тихом пристаништу. И ми, који се налазимо у тој лађи спасења, који смо постали чланови Тела Христовог – Цркве, ми гледајући узбуркано море живота око нас, не губимо храброст, не губимо поуздање, јер се налазимо у лађи којој је крмнош сам Господ Исус Христос. Та лађа иде својим правцем и живот у тој лађи се одвија по одређеним уставима и прописима, без обзира на спољашње море и непогоде.

Ето, браћо и сестре, налазећи се у тој лађи, у тој лађи спасења, ми смо стигли, вођени крепком и моћном руком Господа Христа, стигли смо до почетка светог Великог Поста, који нас води и уводи у радост светлог Васкрсења Хростовога. Без обзира на спољашње прилике или неприлике, чланови Цркве Божије дужни су да свој живот у Цркви проводе онако како света правила прописују, како су свети Оци одредили. А ми већ годинама дочекујемо овај велики дан, дан почетка Светог и Великог Поста, стално говоримо и свима нам је, хвала Богу, јасно и познато, како треба започети пост, како треба у току поста живети и хранити се и како треба припремити себе, очистити своју душу и тело од сваке прљавштине греха и зла,

¹ Беседа Еп. Артемија на Прочке, уочи Великог Васкршњег поста 21. 02. 1999. г., одржана у Саброној цркви у Призрену.

да бисмо тако припремљени, опет без обзира на спољашње неприлике које нас могу задесити или у којима живимо, да би смо могли да доживимо ону унутрашњу радост Васкрсења Христовога, коју сви Хришћани доживљавају сво, већ две хиљаде година.

Нека би дао Бог, да сви ми и цео наш народ озбиљно схвати време и прилике у којима се налазимо. Да схватимо и прихватимо да су истините речи Христове, да се род зли, род ђаволски, род греха и страсти једино изгони постом и молитвом.² Када то знамо и то прихватимо а свесни својих грехова и својих слабости, треба да пригрлимо та оруђа Божија, та средства спасења, пост и молитву, и да их држимо онако како Света Црква прописује а не онако како моја слабост, како моје навике говоре да би требало.

Многи данас у нашем народу имају своја правила. Неко каже: „Ја постим Велики Петак“, и сматра да је то доста. Други каже: „Ја постим прву и задњу недељу“, и он сматра да је то доста. Трећи, опет, не пости никако и сматра да су пост измислили попови“ и не знам тамо ко све. И тако кад погледамо, ако ми сваки стварамо своју веру и своје прописе а не држимо оно што нам Црква проповеда већ две хиљаде година, онда се поставља питање да ли смо ми чланови Цркве Божије, да ли се ми налазимо у тој лађи спасења или смо искочили из ње и покушавамо у својих крхким и слабим чамцима да препливамо узбуркано море око нас. Дакле, Часни пост Црква је одредила да буде првенствено време одређено за очишћење душе наше од греха, од страсти и од свега онога што није по закону божијем и по вољи Божијој. Средство које користимо поред поста и молитве јесте света тајна покајања и исповести грехова наших и света тајна Причешћа, у којој примамо највећу помоћ да издржимо ово узбуркано време поста: то је примање Тела и Крви Господа Христа који је рекао: „Ко једе тело моје и пије крв моју има живот у себи, а ко не једе и не пије тело и крв моју нема живота у себи“³. Људи који је посвећују пажњу овим речима, људи који се не припремају постом и молитвом, који се не исоведају, који се не причешћују, они су као живи мртваци, лешеве који још на ногама ходе по овоме свету. Јер њихова душа је већ умрла за живот вечни. Али докле год ходимо по овој земљи има време за покајање, има време за отржењење. Но, треба знати и то да нико не зна дана, ни часа који је њему одређен у који ће морати да изађе из овога живота и да изиђе пред лице Божије да даде одговор за оно како је у овоме животу живео. Зато покајање, зато бригу о души својој не треба одлагати од данас до сутра јер данас нам је Бог поклатио а да ли ће и сутра поклонити то нико од нас није сигуран, поготово у овом немирном времену, у коме данас живимо.

² В. Мр. 9, 29.

³ В. Јн. 6, 54.

Исто тако традиција је, браћо и сестре, у овоме граду и овоме храму да на вечерашње вече вршимо међусобно мирeње и опраштање. Ако је неко некога, ожалостио, омаловажио да затражимо опроштај једни од других, јер по речима Господњим: „Ако ви опростите грехе брату своме и Бог ће опростити вама грехе ваше.“⁴ Зато да искористимо ово време, овај почетак Светог поста да опростимо једни другима, да се молимо један за другогa и да чинимо добро један другоме, да би тако били синови Божији, да би постали сутра и наследници Царства Небеснога, да се нађемо и ми тамо где се налазе сви они који су у тој лађи спасења – Цркви Божијој, живели у току две хиљаде година, угодили Богу и прешли у вечни, блажени живот у Царство Христово да се и ми тамо нађемо и да са њима славимо Оца и Сина и Светога Духа, кроза све векове и сву вечност. АМИН!

епископ Артемије

⁴ В. Мт. 6,14.

ЛИТЕРАРНО ВЕЧЕ У ПРИЗРЕНСКОЈ БОГОСЛОВИЈИ УОЧИ ПОЧЕТКА ЧАСНОГ ПОСТА, 22. 02. '99. Г.

(Претходи богат програм ученика: Појање групе ученика; лични састави ученика о посту, покајању, о Косову и нама Србима)

БЕСЕДА ЕПИСКОПА АРТЕМИЈА

Ја бих сада поставио питање нашем Ивану, који је рекао у свом излагању, да се и данас води битка за Косово. Да ли је то иста, или бар слична, битка оној из 1389. године?

– Иван: Ја мислим да није.

– Еп. Артемије: Зашто?

– Иван: Зато, јер српски народ у оно време, у свом срцу и у својој души је имао Бога, а данас га нема.

– Еп. Артемије: Иване, да покушамо савременим језиком говорити. Ја ћу да говорим, али ти си ми дао повода.

Да, сигурно да није иста битка и није исто време. Тада, у оној Косовској битци, свети Кнез Лазар, његови витезови, војници и сви Срби, жртвовали су свој живот за спасење своје отаџбине, за одбрану и слободу свога народа. Данашњи наш „кнез“ жртвује туђе животе, не за добро свога народа, већ за продужење своје владавине над тим народом. То би била суштинска разлика. Тамо је свети Кнез Лазар приносио себе на жртву за друге, а овај сада, да му не помињем име, сви знамо, он приноси друге на жртву за себе.

Тада се за Косово борило оружјем: стрелом, копљем, сабљом, мачем, оковима, топузима. Данас се Косово не може одбранити оружјем. И то је друга битна разлика између оне битке и ове битке данас. Зашто? Тада је Србија, Кнез Лазар и његови витезови, имала свога непријатеља који је загазио преко међе наше државе, дошао на Косово Поље, јер су се тако битке водиле. На једно поље изађе једна и друга војска, па, ком опанци ком обојци. А данас, ако бисмо оружјем хтели да бранимо Косово, имамо против себе, не једнога конкретног непријатеља, него имамо читав свет. Зашто? Да ли нас

Запад мрзи што смо ми добри Срби, што смо добри Православци?
А они рађави и зли. Сигурно не!

Него зато што овим народом и овом државом влада нечовечан и недемократски режим, који покушава да иде уз нос целом свету. И ово данас што се нама прети бомбардовањем, што се прети доласком НАТО трупа, то није зато што нас свет мрзи, него зато што су они који владају овим народом, водили једну такву политику да изазову цео свет против себе. Дакле, сада би битка за Косово морала да се води много мудрије, да се води дипломатском мудрошћу, да се води разумно, да се води доказима историјским, културним, биолошким. а ми смо на свим тим фронтovima већ унапред изгубили битку. Пре свега, веома се много закаснило у овај бој на Косово. На ону битку закасни само Марко. „Доцкан Марко на Косово стиже“. Да ли је дошао доцкан или не, тако бар песма каже. А и ми смо, изгледа, за ову битку за Косово, веома закаснили. Она се могла успешно добити и Косово одбранили да се пре десетак, или барем пре пет година имало жеље да се проблем Косова решава мирним путем. Оно што сада заговарамо, а ми сада заговарамо мирно решење када је Косово већ крвљу обојено, и српском и албанском, пред очима целога света. Сада наше понуде за мирно решење, за преговоре, нису убедљиве. Никога не могу да увере у нашу добру намеру. И ми им не верујемо. И знамо да све што се буде десило, било да дођу бомбардери, било да дође НАТО на Косово, десиће се оно што нико не би желео, а што сам ја, не због тога што сам пророк, предвиђао на основу неких ранијих потеза које је ова власт вукла. Наиме, ја сам говорио пре 7–8 година, да ће доћи дан да се српска војска и полиција са Косова повлаче као окупатори. Тај дан је дошао. Сутра, прекостура треба да се потпише споразум по коме ће у једном одређеном року морати да се повуку све српске снаге безбедности, сем нешто граничара, који ће остати на граници. А доћи ће друге снаге да одржавају ред, тако да смо дошли до губљења Косова због погрешне политике нашег „мудрог“ вође.

Ја то смело говорим, и то сам говорио по целом свету. Молим вас, ви сте пратили ко је отишао на преговоре у Рамбује? Ко представља Србију данас? Делегације једне породице – СПС и ЈУЛ-а. Уз њих неки Египћани, Роми, Турци, Муслимани, али представника Срба са Косова нема. Ту је Воја Живковић, али оне је представник СПС-а а не представник српског народа. Баш због тога, због такве политике, делегација у којој сам био ја и г-н Трајковић, отац Сава и Митрополит Амфилохије на челу те делегације, по одлуци Светог синода ишли смо пре 15 дана у Париз не да бисмо учествовали на тој Конференцији, нисмо тамо били ни позвани ни укључени, већ да би се чуо глас Српске Православне Цркве и српскога народа који је највише угрожен, којег се ти разговори тичу, а о којима се он ништа не пита. Зато смо ишли и то смо учинили, не у замку Рамбу-

је, него напољу, испред замка, испред капије. Тамо је било 50-ак новинара из целог света. Ми смо говорили о Косову, о Србима на Косову, о нашим светињама. Изразили смо нашу забринутост за наш опстанак овде ако се тај споразум потпише, ако Срби не добију неку гаранцију, неку заштиту.

У истом циљу, одатле, отишли смо у Америку по пети пут за годину дана. Фебруар прошле године – први пут, фебруар ове године – пети пут, да би тамо, јер знамо да је Америка најутицајнија у том процесу решавања проблема, да и тамо кажемо пред људима, у институцијама, у Конгрес, Сенату, да кажемо оно што нас боли, чега се плашимо и да укажемо шта може да се деси ако то и то решење буде прихваћено, ако Срби буду принуђени да напусте Косово. Ту мисију смо урадили, свуда смо били заиста добро примљени, саслушани, подржани су наши ставови. Али, речено нам је, да је судбина наша у рукама једног човека који се зове Слободан Милошевић. Од њега зависи да ли ћемо бити бомбардовани или нећемо, и да ли ћемо бити заштићени или нећемо. Остаје нам да се стрпимо још два дана да би добили одговор на ово питање што нас све мучи. До тада, а и после тога, ја вам препоручујем да ви о томе не водите бригу, јер ви имате своју мисију у овом народу, у овој Цркви, а то је да се трудите и лепо завршите своје образовање и сутра будете користни пастири свога народа који је остао без пастира. Сада је почетак поста. Поред труда у наукама, трудите се и на спасењу своје душе, а то је – чули смо овде лепе мисли и лепа предавања о посту, о покајању и то је оно што нам је потребно за очишћење душе и тела, да се припремимо за Свето Причешће и да, живећи по закону Божјем, угледамо се на наше славне и свете претке, на светог Кнеза Лазара и косовске витезове. Јер ми ћемо својим трудом, својом молитвом, својим постом, својим животом у посту и молитви учинити више на спасењу Косова него они што мисле да ће то моћи помоћу топова и тенкова да ураде.

Ја вам желим свима, срећан почетак Поста. Да да Бог, да овај пост заиста буде бања препорода на очишћење душе и тела. Без обзира на буре и олује око нас, да ми уђемо у духовну радост васкрсења Христовога, јер то је наш циљ, то је наша будућност. Ми говоримо да је свети Кнез Лазар на Косову победио, говоримо о светим Мученицима који су се молили да их не мимоиђе мученичка смрт, а нико се није молио да би је избегао. Шта то значи? Како су они победили, кад су свима главе одлетеле са рамена? Свети Георгије је победоносац јер се није одрекао Христа. Победник или губитник је само у односу на циљ, који циљ имамо и за који циљ треба да погинемо или да останемо да живимо. И свети Георгије, и свети Кнез Лазар и сви остали Мученици, њима је циљ био – одржати веру и не одрећи се Христа, и они су сви тај циљ постигли. А они гонитељи, који су им скидали главе, они су губитници, они су поражени јер

нису постигли свој циљ. Њима није био циљ да убију светог Георгија и светог кнеза Лазара. Њима је био циљ да их одвоје од вере и Христа. У томе нису успели, и зато су поражени. Први су постигли циљ – зато су победници, ови други, нису постигли циљ – зато су поражени. Тако бива и у свакој другој битци.

Ето, нека да Бог да се ми прибројимо у оне победнике Христове, да постигнемо свој циљ ради којег смо овде у школи, и циљ којег смо поставили себи у животу, а то је – да живимо ради Христа и ако устреба – да умремо ради Христа. Бог вас све благословио.

Епископ Артемије

О ЗАВИСТИ

Св. Василије Велики

Бог је благ и даје блага достојнима. Ђаво је пак лукав и учествује у гресима сваке врсте. И као што за Благим следује љубав која не завиди, тако за ђаволом свуда долази завист. Чувајмо се браћо те страсти – зависти, да не бисмо постали сатрудници у делима противника и доцније се подврли истој, са њим, осуди. Јер ако онај „који се погордио упада у осуду ђавола“ (I Тим. 3, 6), то како ће онда завидљивац избећи казну припремљену ђаволу?

Друга, опаснија страст од зависти и не рађа се у душама људским. Она мање шкоди другима, али је прво и најближе зло за онога у коме се она налази. Као што рђа нагриза гвожђе, тако завист нагриза душу у којој живи. Или боље рећи, као што се о змијама говори да се оне рађају прогризајући утробу која их је носила, тако и завист обично умртвљује душу у којој се порађа.

Завист је туга због среће свога ближњег. Зато завидљивац никада не оскудева у жалости и огорчењу. Је ли добра жетва на њивама ближњег и изобилује ли му дом у свима животним потребама, или га сваковрсне радости окружују – све је то храна ове болести и умножавање туге завидљивцу. Зато се он ни мало не разликује од човека незаклоњеног и незаштићеног, а на кога сви бацају стреле. Јак ли је ко или здрав? – то поражава завидљивца. Леп ли је неко у лицу? – то је нови удар завидљивцу. Неко опет превазилази многе духовним преимућствима, обраћа пажњу на себе и побуђује и друге к савршенству својом памећу и снагом речи; други је опет богат и слави се давањем милостиње и општењем с онима који су у нужди и прима много хвале од награђених – све су то удари и ране, које се наносе самом срцу завидљивца.

А тешко је у тој болести то, што завидљивац не може говорити о њој. Иако он и обара очи, иде као убијен, тужан је и страда од те болести, ипак кад га запитамо о том личном страдању, он се стиди да јавно призна своју несрећу и да каже: „ја сам човек завидљив и зао; мене ломе савршенства мога пријатеља, тугујем због добродушности брата; не могу да видим туђа савршенства; напротив благостање свога ближњег сматрам за себе несрећом“. Тако би он тре-

бао да говори ако би хтео говорити истину. Али како се он не решава то рећи, то он дубоко задржава болест, која нагриза и једе његову унутрашњост.

С тога он не прима лекара и не може наћи лека страдању и ако је Св. Писмо пуно таквих лековитих средстава. Напротив, он очекива једину утеху у својој беди – видети пад кога било од оних, који су изазвали у њему завист. Један му је смер мржње, да види оног који је проузроковао завист, како од сретнога постаје несретан и онај који је био пример за углед одједном постаје достојан жалења. И онда кад га види како плаче и кад га сретне тужног, тада се умирује и постаје пријатељ. Са онима који се радују он се не радује, али са онима који тугују и он плаче. Па ако он и оплакује промену у животу, по којој је човек из среће пао у несрећу, он то не чини из човекољубља и не хвали његово раније стање из саучешћа, већ да му отежа беду. Ако ближњему умре син, онда он овога хвали, обасипа га са хиљадама похвала, како је он био и леп и способан за учење као и за све што је добро, међутим ако би дете остало живо и њему не би било ни једне добре речи. Па и у случају смрти, ако види да многи с њим заједно почну хвалити, он се опет мења и почиње завидети умрломе. Он се дивн богатству тек после пропасти богатства. Телесну лепоту, или снагу и здравље хвали и велича тек кад наступи болест. И уопште он је непријатељ онога што постоји, а пријатељ онога што је пропало.

Шта може бити опасније од те болести? То је квареж живота и унакажење природе, мржња против дарова, која су нам дана од Бога, то је противљење Богу. Шта је виновника зла – демона наоружало на рат против човека? Није ли то завист? Кроз завист је јавно изобличио себе богоборац, кад се побунио противу Бога и против милостивих дарова Његових човеку, али је напакостио човеку, јер није могао осветити се Богу. Тако нам се показује и Каин, први ученик ђавола, који се од њега научио и зависти и убиству – тим сродним међу собом безакоњима, која је и Павле здружио рекавши: „испуњених зависти, убијства“ (Рим. 1, 29). И шта је урадио Каин? Видео је част од Бога, па подстакнут завишћу, истребио је онога, који је чашћу одликован да би ожалостио Онога, Који је почаствовао брата Његовог. Како није имао снаге да се бори с Богом он је пао у братоубиство. Стога, браћо, бежимо од те болести, која постаје учитељ богоборства, мати човекоубиства, унакажење природе, заборав сродства и несрећа која се не може описати. Зашто тужиш човека кад те никакво зло није снашло? Зашто ратујеш против човека, који поседује нека богатства, а твојим богатствима није нанео штете? Ако ти, и премда си обогаћен, негодујеш, зар онда не завидиш својој сопственој користи? Такав је био Саул, који је изобиље добротворства обратио у повод рату противу Давида. Прво њега, као свога добротвора, чијом се складном и божанственом

свирком на гулама ослободио од злог духа, хтео је пробости копљем. Затим спасен од непријатеља са свом војском и ослобођен понижења којим је претио Голијат, ипак кад су девојке клицале и у победним песмама почеле приписивати Давиду десет пута више учешће у задобивању победе говорећи: „погуби Давид десет хиљада, а Саул хиљаду своју“ (I Цар. 18, 7). За ту само реченицу, за то, на самој истини основано сведочанство, у почетку хтео је сам лично да убије Давида и то лукавством да га убије; затим, принудивши га да се одметне ипак и после тога није прекинуо непријатељство, већ на крају свега, изашао је противу њега са три хиљаде изабраних војника и тражио га по пустињама. А ако би га запитали за узрок рата, вероватно да би рекао да су то добротинства Давидова, јер у само време гоњења, кад је био поспан и могао бити убијен, али је спасен од праведника, који се уздржао да стави руку на њега, па и то га добротинство није тронуло, већ је понова скупљао војску и понова продужавао гоњење, док га други пут опет није ухватио Давид у пећини, где се врлине његове показале још у већој светлости, као што и Саулово лукавство постаде очевидније.

Завист је најнеодољивија врста непријатељства. Друге људе, који не желе добро, добротинства чине кроткима, док завидљивци и зле нарави човека учињено му добро, још га више раздражује. У колико је више окружен добротинствима, у толико више негодује, постаје тужан и огорчен. У место да осећа благодарност због учињеног му добра, њега племенитост добротвора растужује. Којег звера не превазилазе завидљивци са плаховитошћу своје нарави? Не превазилазе ли свирепишћу и најнеукротивијег од њих? Пси кад се хране постају умиљати; лавови кад се негују постају питоми. Међутим завидљивци још више бесне кад им се указују услуге.

Због чега је постао роб благородни Јосиф? Зар не због зависти браће? Може ли човек да се не чуди толикој умној ограничености у тој болести? Уплашивши се испуњења снова, продали су брата у ропство као да се робу никада не клања. Али ако снови одговарају стварности, зар је могуће спречити, да се оно, што је кроз њих наговештено, сасвим не испуни? А ако су виђења у сну лажна, у чему онда завидите ономе ко би се преварио? Али, гле, по Божијем промислу, њихово умовање претвара се у ништа. Јер чиме су мислили спречити испуњење пророчанства, тим самим, како се и показало, направили су пут да се баш испуни. Да Јосиф није продан, он не би дошао у Египат и због своје чедности не би био позиван од похотљиве жене, па не би био затворен у тамницу и не би се упознао са слугама Фараоновим; не би тумачио снове и не би због тога примио управу над Египтом, па му се и браћа не би поклонили, која су му дошла због несташице у храни.

Обрати пажњу на највећу завист, која се показала у најважнијем случају, каква је услед мржње Јевреја била према Спаситељу!

Зашто су завидели? Због чудеса. А каква су то била чудесна дела? Спасење оних који су били у нужди. Гладни су били храњени, а хранилац је био нападнут. Мртви су били васкрсавани, а Који их је оживљавао постао је предметом зависти. Демони су били изгоњени, а против Онога Који је заповедао демонима, смишљали су зло. Губавци су очишћавани, хроми су почињали ходати, глуви слушати, слепи гледати, а Добротвора су прогањали. Напослетку предали су смрти Онога, Који је дао живот, били су бичевима Ослободиоца људи, осудили Судију света. Тако се на све распростраља злоба зависти. И тим једним оружјем од створења света до краја века, сви бивају рањавани и обарани од утамањивача живота, нашег ђавола, који се радује нашој пропасти. Он је сам пао кроз завист, па и нас заједно са њим обара кроз исту страст.

Премудар је био онај који је забрањивао и вечерати са „човеком завидљивим“ (Приче 23, 6), а под зближавањем на вечери разуме и свако слично општење у животу. Као што се старамо да лако запаљиве предмете стављамо што даље од ватре, тако у колико је могуће, не треба водити пријатељске разговоре са завидљивцима, него уклањати се даље од стрела зависти. Јер друкчије се не може предати зависти као зближивши се с њом кроз тесно општење, јер по речима Соломоновим „завист човеку од ближњег његова“ (Еклезиајст 4, 4). И заиста је тако. Не завиди Скит Мисирцу већ свако своме саплеменику, сународнику; па и у овом случају не завиди се ономе ко је непознат, него завиди се блиско познатима, а од ових завиди се опет најпре суседима, људима истог занимања и по чему било другоме, што зближава људе, за тим врсницима, сродницима, браћи. Уопште, као што је рђа болест пшеничнога зрна, тако је и завист болест дружења.

И то једино што у овом злу може бити похвално јесте, да у колико је јаче, оно више доприноси муке самом завидљивцу. Стреле снажно бачене кад падну на што тврдо и несавитљиво, одлећу назад ономе, ко их је пустио; тако је и са завишћу, нечинећи штете предмету зависти, наносе ране завидљивцу. Кад неко пати због савршенства ближњега, зар се та савршенства кроз то умањују? Међутим, кога жалост и срџба изједа, тај сам себе упропашћује.

Ко страда од зависти, он се сматра опаснијим од змија отровница, јер оне пуштају отров кроз рану и уједено место предаје се трулежи постепено; међутим о завидљивцима неки мисле, да они наносе несрећу једним погледом, тако да услед њиховог завидљивог погледа почињу венути тела најјачег састава и по младости својој цветајућа у свој лепоти својој. Сва пуноћа њихова одједном нестаје, као да из завидљивих очију тече неки убиствени, штетни и уништавајући поток. Ја одбацујем такво мишљење, јер је оно простонародно и старе бабе рашириле су га по женским седељкама; али тврдим да непријатељи добра – демони, када нађу у људима, демонима свој-

ствена измишљања, употребљавају све, да то за себе искористе, услед чега и очи завидљиваца, употребљавају на службу својој сопственој вољи.

И зар онда неће те обузети ужас, чинећи од себе слугу злога демона и да усвајаш себи зло, помоћу кога постајеш непријатељ људи, који те ничим нису увредили а уз то постајеш непријатељ и Самог доброг и незавидљивог Бога? Бежимо од неподношљивог зла. Јер оно је савет змије, проналазак демона, усев ђавољи, залог мучења, препрека побожности, пут у геену, лишавање Царства Божјег.

Завидљивце можемо у неколико познати и по самоме лицу. Очи су им суве и мутне; образи упали, обрве наkostenе, ум је замућен страшћу те немају правилног суђења о предметима. За њих нису достојни похвале ни племенита радња, ни снага речи, које се одликују важношћу и пријатношћу, нити ма што достојно подражавања и пажње. Као што крагуји летећи поред многих шума, многих пријатних и мирисних места ипак налећу на ма што смрадно; као што муве обилазећи оно што је здраво, јуре на гној, тако и завидљивци не базирају се на светле стране живота, на величину заслуга, нападају само оно што је труло. А ако се учини неки преступ (како се то често дешава код људи), они то разглашавају желећи, да би само по томе једном познавали човека, као што и рђави живописци обележе лице које сликају или са искривљеним носом, или ма каквим ожиљком и другим недостатком, природним или насталим услед неке болести. Они су способни учинити презреним и оно што је за похвалу и протумачити нешто добро као рђаво. Исто тако, способни су и саму врлину оклеветати и представити је у виду паралелног порока: храброга називају дрским, чеднога сматрају безосећајним, правичнога називају жестоким, паметнога лукавим. Ко воли савршенство у лепом, тога опет клеветају како има груби укус. За онога који даје милостињу говоре да је распикућа, а чуварнога клеветају као тврдицу. И уопште свака врста врлине, не остаје код њих без таквога имена, које је узајмљено од супротстављеног порока.

Па шта? Да ли да ограничим ову реч само осудом овога зла? Но то би била само половина лека. Није бескорисно показати озбиљност болести онеме, који страда да бисмо му улили дужно старање да би избавио себе од зла; али оставити га само при томе, недавши му упутство како да поврати здравље, то не би било ништа друго, него оставити га дејству болести.

Како ћемо постићи да никад не страдамо од те болести или потпавши под њу да се ослободимо? Прво, то би се дало постићи, ако од онога што је људско, не будемо ништа сматрали великим и изванредним, па ни оно што људи називају богатством, ни пролазну славу, ни телесно здравље, зато што не смемо у пролазним стварима тражити за себе благо, јер смо призвани да будемо учасници веч-

них и истинитих блага. Због тога нису још достојни нашег подражавања: богаташ ради његовог богатства, властелин ради великог чина и мудрац због обилности у говору. То су оруђа врлине за оне, који се њима како треба користе, али сама као таква не садрже блаженство. С тога је достојан сажалења, ко се рђаво овим користи, јер је сличан човеку, који узевши мач да се освети непријатељима, сам се добровољно њиме рањава. Ако ли ко управља садашњим благом добро и како треба, ако остаје само мудри поседник онога, што му је Бог даровао, а не да ради личне насладе сакупља благо, то правичност захтева да се хвали и воли такав човек за братољубље и уљудност карактера. Ако се опет ко одликује великим умом и обдарен је од Бога даром говора, и ко је тумач Св. Писма, таквом не завиди, не жели да некад умукне пророк свештених речи, ако га, благодаћу Св. Духа, прати ма какво одобрење и похвала слушалаца. Јер то је твоје благо и теби кроз брата шаље се дар учења, ако хоћеш да га примиш. Уз то нико не затвара источник текуће воде, нико не склања поглед од сјајнога сунца, нико им не завиди, већ жели да се наслади њима. Када се духовна реч проповеда у цркви и побожно срце излива струју дарова Св. Духа, зашто да с радошћу не слушаш и с благодарношћу не примаш корисно за тебе; него напротив рукоплесање слушалаца уједа те, и ти би желео да нема ни оног ко прима корист од проповеди ни оног ко је хвали. И какво ће то извињење имати пред судијом срдаца наших? Истина, да духовно благо треба сматрати прекрасним по природи; али ако ко превазилази друге богатством и слави се снагом и телесним здрављем, и у осталом оним што има, паметно се користи, то и њега треба волети и поштовати као човека који поседује општа оруђа живота, ако само он распоређује њима како треба, тако да је милостив у давању новца онима, који су у нужди, па сам лично служи немоћне и све што има да сматра како својом сопственошћу тако и својином сваког оног ко је у беди. Међутим ко не би посед ових блага тако схватио, њега треба више жалити него му завидети, кад се он у више случајева покаже као неваљао. Јер то значи одлазити у пропаст са великим преимућствима и средствима. Ако богатство служи као подстрек неправде, онда је богаташ достојан жалења. А ако је богатство у служби врлине, онда нема места зависти, пошто корист од богатства постаје општа. Зар ће ко, из сувишности лукавства, почети завидети и своје сопственом благу. Уопште, ако се уздигнеш разумом изнад онога што је кудско и управиш поглед ономе што је заиста прекрасно и похвално, то ћеш бити веома далеко од тога, да признаш нешто труло и земаљско за достојно уважења и подражавања. Онај ко се не усхићава оним што је светско, као нечим великим, томе се никада не може приближити завист.

Али, ако свакако хоћеш славе и хоћеш да си истакнутији од многих и не подносиш да буде неко пред тобом (јер и то може бити

узрок зависти); онда честољубље твоје, слично потоку, накрени ка стицању врлина. Никако немој желети да се обогатиш свима преимућствима и да заслужиш одобрење ма чиме светским. Јер то није у твојој вољи. Већ буди правичан, чедан, паметан, храбар и трпељив у страдању за веру. На тај ћеш начин и себе спасти, и при већим вредностима задобићеш оно што је важније, пошто врлина од нас зависи и може је стећи онај, ко је марљив и вредан, а велико имање, телесна лепота и високи положај не зависе од нас. Стога, ако је врлина узвишеније и обимније благо и по општем признању свих има првенство, онда к њој морамо тежити – ка врлини, која не може бити у души неочишћеној, како од осталих страсти, тако нарочито од зависти.

Не видиш ли какво је зло лицемерност? И то је плод зависти, јер дволичност карактера дешава се код људи већином услед зависти, кад дубоко скривајући мржњу показују се спољашње љубазни и слични су подводним стенама, које будући мало сакривене у води, причињавају неопрезнима непредвиђено зло.

Стога, ако из зависти као од извора истичу за нас: смрт, лишавање блага, отуђивање од Бога, промена поретка и обарање свих скупа животних блага, онда послушајмо апостола и „не тражимо лажне славе раздражујући један другога, и завидећи један другоме“ (Гал. 5, 26); но будимо шта више „благи, милостиви, праштајући један другоме, као што је и Бог опростио нама“ у Христу Исусу Господу нашем (Еф. 4, 32), с којим слава Оцу са Светим Духом у векове векова. Амин.

Превео Јеромонах Герасим

АКТУЕЛНЕ ТЕМЕ

ВЕРНИК И ВЛАСТ (мишљења)

Како верници чине огромну већину становништва, однос „власти“ према њима и њих према њој, утиче на стање и напредак земље. У средишту је заправо моралност власти, за хришћана њен склад са еванђеоским принципима. Разматрајући током два миленијума питање власти светитељи и теолози једино су могли рећи: власт је од Бога, не од појединца или народа. Христољубив владар пореди се са оцем породице – какав је његов однос према супружнику, према деци, однос деце међусобно. Радо се с друге стране, поготово задњих векова, говорило о „вољи народа“, „власти народа“, „народном представнику“ док су бројни теолози говорили о великим могућностима манипулисања том вољом, пракса је то безброј пута потврдила. Такође да народ не може пренети на неког оно што нема – власт. Владар не подлеже ограничењу, сем моралном, не зависи од „јавног мњења“, јер оно може бити лажно, он није „слуга народне воље“, он је слуга Божији и слуга Божијих слугу. То није само идеал, то је током историје била и стварност.

Уз, наравно, поделу власти, за коју је био и сам Исус Христос, делећи је на духовну и земаљску, кесарску (царску) и божанску. Склад, симфонију, између њих стварали су, са више или мање успеха, христољубиви владари почев од цара Константина Великог.

Када нема симфоније и када „влада народ“ верник се пита зашто се неко бави политиком – из користољубља, властољубља, из пожуде за влашћу и доминацијом, или из христољубља и човекољубља, спремности на жртву. За хришћана је неприхватљива доминација политике над моралом, то је, поготово у 20. веку довело до бездушности државе, до тоталитаризма, потчињавања боголиког човека, индивидуе, властима.

Верник жели власт која је служење, која поштује законе и устав донете уз поштовање правдољубља и истинољубља. Та власт не дискриминише грађане због политичких и верских уверења, она гарантује безбедност правну, материјалну, социјалну како би верујући могао да се посвети спасавању своје душе. У таквој држави постоји солидарност са болеснима, беспосленима, осиромашенима, су-

збија се корупција, не потстиче се полтронство. Не тежи се манипулисању, „патриотизовању“ медија и свих нивоа школства. Положаји се стичу радом и квалитетом а не припадању некој „структури“. Не држи се становништво у сталном страху и напетости. Вернику није потребно, депласирано је, говорити о патриотизму, шта би друго био верујући човек него патриота, он воли свој ужи и шири дом, он љуби ближњега. Верник је трпељив али правдољубив, није револуционар, он уз Божију помоћ мења себе и окружење.

Безбожништво, атеизам, створило је пустош у схватању власти, оних који је имају или желе, пустош у „народу“ у схватањима вредности. Црква као божанска установа и заједница верујућих има право и обавезу да непрестано говори о моралним и еванђеоским вредностима, да на њих непрестано подсећа и себе и вернике, и власт и њене носиоце. Готово да нема дана да руски патријарх Алексије, или атински архиепископ Христодул, или цркве на Западу, не износе ставове Цркве о горућим друштвеним питањима. Не пребацује им се да се „мешају у политику“. Црква два миленијума заступа исту моралност, у државама где се то уважавало, то је било само на општу корист. Током свих векова и Црква, у сваком тренутку и на сваком месту, није у потпуности одговорила свом узвишеном задатку, код неких великодостојника превладало је „земаљско“, то међутим није довело у питање Цркву као божанску творевину. Бити верник, назвати се следбеником Христовим, никада, ни сада, ни наравно код нас, није било једноставно. Живети у складу са Еванђељем је лепо али многозахтевно, добар верник је и добар суграђанин и грађанин, власт не сме у њега да подозрева већ да стреми хармонији. Земља не би била Земља већ небеса да нема патње, страдања, болести, али те муке не смемо још да увећавамо. Прави верник, стремићи спасењу себе и ближњих, исказује „добру вољу“ у дому своме и друштву.

О БОГОСЛУЖБЕНИМ БОЈАМА

Нису само код католика одређене боје за одређене дане у години. И код православних од давнина се употребљавају одређене боје за празнике током године. Тако нпр. бела боја је од давнина била главна боја одевања. Временом, црквена пракса естетски се обогатила и разне боје су ушле у употребу. Бела боја се употребљава на Богојављење, Спасовдан, Преображење, као и при сахранама. Златна боја се користи у све недеље, приликом служби светитељима, апостолима, на Божић и у многим другим приликама. Плава боја је Богородичина боја и користи се на све Богородичине празнике. Зе-

лено се употребљава на Духове, Цвети и у службама преподобних. Црна боја се користи током целог Великог поста. Црвена боја се узима на Васкрс, приликом служби мученицима и Часном Крсту.

О ОБАВЕЗАМА КУМОВА

У Св. тајну крштења укључено је учешће кумова. Тако се називају хришћани, који примају на себе одговорност за формирање новокрштенога, као члана Цркве.

По уставу Православне Цркве, кум бива по правилу хришћанин, истог пола са кршеним. Додавање куму и куме, или обратно, традиција је древна и благочестива. Кумови могу бити сви хришћани, чак и сродници, но преко крштења, они постају и духовни сродници, па тако многи губе своја права. На пример, право ступања у брак, ако до тада нису били жењени, или још много разних ситуација.

Кумови су обавезни да помажу родитељима у хришћанском васпитању детета (кумчета), а такође и да помажу у животу у свему што је потребно.

Ако се родитељи противе хришћанском васпитању своје деце, онда након свих могућих покушаја да их се убеди, треба их оставити у свом убеђењу. Но мора се увек молити за своју кумчад. И потребно је увек одазивати се на молбе својих кумчића.

Ако нема могућности да се изаберу двоје кумова, може се обавити Св. тајна крштења и са једним. Ако нема ни тог једног, Св. тајна ће бити свеједно потпуна.

О БОГОЈАВЉЕНСКОЈ ВОДИЦИ

Постоји мишљење да је крстовданска водица јача од богојављенске. То је погрешно, јер Типик (устав) не прави разлику у благодатној сили ове две водике. Сагласно црквеној традицији, богојављенску водицу је дозвољено разблажити (да би трајала целе године) и узимати наташте током године. Постоје и молитве које се читају приликом узимања. Дакле, разблаживање св. водике додавањем обичне, чисте воде, не слаби њену моћ, већ се обична вода освећује и бива исте благодатне силе, као и ова.

Многи верници се интересују да ли у случају постојања талога и иначе, у страху од инфекције, богојављенску или било коју другу

св. водицу треба прокувати. Треба се сетити светитеља, који су с молитвом пили отров и он им није наудио. Тако са вером треба узимати и св. водицу (не прокувавајући је) и не треба се плашити. Када се водица употреби, талог и остатке треба просути на чисто место, где не пролази човечја нога, ни животиње, где нема отпадака ни прљавштине – на пример у цвеће, траву и сл.

О НАТПИСУ НА СПОМЕНИКУ

Многи наши исељеници и емигранти нашли су свој вечни покој у туђим земљама и почивају на страним гробљима. Мало је чудно да они, који су целог века били национално свесни и због тога многи и напустили родну груду, данас почивају под споменицима са натписом на страном језику. То је погрешно. Првенствено се треба поштовати покојник и ради њега написати натпис на језику којим је он од детињства говорио. Тек онда може (а не мора) ставити натпис и на језику земље у којој је починуо. А најважније је да симболика на споменику буде хришћанска, уколико је покојник био хришћанин.

О ОСВЕЋЕЊУ ДОМА

Освећење стана или куће је најважнији и најсвечанији догађај у једној породици. Но, данас многи мисле да од освећења зависи срећа и напредак те породице. Срећа и напредак зависе од много чинилаца од којих је најважније учешће чланова породице у Св. тајнама, првенствено Исповести и Причешћу, о животу који се води у тој кући и још много што шта. Потребно је да у том дому постоји молитва, а пре свега љубав. За освећење је потребно обратити се свештенику најближег храма и објаснити му потребу освећења.

О ПОШТОВАЊУ РОДИТЕЉА

Поштовање родитеља датира из најдревнијих времена и ту обавезу је заповедио сам Бог. На таблицама које је Бог дао пророку Мојсеју на гори Синају, било је написано: „Поштуј оца својега и матер своју, да ти се продуже дани на земљи, коју ти да Господ Бог

твој.“ (II Мојс. 20,12) Поштовање родитеља чак ако су они и неверујући, може се сачувати у форми која доликује свим људиа, независно од њихове вероисповести. Ви сте дужни да сачувате свој поглед на ствари, а поступајте како вам наређује хришћанска савест.

О СТРАДАЊУ ЗА ХРИСТА

Не може се пострадали за Христа. Могуће је пострадали ради Христа. То значи, добровољно примити и поднети страдања, као што је драговољно примио своје непорочно страдање и смрт сам Богочовек. У односу на наш живот, пострадали ради Христа може да значи бити спреман на жалости, страдања и чак смрт за веру, за истину или за другог човека. Баш та спремност је врлина љубави Христове, циљ васпитања и духовне силе духа човековог и стиче се дугим и тешким начином хришћанске аскезе.

О ГРЕХУ УБИСТВА ДЕЦЕ

Абортус није безазлена операција, како многи мисле, као вађење крајника или зуба. Наука је утврдила да нерођено дете се не може сматрати делићем мајчиног тела. Дете, ма колико било мало, одвојена је личност; живот човеков почиње не од његовог рођења, већ од момента зачећа. Налазећи се у утроби мајке, дете већ са 4 недеље има свој нервни систем, његова крв се не меша са мајчином, оно има свој карактер, своје црте лица. Оно може да осети љубав мајке, да се радује, да се плаши, да чује звуке. Абортус је сматран убиством у свим земљама до прве половине XX века. Он је покушај и самоубиства. Медицина каже да смрт може бити потпуно вероватан исход за жену која абортира. Абортус, осим тога, се обавезно одражава на здравље касније рођене деце. Но, најважније је, да је убиство нерођеног детета смртни грех, за који ће родитељи дати одговор пред Богом. Зато се не треба чудити, да је после прекида трудноће дошло до распада породице, почела тешка болест или друга несрећа. То је последица детоубиства. Материјално благостање не може да се заснива на крви. Човек не сме да себи даје право да управља туђим животом! Многи не знају да већ после 18 дана од зачећа почињу да се осећају ударци срца заметка и почиње да делује сопствени крвоток. У седмој недељи бележе се импулси мозга, беба има формиране спољне и унутрашње органе, очи, нос, усне, језик. Са 12

недеља, сви органи су се формирали и остаје само развитак. Дете већ окреће главу, стишће песничницу, прави гримасе и налазећи уста, сиса палац. Абортирајући, жена ризикује да остане бесплодна или да рађа болесну и слабу децу.

Вршећи операцију прекида трудноће, лекар два пута нарушава Хипократову заклетву: прво, ова заклетва директно забрањује сличне радње, а друго, нарушава се прва заповест медицине – не нашкоди!

Грех детоубиства лишава родитеље благодати Божје. У старини за такав чин мајку су, заједно са убицама одлучили од Цркве на 20 година.

Согласно Светом Писму, овај грех убиства деце вапије к Богу за освету и сматра се горим од смртог греха. Због тога, убијајући нерођену децу, родитељи убијају себе. Пошто нерођени човек, као и одрасли, има своју бесмртну душу, после смрти долази до сусрета родитеља са душама деце коју су убили.

О АКАТИСТУ, КАНОНУ И КОНДАКУ

Сва три ова назива су различите поетске форме православне поезије. Акатист је поема или ода, распевано читање и појање песама које прослављају Бога, Богородицу или светитеље, и за време којег се не седи. Канон је поетска форма састављена из тропара, кондака, ирмоса и икоса, различитих песама од којих се свака одликује карактеристичном структуром, ритмиком, садржајем на грчком језику. На нашем језику све то звучи прилично једнолично. Тропар је краћа црквена песма, чији назив долази од грч. тропос, што у музици значи тонски род. Неки су настали још у V веку. Кондак је кратка песма и некад је била писана на свитку, који се обмотавао око палице, грч. контакион. По другима назив долази од грч. контас (или кондас) што значи кратак. Ирмос значи ред или низ. То је први тропар у свакој песми канона и служи као образац осталима, који су морали имати исти број слогова и нагласака. Икос значи грч. дом и увек се чита после кондака. Не зна се одакле овај назив.

О КУЋНОЈ КАДИОНИЦИ

Кућну или домаћу кадионицу треба да има свака кућа. Она служи за кађење пред иконама или крстом, око покојника, на гробљу,

и у време сваке молитве свих укућана и свих просторија. Уз њу потребан је угаљ (брикет) и тамјан. Добро је ако се за куповину и употребу кадионице затражи благослов свог свештеника.

О СТУПАЊУ У МАНАСТИР

Постоји мишљење да онај ко одлази у манастир треба да приложи велику суму новца, те заинтересовани продају кућу или стан, имање, што личи на примање у неку од тоталитарних секти. То је погрешно. Ко жели да ступи у манастир, обично подели рођацима и пријатељима све оно што га је везивало за овај свет, а ако жели, може да понесе и у манастир са собом, где прилаже манастиру, јер по речима Св. отаца „у манастиру речи – моје или твоје, да су проклете“. Монаси немају ништа своје. Ако прелази у другу св. обитељ, монах не треба да носи ништа из манастира, већ све остаје ту.

Када се ми селимо из једног стана у други, или из једног насеља прелазимо у друго, ми не делимо ипак све што смо стекли, рођацима, суседима и пријатељима и не почињемо живот потпуно од почетка. Зашто бисмо онда баш све поделили, а да не понесемо нешто и са собом, да приложимо у општежиће, па нека то буде и новац. Но, то нигде није и не може да буде обавеза.

О ВЕШАЊУ ИКОНА КОД КУЋЕ

Данас се многи верници интересују како да у својим домовима поставе иконе, с које стране, на ком зиду и којим редом. Иконе се постављају на најугледније место собе или кухиње, зависно од тога где ћете се молити. То значи да место мора бити чисто, без икаквих других слика. Иконе треба да буду више од свих свакодневних предмета. Ако је могуће иконе треба да стоје на источном зиду или источном углу. Код Руса је био обичај да се иконе постављају у десном углу наспрам улаза, тако да новопридошли може прво да се прекрсти у правцу икона и направи појасни поклон, па тек онда да се поздрави са домаћинима.

Иконе се постављају одређеним редом. Највише се поставља икона Божја, испод ње икона Мајке Божје, а испод иконе светих. Ако су иконе парне, лево се поставља Мајка Божја, а десно Спаситељ. Најбоље је пре постављања посаветовати се и узети благослов од свог свештеника и тако се неће погрешити.

Живица Туцић

ВЕСТИ ИЗ РУСКЕ ЦРКВЕ

ЗАСЕДАЊЕ СВЕШТЕНОГ СИНОДА

Свештени Синод РПЦ заседао је у Москви, 16. фебруара, први пут ове године с обзиром да је уобичајено да се он сазива свака два месеца. Разматран је извештај Синодалне комисије за канонизацију светих, којом руководи митрополит Крутицко-Коломенски Јувеналиј. Одлучено је да се на општецрквени ниво, после одобрења Архијерејског сабора, уздигне прослављање следећих светитеља: новомученика и исповедника епископа кириловског Варсонофија Лебедева (1871–1918) и са њим пострадалих, затим архиепископа Вороњешког Петра Зверова (1878–1929). Лику преподобних причислиће се јеросхимонах Серафим Муравјев (1866–1949). Одобрена је иницијатива о саборном прослављењу новомученика и исповедника руских XX века. Одлуку о овоме донеће Архијерејски сабор. До тада ће архијереји прикупити документацију о новомученицима и исповедницима са територија својих епархија, која ће бити достављена Комисији за канонизацију. Размотрени су преговори између делегација Московске и Румунске патријаршије о проблему јурисдикције на територији републике Молдавије. Москва је спремна да у духу добре воље реши ово питање, и има конкретне предлоге за начин решавања.

Митрополит Смоленско-Калињинградски Кирил, задужен за спољне послове патријаршије, обавестио је о посети седишту Европске уније у Бриселу, где се сусрео са многим функционерима Уније, Европског парламента и Европске комисије. Архиепископ Клински Лонгин задужен је за односе патријаршије са Европском унијом. Митрополит Кирил је званично посетио и Хашко-холандску епархију.

Богословија у Рјазану добила је благослов да са трогодишње пређе на четворогодишњу наставу. У јурисдикцију РПЦ примљен је православни храм Св. мученице Зинаиде у Рио де Жанеиру.

Именована је делегација која ће 25. и 26. марта водити званичне преговоре у Ватикану са Римокатоличком црквом.

КАПЕЛА ИЗГИНУЛИМ ВОЈНИЦИМА

Средином фебруара, на десетогодишњицу завршетка авганистанског учешћа совјетске војске у овом крвавом рату, освећен је камен темељац капеле Св. Георгија Победоносца на петроградском Серафимском гробљу. Покретач градње је Савез ветерана рата у Авганистану „Авганвет“. Капела у спомен покровитеља војника, св. Георгија, биће завршена до 2. августа који је дан ваздушно-десантне руске војске поводом славе овог рода, Св. пророка Илије. Позамашне трошкове сносиће некадашњи борци који одржавају неколико мањих фабрика. Они желе да сачувају молитвену успомену на неколико хиљада својих другова, палих у борбама.

Само из Петрограда пет и по хиљада младића ратовало је у Авганистану, 200 се вратило као инвалиди, а 134 борца је погинуло.

ЦРКВА И ОСУЂЕНИЦИ

Министар правде Русије, Павел Крашењников изразио је спремност за обимну сарадњу са Руском православном црквом по питању моралног васпитања осуђеника. У оквиру реформе затворског система, омогућиће се већи приступ цркве. Држава жели да свештенство најмеродавније утиче на формирање новог човека, од некадашњег преступника закона.

Министарство правде ће омогућити да се у 74 затвора отвори православни храм или просторија за молитву. За сада 30 свештеника редовно одлази у затворе, где служе, исповедају и причешћују затворенике.

Синодално одељење Патријаршије, задужило је двојицу протојереја да учествују у променама моралног образовања у затворима.

ГОДИШЊИЦА ВЕЛИКОГ АРХИЋАКОНА

Руска црква се молитвено присетила великога архиђаконa Константина Розова поводом 125-годишњице његова рођења. Овај необично даровити клирик, умро је 1923. године и запамћен је до данас. Он је био једини архиђакон одликован титулом великог архиђаконa у историји руске цркве. Имао је моћан глас и побожно понашање, које је уносио у службе, испуњавајући их лепотом, величанствености и свечаношћу. Његов бас је на вернике у храму Христа Спаситеља и Успенском сабору у Кремљу остављао незабораван утисак. Са обновом патријаршије, постао је архиђакон патријарха Тихона.

„БОЖЕ, ЦАРЈА ХРАЊИ!“

Москва је средином фебруара обележила 200. годишњицу рођења знаменитог музичара Алексеја Лвова, аутора прве руске химне „Боже, Царја храњи!“, која је настала 1833. године на стихове Василија Андрејевича Жуковског. Ова химна је до болшевичког преврата била символ православне монархије. Дело Лвова је у данашње време незаслужено заборављено. Једино га памте виолинисти по прекрасном виолинском концерту који није изгубио свој значај до данас. Његове опере и оркестарске композиције полако се враћају у музичке репертоаре.

Необично обдарен музикалношћу, Алексеј Фјодорович био је свестран, те се памти као инжењер за изградњу путева, официр, талентован у многим областима. Налазећи се у близини Цара, није губио своју природност, на коју није утицао ни његов високи положај. Поводом годишњице, у Рахмањиновској сали Москве, поред руске царске химне, и других духовних дела композитора, чуле су се и химне европских монархија, као и козачке војничке песме.

ВРАЋАЊЕ РУСКИХ СВЕТИЊА

Руској цркви ће ускоро бити враћена од државе чувена икона из XVII века „Софија – премудрост Божја“, рад Симона Ушакова. Она ће бити предата музеју храма Христа Спаситеља. Такође ће бити враћене уникатне богослужбене књиге, нпр. минеји, некадашње власништво кнеза Димитрија Пожарског. Патријарх московски Алексije се 16. фебруара састао са члановима Општенационалног комитета и Фонда за враћање руских вредности. У овим телима учествују представници науке, културе, музеја, архива, Цркве, а председник му је књижевник Ганичев.

Иако су Цркви од 1990. године враћени многобројни објекти и предмети, у музејима и уметничким галеријама налази се још велики број значајних икона и књига. Црквени архиви већином нису враћени. Постоји, ипак, добра воља да се ово питање реши. Најчувеније иконе се у музејима чувају у специјалним условима, које Црква за сада нема. Музеј храма Христа Спаситеља имаће најоптималније услове.

СЕКТЕ У СИБИРУ

У граду БЕЛОКУРИХ, Алтајска област Сибира, средином јануара одржана је конференција о тоталитарним сектама у Сибиру. Учесници, њих 72, свештеници и мирјани, из десет епархија прису-

ствовали су овом скупу. Међу њима били су и представници познатих установа које се баве питањима секти: Центра свештеномученика Иринеја Лионског (Москва), Центра св. благоверног кнеза Александра Невског (Новосибирск), Међународног центра за дијалог (Орхус, Данска).

Конференција је одржана не само по благослову епископа Барнаулског и алтајског Антонија, већ и са благословом патријарха Алексија. За рад конференције били су заинтересовани и државни органи овог региона. Поднето је 35 реферата о разним аспектима деловања тоталитарних секти, псеудорелигијских покрета, деструктивних култова и неопаганизма у Русији, посебно у Сибиру, као и у свету. Највише је било речи о сектама Сајентологија, Мун, Хари Кришна, затим о неохаризматском покрету „Слово живота“. Конференција је прихватила документ о односу православља према верском тоталитаризму у коме се говори о експанзији секти, њиховој опасности за јавни мир и руско друштво. Тражи се да све епархије Сибира отворе информативно-консултативне центре. Следећа конференција на исту тему одржаће се следеће године у Новосибирску.

Живица Туцић

ХРОНИКА

Празник Светог Оца Николаја мирликиског 19. децембра 1998. године у Призрену је прослављен веома свечано. Поред свете литургије коју је тога дана служио Епископ Артемије, духовне радости је било и у манастиру Св. Архангела где је епископ Артемије са епископом тимочким Јустином и другим гостима прославио своју красну славу.

Епископ Артемије служио је 3. јануара 1999. године Свету литургију у Новом Пазару и том приликом у чин ђакона рукоположио свршеног богослова Милоја Петронијевића.

Божји је ове године свечано прослављен у свим крајевима наше епархије. По традицији Епископ Артемије је првог дана празника служио Свету Литургију у Призрену, а на други дан празника у манастиру Високи Дечани, где је у чин протосинђела произвео јеромонаха саву (Јањић), а у чин архиђакона јерођакона Јустина (Јездића), сабраћу овога манастира. У продужетку литургије Епископ Артемије је у чин јерођакона рукоположио монаха Кирила (Ђурковића), сабрата дечанског манастира.

У Новом Пазару је у недељу 10. јануара ове године одржан традиционални састанак архијерејских намесника наше епархије. Тога дана сви су се најпре сабрали на светој литургији око евхаристиске чаше, а Епископ Артемије је том приликом у чин свештеника рукоположио ђакона Милоја Петронијевића. Нови свештеник отац Милоје постављен је за пароха у Новом Пазару.

На Крстовдан 18. јануара и на празник Богојављење 19. јануара 1999. године Епископ Артемије је служио литургију у Призрену.

Централна прослава светог Саве 27. јануара ове године одржана је, по традицији, у Приштини. Свету литургију на којој су били присутни ученици свих школа служио је Епископ Артемије у Цркви Св. Николе. У великој сали спортског центра на централној прослави пререзан је славски колач. Ове године Свети Сава је у Приштину донео велики благослов. На централну куполу храма Христа Спаса постављен је крст. Крст, по свом изгледу настао је као плод рада екипе стручњака из пројектног предузећа ЦЕНТОПРОЈЕКТ из Београда и пројектанта цркве г. Спасоја Крунића. Израдила га је у прохрону ПРВА ИСКРА из Барича, а поклонили су га велики дародавци и помагачи многих цркава и манастира у Србији и свим српским земљама браћа ВУЈИЋ из Ваљева. Позлату је извршила чуве-

на позлатарска радионица ДИМИТРИЈЕВИЋ из Београда. Овом свечаном чину присуствовало је преко 15.000 људи.

Верници гњиланске парохије 17. јануара 1999. године присуствовали су литургији и рукоположењу јерођакон Кирила из манастира Високи Дечани у чин јеромонаха. Након свете литургије у манастиру Драганац отац Кирило је примио управу овог малог и тек обновљеног манастира који је за венике овога краја веома важан јер је поред Бинча једини живи манастир у Косовском Поморављу.

Делегација СПЦ је 7. фебруара 1999. године отпутовала у Париз како би медијски била присутна током преговора у Рамбујеу. Из Париза је епископ Артемије наставио пут Вашингтона, како би одговорио на позив многих који су тамо тражили његово присуство поводом тадашњих догађања на Косову и Метохији. Делегација је имала бројне сусрете са високим личностима америчке дипломатије (и са Медлин Олбрајт), и сведочила у многим невладиним институцијама.

У току свтог и великог поста по традицији средом и петком се по намесништвима у нашој епархији служе литургије Пређеосвећених Дарова у присуству Епископа, а затим одржавају братски састанци и исповест свештеника. То је прилика да се свештенство окупи и размени искуства у совм раду као и да се у тим приликама обогате и новим сазнањима од стране свог Архипастира. Епископ Артемије у том периоду обилази и своје манастире како би извршио свету тајну исповести међу монасима и монахињама.

Од 14. до 20. марта 1999. године Епископ Артемије је боравио у Бечу на конференцији верских представника са Косова и Метохије, у организациј фондације АПЕЛ САВЕСТИ. На конференцији је однета декларација коју су потписали сви верски представници са Косова и Метохије.

Седница Епархијског Савета наше епархије одржана је 22. марта 1999. године у епархијском двору у Призрену.

Манастир Дечани је у најтеже ратно време током лета добијао младе искушенике. Ових последњих дана док НАТО бомбе падају на Србију поново се у Дечанима догађа једно велико чудо. Отац једног нашег монаха и сам жељан покајничког живота, и вођен путем којим је Бог повео његовог сина, примио је монашки чин. Епископ Артемије је замонашио искушеника Мирослава Виловског давши му монашко име НИКОДИМ. Нека би дао Бог да се молитвама Светог Саве и Светог Симеона овакве ствари догађају у српском народу и у будућности.

Архиђакон Јустин

S A D R Ń A J

УМЕСТО УВОДА

<i>Еџиској Арџемије Ускршњи проглас</i>	5
<i>Св. Кирило Јерусалимски Покајање</i>	9

ДОГМАТИКА

<i>Архимандрити Плакида (Десеј) Ми, Ромеји...</i>	17
<i>Архимандрити Плакида (Десеј) Православна Црква и Запад</i>	29
<i>Протосинђел Аџанасије Ракиџа Свети Лав Велики (око 390–461)</i>	41
<i>Протосинђел Аџанасије Ракиџа Свети Јустин Гелијски (1894 – 1979)</i>	45

OGLEDI IZ KANONSKOG I CRKVENOG PRAVA

<i>Желько Коџоранин О Шестом канону IV Васељенскога Сабора</i>	55
<i>Желько Коџоранин О смислу епископског тестаента данас</i>	59

BIBLIJSKA TEOLOGIJA

<i>Горан Раденковић О петокњижју Мојсијевоу</i>	93
---	----

UMETNOST I ISTORIJA

<i>Еџиској Арџемије У служби миру</i>	99
<i>Ђорђе Јањић У пепелу очајан седећи</i>	109

DUHOVNI PUTOKAZI

<i>Влада Пеџрин Поводом упокојења Старца Клеопе</i>	143
<i>Сџарац Клеоџа О величању Пресвете Богородице</i>	146

<i>Живица Туцић</i> Седамдесетогодишњи јубилеј Патријарха московског и целе Русије Алексија	147
--	-----

BESEDE

<i>Еѿиској Арѿемије</i> У име оца и сина и светога духа!	153
<i>Еѿиској Арѿемије</i> Литерарно вече	157

IZ STARE CRKVENE 'TAMPE

<i>Св. Василије Велики</i> О зависти	161
--	-----

AKTUELNE TEME

<i>Живица Туцић</i> Верник и власт	169
--	-----

ME—UCRKVENA HRONIKA

<i>Живица Туцић</i> Вести из Руске цркве	177
--	-----

SAVREMENA HRONIKA

<i>Архиђакон Јусѿин</i> Хроника	182
---------------------------------------	-----